

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

**ORTAÖĞRETİM DKAB DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER
ALAN ALEVİLİK İLE İLGİLİ BİLGİLER KONUSUNDA
ÖĞRENCİLERİN DÜŞÜNCELERİ (SIVAS ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Nihal DURNA

Sivas

Ekim 2018

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

**ORTAÖĞRETİM DKAB DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER
ALAN ALEVİLİK İLE İLGİLİ BİLGİLER KONUSUNDA
ÖĞRENCİLERİN DÜŞÜNCELERİ (SİVAS ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Nihal DURNA

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ

Sivas

Ekim 2018

KABUL VE ONAY

Üniversite : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Eğitimi
Tezin Başlığı : Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programında Yer Alan Alevilik İle İlgili Bilgiler Konusunda Öğrencilerin Düşünceleri (Sivas Örneği)
Savunma Tarihi : 25.09.2018/Salı
Danışman : Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ

Unvanı-Adı Soyadı

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN
Üye : Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa MÜCAHİT

İmza

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Nihal DURNA tarafından hazırlanan 'Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programında Yer Alan Alevilik İle İlgili Bilgiler Konusunda Öğrencilerin Düşünceleri (Sivas Örneği)' başlıklı tez, kabul edilmiştir.

...../...../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

Nihal DURNA

ÖNSÖZ

İnsanın temel özelliklerinden birisi din ve inanma duygusuna sahip olmasıdır. Kaynağı ilahi olsun ya da olmasın her çağda insanlar bir dine inanmışlar, inandıkları dinin gerçeklerini eğitim öğretim yoluyla yetiştirmekte olan nesle aktarma ihtiyacı duymuşlardır. Günümüzde modernleşme, şehirleşme ve sekülerleşme süreci, farklı dini kimliğe sahip olanların bir arada yaşama tecrübesi kazanmasını ya da en azından bir arada yaşamanın imkânlarını arama ve bulma çabasını fazlasıyla artırmıştır. Dahası küreselleşme sürecinde yaşanan bu gelişmeler, genel olarak dinsel yapıda ve özel olarak da din öğretimi alanında önemli gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu süreçte din öğretimi alanında karşılaşılan temel sorun, etnik veya dini grupların eğitim talepleri ve talepler sonucu ulusal eğitim politikasında gözlemlenen değişimlerdir. Nitekim ülkemizde yaşayan Alevilerin, din dersine yönelik talepleri, küreselleşme sürecinin ülkemizin eğitim politikasına yansımaya dayanmaktadır.

1980’li yıllarda DKAB dersleriyle başlayan zorunlu din öğretimi sürecinde en önemli tartışma, farklı mezhepler ve din anlayışı çerçevesinde ortaya çıkmıştır. İslam dini dışındaki dinlerin mensupları için sorun, bu din mensuplarından zorunluluk kaldırılarak çözülmüştür. Ancak İslam Dini içindeki farklı anlayışların itirazları sona ermemiştir. Özellikle Alevi yurttaşlarımızı temsil eden çeşitli dernek ve diğer sivil oluşumlar, zorunlu din öğretimine ya karşı çıkmış ya da kendi inançlarının özgün öğretime dâhil edilmesi yönünde talepleri olmuştur. Nitekim Alevilerin DKAB derslerine dair talep ve beklentileri, Alevi Çalıştayları’nın sonuç raporunda şu ifadelerle yer almıştır: “Bu dersler, eğer anayasal gereklilikler ya da başka nedenlerle verilmeye devam edilecekse, bu durumda da ders içeriğinin Alevilerin inanç ve ritüellerini de kapsayacak şekilde yeniden ele alınması gerekir.” Bu talepler doğrultusunda da DKAB dersi öğretim programının daha çoğulcu bir yapıya kavuşturularak tüm kesimlere hitap edebilmesi için 2005 yılından itibaren çeşitli aralıklarla bazı program geliştirme çalışmaları yapılmıştır. Ancak literatür incelendiğinde bu çalışmalardan sonra programa dahil edilen Alevilik konuları ile ilgili öğrencilerin ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığına dair herhangi bir çalışma yapılmadığı dikkatimizi çekmiştir.

Tüm bunlardan hareketle öğrenen merkezli program yaklaşımının giderek öneminin arttığı günümüzde DKAB dersi öğretim programının yenilenip daha da geliştirilmesi için öğrencilerin bu konu ile ilgili ihtiyaç ve beklentilerinin belirlenmesi gerekmektedir. Ortaöğretim DKAB dersi öğretim programında yer alan Alevilik ile ilgili bilgiler konusunda öğrencilerin düşüncelerini incelemek amacıyla yapılan bu çalışma ile de onların bu alandaki ihtiyaçlarını belirleyerek program geliştirme çalışmalarına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın yürütülmesinde, başından itibaren yol göstericiliğini ve yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tezin literatür kısmı için bazı kaynaklara ulaşmam konusunda yardım sağlayan ve tezin "Bulgular ve Yorumlar" bölümünü okuyarak değerlendirmelerde bulunan Hasan ÖZARSLAN'a, araştırma izninin takibini sağlayarak süreci hızlandıran Mehmet AR ve Mehmet Fatih DOĞUYURT'a, anketlerin uygulanması konusunda destek sağlayan 12. sınıflardan sorumlu okul müdür yardımcıları ile branş öğretmenlerinden Yusuf ÖZTÜRK ve Canan SÜMBÜL'e, yine bazı kaynaklara ulaşmam ve anketlerin SPSS programında analizi konusunda yardım sağlayan Zeliha KARAAĞAÇ'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Hayatımın her aşamasında benden desteklerini esirgemeyen ve her zaman yanımda olduklarını hissettiğim sevgili aileme de bu süreçteki manevi desteklerinden dolayı sonsuz teşekkür ediyorum.

Nihal DURNA
Sivas, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
KISALTMALAR	vii
TABLolar LİSTESİ	viii
ÖZET	xii
ABSTRACT	xiii
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Hipotezler	4
1.3. Araştırmanın Amacı	5
1.4. Araştırmanın Önemi	5
1.5. Sayıtlar	6
1.6. Sınırlılıklar.....	7
1.7. İlgili Araştırmalar	7
1.8. Yöntem	9
1.8.1. Araştırmanın Deseni	9
1.8.2. Evren ve Örneklem	10
1.8.3. Verilerin Toplanması	10
1.8.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması.....	11
BÖLÜM I	13
ALEVİLİK VE ORTAÖĞRETİM DKAB DERSLERİNDE ALEVİLİK ÖĞRETİMİ	13
1. ALEVİLİK	13
1.1. Aleviliğin Tarihsel Gelişimi	13
1.1.1. Türklerin Müslüman Olması	13
1.1.2. Anadolu'ya Göçler ve Anadolu Aleviliğinin Oluşumu	18
1.1.3. Babai İsyanı.....	21
1.1.4. Hacı Bektaşî Veli ve Bektaşilik	23
1.1.5. Hurufiliğin Etkisi	25
1.1.6. Safevilerin Ortaya Çıkışı ve Etkileri	26

1.2. Alevilikte İnanç Esasları	30
1.3. Alevilikte İbadetler ve Tasavvuf Anlayışları	33
2. ORTAÖĞRETİM DKAB ÖĞRETİM PROGRAMININ YAPISI VE ALEVİLİK ÖĞRETİMİ	36
2.1. DKAB Dersinin Tarihçesi.....	36
2.1.1. Cumhuriyet Öncesi 1948'e Kadar Din Dersleri	36
2.1.2. 1948-1980 Yılları Arasında Din Dersleri.....	38
2.1.3. 1980 Sonrası DKAB Dersleri.....	39
2.2. Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programlarında Aleviliğin Öğretimi ...	43
2.2.1. 2005 ODKAB Dersi Öğretim Programı ve Alevilik Konuları.....	43
2.2.2. 2010 ODKAB Dersi Öğretim Programı ve Alevilik Konuları.....	46
2.2.3. 2018 ODKAB Dersi Öğretim Programı ve Alevilik Konuları.....	50
BÖLÜM II	53
BULGULAR VE YORUMLAR	53
1. ÖĞRENCİLERE AİT KİŞİSEL BİLGİLER	53
1.1. Ankete Katılan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımları	53
1.2. Öğrencilerin Eğitim Aldıkları Okul Türü	54
1.3. Öğrencilerin Ebeveynlerinin Öğrenim Durumu	54
1.4. Öğrencilerin Kendilerini Tanımlama Durumları	55
1.5. Öğrencilerin DKAB Dersi Başarı Durumu.....	56
2. ÖĞRENCİLERİN DKAB DERSİ İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ	56
2.1. Öğrencilerin DKAB Dersinin Dinlerini Tanımada Yeterli Olup Olmadığı İle İlgili Düşünceleri	56
2.2. Öğrencilerin DKAB Dersinin Dini Tutum ve Davranışların Üzerinde Etkili Olup Olmadığı İle İlgili Düşünceleri	60
2.3. Öğrencilerin DKAB Dersinde ve Programında Diğer Din ve İnançlara Yeteri Kadar Yer Verilip Verilmediği İle İlgili Düşünceleri	63
2.4. Öğrencilerin Diğer Din ve İnançlar İle İlgili Bilgilerini Yeterli Bulup Bulmadıkları İle İlgili Düşünceleri	67
2.5. Öğrencilerin DKAB Dersinin Zorunluluğu İle İlgili Düşünceleri.....	71
2.6. Öğrencilerin Her İnanç ve Düşüncede Olan Kimselerin DKAB Dersini Alıp Almaması Gerekliği İle İlgili Düşünceleri.....	77

2.7. Öğrencilerin DKAB Dersi Seçmeli Olsaydı Bu Dersi Almak İsteyip İstememeleri İle İlgili Düşünceleri	79
2.8. Öğrencilerin DKAB Dersinin Farklı Düşüncede Olan İnsanlar İle Diyalog Kurabilme Açısından Faydalı Olup Olmadığına Yönelik Düşünceleri	83
2.9. Öğrencilerin DKAB Dersinde Verilen Bilgilerin Birlikte Yaşama Kültürüne Katkı Sağlayıp Sağlamaması İle İlgili Düşünceleri	86
3. ÖĞRENCİLERİN DKAB DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN ALEVİLİK KONULARI İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ.....	90
3.1. Öğrencilerin DKAB Dersinde Alevilik İle İlgili Konuların Yer Almasının Gerekliliğiyle İlgili Düşünceleri	90
3.2. Öğrencilerin DKAB Dersinde Alevilik İle İlgili Bilgilerin Neden Yer Alması Gerektiği İle İlgili Düşünceleri	92
3.3. Öğrencilerin Ders Kitaplarında Alevilik İle İlgili Konuların Yeteri Kadar Yer Alıp Almadığı İle İlgili Düşünceleri	95
3.4. Öğrencilerin Alevilik İle İlgili Konuların Anlatımında Öğretmenlerin Yeterli Bilgiye Sahip Olup Olmadığına Yönelik Düşünceleri	99
3.5. Öğrencilerin DKAB Dersinde Aleviliğin Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Materyaller İle İlgili Düşünceleri	104
3.6. Öğrencilerin DKAB Dersinde Aleviliğin Öğretimi İle İlgili Hangi Konulara Yoğunluk Verilmesi Gerektiği Konusundaki Düşünceleri	105
3.7. Öğrencilerin Alevilik İle İlgili Konuların DKAB Dersinde Yer Almasının Faydalı Olup Olmadığına Yönelik Düşünceleri	109
3.8. Öğrencilerin DKAB Dersinde Verilen Alevilik Bilgilerinin Bilgi, Tutum ve Davranışlarında Değişiklik Oluşturup Oluşturmaması İle İlgili Düşünceleri ..	112
3.9. Öğrencilerin DKAB Dersinde Alevilik İle İlgili Önerdiği Bilgiler Ailelerinden Öğrendikleri Bilgiler Arasında Fark Olup Olmadığı İle İlgili Düşünceleri	114
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	119
KAYNAKÇA	126
EKLER.....	133
ÖZGEÇMİŞ.....	140

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
agt.	: Adı geçen tez
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜ	: Ankara Üniversitesi
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
bk.	: Bakınız
CÜİF	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
ed.	: Editör
Ens.	: Enstitüsü
Hz.	: Hazreti
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
ODKAB	: Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
s.	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDAV	: Türkiye Dünyası Araştırmaları Vakfı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TTKB	: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Ü.	: Üniversitesi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1: 2005-2010 Yılı Öğretim Programında Yer Alan Alevilik Konuları (Karşılaştırmalı)	49
Tablo 2.2: 2005-2010 Yılı ODKAB Dersi Öğretim Programında Yer Alan Alevilik Konuları İle İlgili Kazanımlar (Karşılaştırmalı)	49
Tablo 3.1: Örneklem gurubun cinsiyete göre dağılımı	53
Tablo 3.2: Örneklem gurubun okul türüne göre dağılımı	54
Tablo 3.3: Örneklem gurubun annelerinin öğrenim durumu	54
Tablo 3.4: Örneklem gurubun babalarının öğrenim durumu	55
Tablo 3.5: Örneklem gurubun kendilerini tanımlama durumları	55
Tablo 3.6: Örneklem gurubun DKAB Dersi başarı durumu	56
Tablo 3.7: Öğrencilerin “DKAB dersinin dininizi tanımada yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	57
Tablo 3.8: Öğrencilerin “DKAB dersinin dininizi tanımada yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı	58
Tablo 3.9: Öğrencilerin “DKAB dersinin dininizi tanımada yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumuna göre dağılımı	59
Tablo 3.10: Öğrencilerin “DKAB dersinin dini tutum ve davranışlarınız üzerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	61
Tablo 3.11: Öğrencilerin “DKAB dersinin dini tutum ve davranışlarınız üzerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı	62
Tablo 3.12: Öğrencilerin “DKAB dersinin dini tutum ve davranışlarınız üzerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı	63
Tablo 3.13: Öğrencilerin “DKAB dersinde ve programında diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verildiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	64
Tablo 3.14: Öğrencilerin “DKAB dersinde ve programında diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verildiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı	66
Tablo 3.15: Öğrencilerin “DKAB dersinde ve programında diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verildiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı	67
Tablo 3.16: Öğrencilerin “Diğer din ve inançlar ile ilgili bilgilerinizin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	68
Tablo 3.17: Öğrencilerin “Diğer din ve inançlar ile ilgili bilgilerinizin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı	69

Tablo 3.18: Öğrencilerin “Diğer din ve inançlar ile ilgili bilgilerinizin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı	70
Tablo 3.19: Öğrencilerin “DKAB dersinin diğer dersler gibi zorunlu olmasının gerekliliğine inanıyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	71
Tablo 3.20: Öğrencilerin “DKAB dersinin diğer dersler gibi zorunlu olmasının gerekliliğine inanıyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı.....	72
Tablo 3.21: Öğrencilerin “DKAB dersinin diğer dersler gibi zorunlu olmasının gerekliliğine inanıyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı.....	73
Tablo 3.22: Öğrencilerin “Her inanç ve düşüncede olan kimse DKAB dersini almalı mı?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	77
Tablo 3.23: Öğrencilerin “Her inanç ve düşüncede olan kimse DKAB dersini almalı mı?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı	78
Tablo 3.24: Öğrencilerin “Her inanç ve düşüncede olan kimse DKAB dersini almalı mı?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı	79
Tablo 3.25: Öğrencilerin “DKAB dersi seçmeli olsaydı dersi almak ister miydiniz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	80
Tablo 3.26: Öğrencilerin “DKAB dersi seçmeli olsaydı dersi almak ister miydiniz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı	81
Tablo 3.27: Öğrencilerin “DKAB dersi seçmeli olsaydı dersi almak ister miydiniz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı	82
Tablo 3.28: Öğrencilerin “Farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	84
Tablo 3.29: Öğrencilerin “Farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı	85
Tablo 3.30: Öğrencilerin “Farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı.....	86
Tablo 3.31: Öğrencilerin “DKAB dersinde verilen bilgilerin birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	87
Tablo 3.32: Öğrencilerin “DKAB dersinde verilen bilgilerin birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı	88
Tablo 3.33: Öğrencilerin “DKAB dersinde verilen bilgilerin birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı.....	89

Tablo 3.34: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili konuların yer almasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	90
Tablo 3.35: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili konuların yer almasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı	91
Tablo 3.36: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili konuların yer almasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı	91
Tablo 3.37: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili bilgilerin neden yer alması gerektiğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	93
Tablo 3.38: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili bilgilerin neden yer alması gerektiğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı	94
Tablo 3.39: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili bilgilerin neden yer alması gerektiğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı	94
Tablo 3.40: Öğrencilerin “DKAB ders kitaplarında Alevilik ile ilgili konuların yeteri kadar yer aldığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	95
Tablo 3.41: Öğrencilerin “DKAB ders kitaplarında Alevilik ile ilgili konuların yeteri kadar yer aldığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı	96
Tablo 3.42: Öğrencilerin “DKAB ders kitaplarında Alevilik ile ilgili konuların yeteri kadar yer aldığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı	97
Tablo 3.43: Öğrencilerin “Alevilik ile ilgili konuların anlatımında öğretmenlerinizin yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	100
Tablo 3.44: Öğrencilerin “Alevilik ile ilgili konuların anlatımında öğretmenlerinizin yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı	101
Tablo 3.45: Öğrencilerin “Alevilik ile ilgili konuların anlatımında öğretmenlerinizin yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı	101
Tablo 3.46: Öğrencilerin “DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi yöntem ve materyaller kullanılıyor?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı	104
Tablo 3.47: Öğrencilerin “DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi konulara yoğunluk verilmelidir?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	105

Tablo 3.48: Öğrencilerin “DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi konulara yoğunluk verilmelidir?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı.....	107
Tablo 3.49: Öğrencilerin “DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi konulara yoğunluk verilmelidir?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı	108
Tablo 3.50: Öğrencilerin “Alevilik ile ilgili konuların DKAB dersinde yer almasının faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı.....	109
Tablo 3.51: Öğrencilerin “Alevilik ile ilgili konuların DKAB dersinde yer almasının faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı.....	110
Tablo 3.52: Öğrencilerin “Alevilik ile ilgili konuların DKAB dersinde yer almasının faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı	111
Tablo 3.53: Öğrencilerin “DKAB dersinde verilen Alevilik bilgileri, konu ile ilgili var olan bilgi, tutum ve davranışlarınızda değişiklik oluşturdu mu?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	113
Tablo 3.54: Öğrencilerin “DKAB dersinde verilen Alevilik bilgileri, konu ile ilgili var olan bilgi, tutum ve davranışlarınızda değişiklik oluşturdu mu?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı	113
Tablo 3.55: Öğrencilerin “DKAB dersinde verilen Alevilik bilgileri, konu ile ilgili var olan bilgi, tutum ve davranışlarınızda değişiklik oluşturdu mu?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı.....	114
Tablo 3.56: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili öğrendiğiniz bilgiler ile ailenizden öğrendiğiniz bilgiler arasında fark var mı?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı	115
Tablo 3.57: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili öğrendiğiniz bilgiler ile ailenizden öğrendiğiniz bilgiler arasında fark var mı?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı	116
Tablo 3.58: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili öğrendiğiniz bilgiler ile ailenizden öğrendiğiniz bilgiler arasında fark var mı?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı.....	116

ÖZET

Bu çalışma, öğrenen merkezli program yaklaşımının giderek öneminin arttığı günümüzde, ortaöğretim DKAB dersi öğretim programında yer alan Alevilik ile ilgili bilgiler konusunda öğrencilerin düşüncelerini incelemek, mevcut DKAB dersi öğretim programının durumunu değerlendirerek program geliştirme çalışmalarına öneri sunmak ve ilgili literatüre katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır. Öte yandan çalışmada, araştırmanın ana konusunu teşkil eden Alevilik konusu ve 2005 yılından itibaren uygulanmış olan ortaöğretim DKAB dersi öğretim programlarındaki Alevilik konuları ile ilgili özet bilgiler sunulmuştur.

Çalışma nicel araştırma yöntemlerinden tarama araştırması yöntemiyle yürütülmüştür. Araştırmanın örneklemini basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile Sivas il merkezindeki çeşitli okul türlerinden seçilen lise son sınıfta öğrenim gören 392 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak ise araştırmacı tarafından oluşturulan anket kullanılmıştır.

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, sayıtları, sınırlılıkları ve yöntemi ortaya konulmakla birlikte konuyla ilgili yapılan çalışmalar tanıtılmıştır. İkinci bölümde Aleviliğin tarihsel gelişimi, inanç, ibadet, tasavvuf anlayışı ile ilgili özet bilgiler sunulmuş ve 2005 yılından itibaren ülkemizde uygulanan ortaöğretim DKAB dersi öğretim programlarında yer alan Alevilik konuları incelenmiştir. Üçüncü bölüm ise bütünüyle anket yoluyla elde edilen bulgu ve yorumların analizine ayrılmıştır. Anket verileri soruların özelliklerine göre cinsiyet, okul türü ve öğrencilerin kendilerini tanımlama değişkenleri açısından analiz edilerek yorumlanmış, son bölüm olan sonuç ve öneriler kısmında da elde edilen bu verilerden yola çıkarak değerlendirmeler yapılmış ve bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Din eğitimi, DKAB dersi, öğretim programı, Alevilik, program geliştirme.

ABSTRACT

This study was done today, in which the program approach based on the learners gets increasingly important, on the purpose of investigating the information about Alawism within the scope of the Religious Culture and Ethics Course in secondary education and the students' thoughts on it; offering suggestions to the studies of program development while evaluating the state of the current Religious Culture and Ethics Course curriculum and contributing to related literature. In addition, there are summary information which are related to the subject of Alawism which creates the main topic of the study, and in the culture of religion and knowledge of ethics class in secondary education programs that had been applied since 2005.

The study was conducted with the survey research method among the quantitative research methods. The samples of the research consist of 392 students who are seniors in various high school in the Sivas city center with simple random sampling method. The survey which was created by the researcher is used as the data gathering method.

The research consists of four parts. In the first part while presenting the state of the problem, the purpose, importance, premises, finitudes and methods of the study and the studies that have been done related to this subject were introduced. In the second part, summary information on the historical development of Alawism; belief, worship, understanding of islamic mysticism are presented, and Alawism subjects that have been applied in our country since 2005 in the Religious Culture and Ethics Course in secondary education programs are examined. The third part consists of the analysis of the findings that have been found from the surveys and their commentaries. Through the questions of the survey, gender, type of the school and variables of how students define themselves are analyzed and interpreted. In the last part which includes the result and in the suggestions part according to the findings, evaluations are carried out and suggestions are made.

Keywords: Religious education, Religious Culture and Ethics Course, curriculum, Alawism, program development

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmamızda ele alacağımız problem durumunun ne olduğuna, araştırmanın amacına, önemine, sayıltılarına, sınırlılıklarına, ilgili araştırmalara ve araştırmanın yöntemine yer verilecektir.

1.1. Problem Durumu

Günümüzde modernleşme, şehirleşme ve sekülerleşme süreci, farklı dini kimliğe sahip olanların bir arada yaşama tecrübesi kazanmasını ya da en azından bir arada yaşamanın imkânlarını arama ve bulma çabasını fazlasıyla artırmıştır. Dahası küreselleşme sürecinde yaşanan bu gelişmeler, genel olarak dinsel yapıda ve özel olarak da din öğretimi alanında önemli gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu süreçte din öğretimi alanında karşılaşılan temel sorun, etnik veya dini grupların eğitim talepleri ve talepler sonucu ulusal eğitim politikasında gözlemlenen değişimlerdir. Nitekim ülkemizde yaşayan Alevilerin, din dersine yönelik talepleri, küreselleşme sürecinin ülkemizin eğitim politikasına yansımaya dayanmaktadır.

Arapça kökenli olan Alevî kavramı, “Ali’ye mensup, Ali taraftarı, Ali soyundan gelen, Ali’yi sevip sayan ve ona bağlı olan” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. İslâm siyasi tarihinde bu terim ilk defa halifelik ile ilgili anlaşmazlıklar sırasında duyulmaya başlayan Alevî kelimesi, Hz. Ali’yi en üstün sahabe olarak görme ve Hz. Muhammed’den sonra onun Allah ve Resulü’nün tayini ile Müslümanların başına halife olması gerektiğini kabul etme anlamına gelen bir kavram olarak kullanılmıştır.¹ Kutlu İslam Mezhepleri Tarihi’nde Alevî kavramının çok genel bir anlamda Şia ile eş anlamlı olduğunu ifade etmektedir.² Tasavvufta ise Alevîlik, Hz. Ali’ye nispet edilen bir tarikat olup, Hz. Ali vasıtasıyla Hz. Peygamber’e bağlanan tarikatların genel adıdır.³

Alevîlik ile ilgili herkesin üzerinde anlaştığı tek bir tanımdan söz etmek mümkün değildir. Alevî olarak adlandırılan grupların dinî anlayış ve yaşam tarzları konusunda farklı değerlendirmeler yapılmakla birlikte, özü itibarıyla Alevîliğin İslâm

¹ Hüseyin Yılmaz, “Alevîlik-Sünnîlik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri”, *CÜİF Dergisi*, 13/2: (2009), s. 191; Ethem Ruhi Fırlıklı, *Türkiye’de Alevîlik-Bektaşîlik*, İstanbul, 1994, s. 7.

² Sönmez Kutlu, *Alevîlik Bektaşîlik Yazıları*, Ankara Okulu, Ankara, 2008, s. 151.

³ Ahmet Yaşar Ocak, “Alevî”, *DİA*, C: II, TDV Yayınlar, İstanbul, 1989, s. 369.

dini içerisinde bir anlayış biçimi olduğu bilim çevrelerinin ortak görüşüdür. Adına ister dinî bir düşünce, ister mezhep, ister tarikat, isterse kültür ya da siyasal oluşum densin, Alevîlik, farklı dinî/siyasî düşünceler ekseninde süregelen tarihsel ve sosyolojik bir olgudur. Dolayısıyla Alevîliğe Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde yer verilip verilmeyeceği ve ülkemizin sosyal bir gerçeği olan bu dinî anlayış biçiminin eğitim öğretime hangi statüde konu edileceği tartışılması gereken bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.⁴

Ülkemizde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 1982 anayasasının 24. maddesi gereği ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu olarak okutulan dersler arasında yer almaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim programında özet olarak dinin, Allah-insan ilişkilerini düzenleyen bir olgu olduğunu kavrayan, dinî ve ahlaki kavramların anlamını bilen, toplumdaki dinî ve ahlaki davranışları tanıyan ve ahlaki değerleri içselleştiren, dinin evrensel barış kültürünün yerleşmesine ve bir arada yaşama kültürünün oluşmasına katkıda bulunabileceğini fark eden, din ve ahlak ile ilgili konularda akılcı ve eleştirel yaklaşım sergileyebilen bireyler yetiştirmeyi hedeflediği belirtilmektedir.⁵ Belirtilen hedeflere ulaşmak amacıyla DKAB dersi öğretim programı yeni eğitim ve öğretim yaklaşımlarını da esas alarak 2005-2006 öğretim yılından itibaren yeniden yapılandırılmıştır. Böylece yeni program ile öğrenme süreçlerinde geleneksel yöntemler yerine, öğrencilerin düşüncelerini, araştırmalarını, sorun çözmelerini ve edindikleri bilgi ve becerileri yeniden yapılandırıp hayata geçirmelerini destekleyen yöntem ve tekniklerin uygulanması konusu ön plana çıkarılmıştır.

Eğitim alanında Türkiye'nin bir gerçeği olan Alevilik üzerinde günümüzde DKAB programı üzerinden yoğun tartışmalar yapılmaktadır. Nitekim Alevilerin DKAB derslerine dair talep ve beklentileri, Alevi Çalıştayları'nın sonuç raporunda şu ifadelerle yer almaktadır: “Bu dersler, eğer anayasal gereklilikler ya da başka nedenlerle verilmeye devam edilecekse, bu durumda da ders içeriğinin Alevilerin inanç ve ritüellerini de kapsayacak şekilde yeniden ele alınması gerekir.” Bu düşünceden hareketle ders ile ilgili iç hukuk sürecini tüketen iki Türk vatandaşı İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler sözleşmesinin ikinci maddesinin ihlali gerekçesiyle

---

⁴ Hüseyin Yılmaz, *agm.*, s. 190.

⁵ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı, MEB, Ankara, 2010, s. 12-13.

2004 yılında AİHM'e başvurmuştur. AİHM ise Türkiye'deki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile alakalı 2007 yılında dersin eleştirel, nesnel ve çoğulcu olmadığına, farklı dinler ve inanışlara ilişkin yeterince bilgi içermediğine bu nedenle de zorunlu tutulamayacağına karar vermiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı 2005'te ortaöğretim ve 2006'da ilköğretim DKAB programlarını farklı bir yaklaşımı temel alarak değiştirdiği için dava temel gerekçesini kaybetmiş ve dersin hukuki statüsü olduğu gibi devam etmiştir. Bununla birlikte DKAB dersi öğretim programlarının daha çoğulcu olması amacıyla 2010 yılında farklı inanç guruplarından (Alevi-Bektaşî, Nusayri, Caferî) temsilcilerinde çağrıldığı bir çalıştay düzenlenerek çeşitli program geliştirme çalışmaları yapılmış ve program yeniden güncellenmiştir. Ancak yapılan güncellemelerin yetersiz olduğu kanaatinde olan bazı vatandaşlar iç hukuk sürecini tüketerek 2011 yılında konuyu tekrar AİHM'e taşımıştır. Mahkeme zorunlu olan DKAB dersi müfredatının esas itibariyle Türkiye'de yoğun nüfusun inanış şekline göre düzenlendiği tespitini yaparak bunu makul görmekle birlikte devletin dinî konuların düzenlenmesinde tarafsız olması gerektiğini; DKAB dersine ilişkin ebeveynlerin dini veya felsefi inançlarını açıklamak zorunda bırakılmayacak bir mekanizma oluşturulması ve bu yapısal sorunun gecikmeksizin düzeltilmesi gerektiğini belirtmiş ve AİHS Ek 1 No'lu Protokolün ikinci maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

DKAB dersinin Türkiye'deki tarihi seyrine baktığımızda, devletin DKAB dersini zorunlu ders kapsamına alma amacının, Türk toplumunu meydana getiren vatandaşların din ve ahlak alanında ortak ve doğru bilgiye dayalı kültürlenmelerini sağlamak, böylece içinde yaşanan toplumda mevcut din içi ve dinler arası farklılıkların, bilgisizlik ve ön yargılar gibi sebeplerle toplumsal huzuru tehdit etmesinin önlenmesine eğitsel katkıyı sunmak olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, DKAB öğretim programında kişinin kendi inanç ve değer yargılarını öğrenmesinin yanı sıra diğerlerinin inanç ve uygulamalarını tarafsız bir bakış açısıyla yorumlayıp onlarla empati kurulmasını sağlayacak ve yargılayıcı olmayacak bir anlatımın esas alınması gerekmektedir. Gelineen noktada DKAB dersinin amacına hizmet edebilmesi için öğretim programının normatif olmayan, çoğulculuğu esas alan bir anlayışla geliştirilmesi, içerikte ortak değerler ve ahlaki kuralların öne çıkarılması,

öğrencilerin farklı dini anlayışları tanımları yönünde düzenlemeler yapılması gerektiği görülmektedir.

Tüm bunlardan hareketle öğrenen merkezli program yaklaşımının giderek öneminin arttığı günümüzde DKAB dersi öğretim programının yenilenip daha da geliştirilmesi için öğrencilerin konu ile ilgili ihtiyaç ve beklentilerinin belirlenmesi gerekmektedir. Öğrencilerin bu alandaki ihtiyaçlarını belirleme amacıyla yola çıkılan ve program geliştirme çalışmalarına katkısı olacağı düşünülen bu araştırmanın problemini; "Ortaöğretim DKAB dersi öğretim programında yer alan Alevilik ile ilgili bilgiler konusunda öğrencilerin düşünceleri nedir?" sorusu oluşturmaktadır.

Alt Problemler

1. Öğrencilerin DKAB dersinin zorunluluğu hakkındaki düşünceleri nelerdir?
2. Öğrencilerin ailesinden aldığı din eğitimi ile okuldan almış olduğu din eğitimi arasında fark var mı?
3. Öğrencilerin DKAB dersindeki Alevilik konularının öğretimi ile ilgili düşünceleri nelerdir?
4. Öğrenciler Alevilik konularını öğrenmek için DKAB dersini bir fırsat olarak değerlendiriyor mu?
5. Öğrenciler Alevilik konularının öğretimi aşamasında DKAB dersinin yeterli olduğunu düşünüyor mu?
6. Öğrenciler DKAB dersinde Alevilik ile ilgili en çok hangi konulara yer verilmesi gerektiğini düşünüyor?

1.2. Hipotezler

- ✓ Öğrenciler DKAB dersinin zorunlu olması gerektiğini düşünmektedir.
- ✓ Öğrencilerin ailelerinden aldıkları din eğitimi ile okuldan aldıkları din eğitimi arasında büyük bir fark yoktur.
- ✓ Öğrencileri DKAB dersinde Alevilik konularının da öğretilmesi gerektiğini düşünmektedir.
- ✓ Öğrenciler Alevilik konularını öğrenmek için DKAB dersinin bir fırsat olduğunu düşünüyorlar.

- ✓ Öğrenciler Alevilik konularının DKAB dersinde yeteri kadar yer almadığını düşünüyorlar.

1.3. Araştırmanın Amacı

Son yıllarda Türkiye’de toplumun farklı kesimlerinden din eğitime yöneltilen eleştiriler büyük ölçüde DKAB dersi üzerinden yapılmaktadır. Yapılan eleştirileri gündemine alan Milli Eğitim Bakanlığı DKAB dersi öğretim programını 2005 ve 2010 yıllarında güncellemiştir. Her seferinde İslam dışı din ve inançların yanında İslam içindeki farklı anlayışlara ayrılan içerik nitelik ve nicelikçe artırılmış olmakla birlikte, programa yönelik eleştiriler de devam etmektedir. Bu eleştirilerde ana eksenin çoğulculuk ve farklılıklara duyarlılık vurguları üzerinden yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda ortaöğretim kurumlarında okutulmakta olan DKAB dersi ve öğretim programını ele alan araştırmanın temel amacı, öğrencilerin DKAB dersinde yer alan Alevilik konuları ile ilgili görüşlerini ve bu dersten beklentilerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

1.4. Araştırmanın Önemi

Türkiye, toplumsal yapısı itibariyle farklı din, inanç ve etnik özelliklere sahip gurupları barındıran bir ülkedir. Bu ülkede İslam dinine mensup olup kendilerini Sünni anlayışın içinde tanımlayan gurupların yanı sıra, sünni anlayışın dışında tanımlayan farklı inanç gurupları da mevcuttur. Şii, Alevi, Caferi vb. Bunlara ilave olarak aynı dine inanıp farklı dünya görüşlerine ve dindarlık anlayışlarına sahip, kimi zaman çeşitli cemaatlere aidiyetle kendilerini tanımlayan farklı insan tipleri de bulunmaktadır. Yine, ülkemizde örneğin daha seküler dindar tiplerinden de söz edilmektedir. Tüm bu farklı niteliklere sahip birey ve sosyal gurupların, ortak bir anlayış etrafında barış ve uzlaşma kültürü içerisinde bir arada yaşayabilmelerinin yolunun daha “kapsayıcı”, “tarafsız” ve “çoğulcu” bir din öğretimi anlayışından geçtiğini söyleyebiliriz. Nitekim farklı kesimler arasında oluşmuş, ön yargı ve cehaletten beslenen olumsuz hafızanın, iletişimsizlik, ayrımcılık ve ötekileşmenin aşılması için kapsayıcı, tarafsız ve çoğulcu bir anlayışa ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın temel amacı ise öğrenci ihtiyaçlarını merkeze alarak bu yöndeki eksikliği gidermeye katkıda bulunmak, bu bağlamda ortaöğretim DKAB öğretim programında yer alan Alevilik konuları ile ilgili öğrencilerin görüş ve önerilerini incelemektir. Bu katkı

önemlidir. Zira din öğretimi sistemli ve planlı bir çerçevede yapılarak milli birlik ve beraberliğe, bir arada yaşamaya, barış ve uzlaşma kültürüne önemli katkılar sağlayabilmeyi hedeflemektedir.

Eğitim öğretimde tüm dünyada izlenen yöntemler arasında ‘öğrenci merkezli yaklaşım’ ön planda yer almaktadır. Öğretim programlarının hazırlanmasında öğrencilerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaya, programın hedeflerini gerçekleştirmesi açısından oldukça önemlidir. Ortaöğretim düzeyi, gençlerin kimlik ve kişiliklerinin oluştuğu, temel insani yeterliklerin pekiştirildiği, özellikle demokrasi ve çok kültürlülük yönündeki beklentilerin öne çıktığı bir eğitim kademesidir. Bu beklentilerin içinde ötekine saygı, empati, uzlaşma ve anlayış gibi bir arada yaşama kültürünün vazgeçilmez değerleri bulunmaktadır. Ancak tüm bu değerlerin nitelikli şekilde öğrenilebilmesi için farklılıkların doğru şekilde anlamlandırılması gerekmektedir. Bu bakımdan ortaöğretim DKAB dersi öğretim programı ve ders kitaplarında farklılıklardan biri olan Alevilik konularının nasıl sunulduğu, öğrenciler nezdinde ortaya çıkan eleştiri ve beklentiler açısından incelenmeli ve varsa sorunlar ortaya konmalıdır. Bu yönde yapılacak bir inceleme, ortaöğretim DKAB program ve ders kitaplarının geliştirilmesine, daha çağdaş, kapsayıcı, çoğulcu ve bilimsel bir niteliğe kavuşmasına katkı sağlayacaktır.

Ayrıca ortaöğretim DKAB dersi öğretim programı ile ilgili yapılan çalışmalar sınırlı olmakla birlikte, öğrencilerin Alevilik konuları ile ilgili ihtiyaç ve beklentileri bağlamında değerlendirilmemiş, konu genel olarak ders, program ve kitap bağlamında yalnızca bir taraf açısından araştırmaya tabi tutulmuştur. Bu araştırmada ise daha kapsayıcı bir yaklaşımla öğrencilerin DKAB dersi öğretim programında ve ders kitabında yer alan Alevilik konuları ile ilgili ihtiyaç ve beklentileri konu edinilmiştir. Bu anlamda sahada yapılan ilk çalışma özelliğini taşımaktadır.

1.5. Sayıtlar

1. Araştırmacı tarafından hazırlanan anketin araştırmanın amacına uygun olarak hazırlandığı,
2. Ortaöğretim son sınıf öğrencileri DKAB dersi ile ilgili sorulan sorulara yorum yapabilecek nitelikte olduğu,
3. Ankete katılan öğrencilerin samimi cevaplar verdiği kabul edilmiştir.

1.6. Sınırlılıklar

Bu araştırma,

- ✓ Sivas ili,
- ✓ 2017-2018 öğretim yılında ortaöğretim kurumlarının son sınıfından okuyan öğrenciler,
- ✓ Ortaöğretim DKAB dersi ve öğretim programı,
- ✓ Ve anket yoluyla öğrencilerden elde edilen veriler ile sınırlıdır.

1.7. İlgili Araştırmalar

Araştırmamız ortaöğretim DKAB dersi öğretim programındaki Alevilik konuları ile ilgili öğrencilerin düşüncelerini araştırmaya tabi tutan ilk çalışmadır. Bunun dışında Alevilik ve çoğulculuk bağlamında ortaöğretim DKAB dersi ve dersin öğretim programı ile ilgili aşağıdaki çalışmalar tespit edilmiştir:

Hüseyin YILMAZ, Alevîlik-Sünnîlik Açısından Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri, Makale (2009). Makalede, ilk ve orta öğretim kurumlarında zorunlu olarak okutulan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders programı ve kitapları Alevîlik ile ilgili içerik açısından değerlendirilmiş ve konuyla ilgili bazı öneriler sunulmuştur.

Murat GEVREK, Alevi Öğrenci ve Velilerin DKAB Dersine Bakışları, Yüksek Lisans Tezi (2005). Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın problemi, denenceleri, amacı önemi ve yöntemi verilmiştir. İkinci bölümde Türkiye'deki din eğitiminin tarihsel süreci genel hatlarıyla incelendikten sonra Bektaşilerde yaygın din eğitimi hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde Sivas'ın zara ilçesinde öğrenim gören Alevi öğrenciler ve velilerine uygulanan anketle ilgili bulgular tablolar halinde verilmiş ve yorumlanmıştır. Dördüncü bölümde ise elde edilen veriler ışığında sonuç ve önerilerde bulunulmuştur.

Zeynep BAYKARA, Okullarda DKAB Derslerinde Diğer Dinlerin Öğretimi, Yüksek Lisans Tezi (2009). Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde din öğretiminde program geliştirme modellerine yer verilmiş, ilk ve ortaöğretim DKAB dersi öğretim programı ve ders kitapları diğer dinler konusuna nasıl yer veildiği bağlamında incelenmiştir. İkinci bölümde ise Sakarya ilinde yapılan alan araştırması değerlendirilmiştir.

Nurullah BORA, Çoğulculuk Açısından Alevilere Göre Din Eğitimi ve Öğretim, Yüksek Lisans Tezi, (2009). Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Aleviliğin tarihi arka planı, inançları ve ibadetleri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Din eğitimi bağlamında çoğulculuk konusu işlenmiştir. . bölümde Alevilerin din eğitimi hakkındaki görüşleri yorumlanmıştır.

İlhami ÜNAL, Alevilerin DKAB Dersinden Beklentileri, Yüksek Lisans Tezi (2010). Bu çalışma ile Alevilerin DKAB derslerinden beklentilerinin ne olduğu araştırmaya konu edilmiştir. Araştırma, Giriş, Bulgular ve Yorumlar, Sonuç ve Öneriler, kısımlarından oluşmaktadır.

Mahmut Nadir OKUMUŞ, DKAB Ders Programlarında Farklı Din ve İnançların Öğretimi, Yüksek Lisans Tezi (2013). Bu çalışmada toplumsal gelişmeler sonucu ortaya çıkan çok kültürlü din eğitimi yaklaşımı başta olmak üzere yeni din eğitimi yaklaşımlarını inceleyecek, daha sonra ülkemizde ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri Öğretim Programlarında ve derslerde kullanılan ders kitaplarında farklı inançlara ve İslam içi inanç farklılıklarına ne kadar yer verildiğini ve bu bilgilerin yeterliliği ve doğruluğunu incelenmiştir.

Fatih KAYA, Öğretmen, İdareci ve Öğrencilerine Göre DKAB Dersi: Tunceli Örneği, Doktora Tezi (2014). Bu araştırma, DKAB öğretmenleri, Alevi idareciler ve öğrencilerin görüşleri ışığında, Alevilerin DKAB dersine yönelik düşüncelerini ortaya koyarak, bu konuda karşılaşılan sorunları tespit edip, uygun çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma bir giriş ile üç bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmanın önemi, amacı, yöntemi ortaya konulmuş, ayrıca konuyla ilgili yapılan çalışmalar tanıtılmıştır. Birinci bölümde Alevilerin inançları ve ibadet anlayışları ve geleneksel ahlaki kurallarının yanı sıra Alevilikteki dini kurumlar incelenmiştir. İkinci bölüm, bütünüyle araştırmanın bulgu ve yorumlarına ayrılmış, son bölümde ise araştırmadan elde edilen sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Cemil OSMANOĞLU, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında ve Ders Kitaplarında Çoğulculuk, Doktora Tezi (2014). Bu araştırmada, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı ve ders kitaplarının din, inanç ve sosyokültürel farklılıklara yaklaşımı çoğulcu din eğitimi açısından incelenmiştir.

Araştırma giriş ve bunu takip eden dört bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde araştırmanın problem, amaç, yöntem gibi temel bilgilerine yer verilmiştir. Araştırmanın teorik çerçevesini oluşturan birinci bölümde çalışmanın esasını teşkil eden çoğulluk, çoğulculuk ve bu iki kavramın türevi olan çeşitli kavramlar ele alınmış; ikinci bölümdeyse çoğulcu din eğitimi amaç, ilke, muhteva, yöntem gibi boyutlarıyla tanıtılmış, çeşitli modern din eğitimi yaklaşımları hakkında genel bilgiler verilerek çoğulcu din eğitime yöneltelen eleştiriler değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bilgi ve bulguların tartışıldığı üçüncü bölümde, ilgili program ve ders kitaplarının inanç, din ve sosyokültürel farklılıklara bakışı ele alınmıştır. Araştırma, çalışmada elde edilen genel sonuçlar ve bu sonuçlardan hareketle oluşturulan bazı önerilerin yer aldığı sonuç ve öneriler başlıklı bölümle tamamlanmıştır.

1.8. Yöntem

Bu bölümde; araştırmanın deseni, evren ve örnekleme, veri toplanması ve verilerin nasıl analiz edileceği açıklanmıştır.

1.8.1. Araştırmanın Deseni

Ortaöğretim DKAB dersi öğretim programında yer alan Alevilik ile ilgili bilgiler konusunda öğrencilerin düşüncelerinin incelenmeye çalışıldığı bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama araştırmasına başvurulmuştur. Tarama araştırması bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre görece daha büyük örneklem üzerinde yapılan araştırmalara denir. Tarama araştırmaları genellikle şu 3 özelliğe sahiptir:

1. Büyük bir topluluğun bir konuyla ilgili görüşlerinin ya da özelliklerinin (inanç, bilgi, tutum, kaygı, ilgi vb.) betimlenmesi için topluluğu temsil edebilecek bir parça seçilir.
2. Verileri toplama süreci veri kaynakları olan kişilere yöneltelen sorulara verilen cevaplara dayalıdır.

3. Veriler özelliği betimlenecek topluluğun her bir bireyinden değil, bu topluluğu temsil eden bir parçasından seçilir.⁶

1.8.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Sivas il merkezinde 2017-2018 eğitim öğretim yılında ortaöğretim son sınıfta okuyan öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklemine ise basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile il merkezindeki çeşitli okul türlerinden seçilen 392 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem için seçilen okullar; Bilişim Teknolojileri Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Sivas Fen Lisesi, Atatürk Anadolu Lisesi, Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Kongre Anadolu Lisesi, Mustafa Kemal Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ve Selçuk Anadolu Lisesi olarak belirlenmiştir. Her bir örnekleme birimine eşit seçilme olasılığı vererek seçilen birimlerin örnekleme basit seçkisiz örnekleme (simple random sampling) denir.⁷

1.8.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada öncelikle literatür tarama tekniği kullanılmıştır. Araştırma konumuz gereği öncelikle Aleviliğin tarihsel gelişimi ile ilgili tarama yapılmış elde edilen bilgiler özet olarak sunulmuş ve 2005 yılından itibaren uygulanmış olan ortaöğretim DKAB dersi öğretim programlarındaki Alevilik konuları ile ilgili içerik analizi yapılmıştır.

Araştırmanın devam eden bölümünde nicel araştırma veri toplama yöntemlerinden ‘Anket’ tekniği kullanılmıştır. Anket, her bir katılımcının araştırmanın bir parçası olarak doldurduğu öz bildirim dayalı bir veri toplama aracıdır.⁸ Diğer veri toplama tekniklerine (görüşme, gözlem) göre çok daha büyük gruplara hızla uygulama olanağının olması ve maliyetinin daha düşük olması gibi avantajları bulunmaktadır.⁹

Anket geliştirme süreci öncesinde ortaöğretim DKAB dersi öğretim programı ve literatür incelenmiş, alan uzmanları ile görüşmeler yapılmış ve odaklanılması gereken soru/sorunlar tespit edilmiştir. Araştırmacı tarafından araştırmanın amacına

---

⁶ Şener Büyüköztük vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi, Ankara, 2017, s. 184.

⁷ Şener Büyüköztük vd., *age.*, s. 88.

⁸ Burke Johnson, Larry Christensen, *age.*, s. 197.

⁹ Şener Büyüköztük vd., *age.*, s. 129.

uygun olarak hazırlanan ankette doğal ve bilinen bir dil kullanılmaya çalışılmış, anlaşılır, kesin ve mümkün olduğunca kısa maddelerden yararlanılmıştır. Sorular hazırlandıktan sonra soruların anlaşılabilirliğine ve araştırma sorularına uygunluğuna yönelik uzman görüşüne başvurulmuş ve gerekli görülen değişiklikler yapılmıştır. Daha sonra da danışmanın onayı ve gerekli izinler alınarak anket uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Öğrencilere yönelik oluşturulan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik bilgiler, ikinci bölümde ortaöğretim DKAB dersi öğretim programı ile ilgili öğrencilerin genel düşünceleri, üçüncü bölümde ise ortaöğretim DKAB dersi öğretim programındaki Alevilik konuları ile ilgili öğrencilerin düşüncelerini tespit etmeye yönelik sorular yer almaktadır. Ayrıca sorular arasına kontrol soruları yerleştirilmiş böylelikle katılımcıların cevaplarının objektifliği kontrol edilmeye çalışılmıştır.

Sivas ili merkezinde 2017-2018 eğitim-öğretim yılında örneklem olarak seçilen ortaöğretim kurumlarının son sınıflarında okuyan öğrencilere, 12. sınıflardan sorumlu okul müdür yardımcıları, DKAB ve branş öğretmenleri aracılığıyla anket formları uygulanmıştır. Okullara toplamda 400 anket formu gönderilmiş bunlardan 392'si öğrenciler tarafından doldurularak geri dönmüştür. Toplanan anket formları nicel olarak örnekleme temsil edecek düzeydedir (2017-2018 eğitim öğretim yılında Sivas il merkezinde 12. sınıflarda okuyan öğrenci sayısı (N)=5273, n ≥357).¹⁰

1.8.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Verilerin analizi ve yorumlanmasında SPSS 23.0 “Statistical Package for Social Sciences” (Sosyal bilimler İçin İstatistik Paketi) Programı kullanılmıştır. Öncelikle toplanan anketlerden elde edilen veriler excell dosyasında kodlanmış daha sonra bu veriler SPSS 23.0 programına aktarılmıştır. Excell dosyasına anket verilerinin kodlaması yapılırken öğrencilerin boş bıraktıkları sorular ilgili soruya çoğunlukta verilen cevap ne ise o şekilde kodlanmıştır. Dolayısıyla anket analiz sürecinde kayıp veri oluşmamıştır. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular tablolar halinde düzenlenmiş ve gerekli yorumlar yapılmıştır. Bağımsız değişkenlere göre bulguların farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere Chi-Square (Ki-Kare) testi

---

¹⁰ bk. Burke Johnson, Larry Christensen, *age.*, s. 234.

uygulanmıştır. Ki kare testi, gözlenen frekanslar ile (G) beklenen frekanslar (B) arasındaki farkın istatistik olarak anlamlı olup olmadığı temeline dayanır. Bu testte niteliksel olarak belirtilen veriler kullanılır.¹¹ Ayrıca araştırmanın sonuçları yorumlanırken daha önce bu alanda yapılan benzer çalışmalarla karşılaştırmalar yapılmıştır.

---

¹¹ şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 142; Türker Baş, *Anket Nasıl Hazırlanır, Uygulanır, Değerlendirilir?*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 180.

BÖLÜM I

ALEVİLİK VE ORTAÖĞRETİM DKAB DERSLERİNDE ALEVİLİK ÖĞRETİMİ

1. ALEVİLİK

Özellikle 1990'lı yıllardan sonra ülke gündeminde sıkça tartışılan bir konu olan Alevilik, özellikle tarihsel ve kültürel boyutları ile tartışılmaktadır. Birbiriyle bağlantılı ve birbirini besleyen bu iki boyutun birlikte ele alınmaması, çoğu defa bu yapıyı yeterince ve doğru olarak anlamayı zorlaştırmaktadır.¹² Dolayısıyla bizde çalışmamızda bilimsel yöntemlere bağlı kalarak öncelikle Aleviliğin kısaca tarihsel arka planını ele aldıktan sonra, kültürel boyutları kapsamında Alevilikte inanç esasları, ibadetler ve adap-erkan konularına yer vereceğiz.

1.1. Aleviliğin Tarihsel Gelişimi

1.1.1. Türklerin Müslüman Olması

Türkler Müslümanlarla ilk defa Hz. Ömer zamanında Horasan, Tohâristan ve Kafkasya bölgelerine yapılan akınlarla karşılaşmıştır.¹³ Emeviler dönemine gelindiğinde, Maveraünnehir bölgesinin fethi büyük ölçüde tamamlanmış, hakimiyet Emevilerin eline geçmiştir. Ancak Emeviler, gerek cizye ve haraç gerekse Arap milliyetçiliği konularında takındıkları tavır nedeniyle bölge halkı tarafından şiddetli tepkiler almış, dolayısıyla başlangıçta bu bölgede İslam'ın yayılması hemen hemen yok denecek seviyede kalmıştır¹⁴. Bununla birlikte geçmişten o zaman kadar Emevilerin siyasi rakipleri olan Haşimiler, muhalif guruplar olarak merkezden uzak kalmayı tercih ederek rahatlıkla propagandalarını yapmak amacıyla özellikle yeni fethedilen bölgelere yerleşmişlerdir. Bu da bölgede İslamiyet'i kabul aşamasında olanlar üzerinde bazı belirleyici etkilere neden olmuştur. Bunun sonucunda bölge

¹² İlyas Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2013, s. 10.

¹³ İlyas Üzüm, *age.*, s. 15.

¹⁴ Emel Esin, "Türklerin İslamiyete Girişi", *Tarihte Türk Devletleri*, C: I-II, AÜ Yayınları, Ankara, 1987, s. 287-320; M. Saffet Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003, s. 99.

insanları Emevi-Haşimi mücadelesinin sloganik kavramlarından olan Ali taraftarlığı ve Ehl-i Beyt sevgisi ile yüz yüze gelmişlerdir.¹⁵

İrkçı anlayışları terk edip bünyesinde başta Türkler olmak üzere Arap olmayan unsurlara da yer veren Abbasiler dönemi, Türk Arap ilişkileri açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Abbasiler iktidara geldikten sonra yeni şehirleri fethederken, görevlendirdikleri davetçiler vasıtasıyla da İslam'ı tebliğ etmeye çalışmışlardır. Bu çalışmaların sonuçlarını olumlu yönde göstermeye başlamasıyla Müslümanlarla Çinliler arasında gerçekleşen Talas savaşında (751) Türklerin Müslümanların tarafında yer almasıyla başlayan sıcak ilişkiler Türklerin Abbasi ordusunun çeşitli birimlerinde görev almalarıyla devam etmiştir.¹⁶

Türkler arasında başlangıçta ferdi olarak ya da küçük oymaklar halinde gerçekleşen İslam'a girme süreci giderek kitlesel bir boyut kazanmış, nihayet ilk olarak İdil Bulgar Hanlığı resmen İslam dinini kabul etmiştir.¹⁷ İkinci olarak Karahanlılar sonrasında ise Gazneliler, Selçuklular, Harezmsahlar gibi Müslüman Türk devletleri tarih sahnesinde yerlerini almışlardır.¹⁸ Oğuz boyları arasında X. asrın ikinci yarısından itibaren yayılmaya başlayan İslamiyet ancak XI. yüzyılda tam anlamıyla hakim bir din haline gelmiştir. Oğuzların İslamiyet'i benimsemeleri ile birlikte Türkmen adının da kullanılmaya başlandığı görülmektedir.¹⁹

Türklerin İslamiyeti kabul etmesinde İslam medeniyetinin üstünlüğünün yanı sıra, İslam'ın temel karakteristiği ile Türklerin inanç ve özelliklerinin benzerliğinin de etkili olduğu görülmektedir. Nitekim Türklerin eski dininde evrensel Tanrı olarak kabul edilen 'Gök Tanrı' inancı ile İslam'ın ortaya koyduğu Allah inancı arasında büyük ölçüde yakınlık bulunduğu bilinmektedir.²⁰ Peygamberlik ve ahiret öğretileri, kıyametten sonra insanların yeniden dirileceği inanç ve davranışlarına göre sorguya çekilip mükafat ve ceza göreceği şeklindeki inançlarda Türklerce kolay kabul edilebilir görülmüştür. Ayrıca İslam dinindeki aile hayatıyla ilgili ilkeler, ahlak

---

¹⁵ Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010, s. 83.

¹⁶ Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, Kamer Yayınları, İstanbul, 2000, s. 38.

¹⁷ İlyas Üzüm, *age.*, s. 16.

¹⁸ Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara, 1993, s. 13-19.

¹⁹ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri –Boy Teşkilatı- Destanları*, Ana Yayınları, İstanbul, 1980, s. 51.

²⁰ Erol Güngör, *Tarihte Türkler*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000, s. 68; M. Saffet Sarıkaya, *age.*, s. 83.

alanında ortaya konan prensipler, her alanda doğruluğun emredilmesi gibi hususlar Türklere cazip gelmiş ve böylece İslamiyet onlar tarafından kolayca benimsenmiştir.²¹

İslamiyet ile tanıştıkları dönemlerde Türkler yerleşik, yarı göçebe ve göçebe guruplardan oluşmaktaydı. Dolayısıyla Türklerin İslamlaşması da bu sosyal yapı farklılıklarına bağlı olarak değişik boyutlarda gerçekleşmiştir. Şehir ve kasaba gibi yerleşim birimlerinde yerleşik halk bir yerde daimi ikamet etmeleri nedeniyle genelde kitabi esaslara daha sadık bir İslam anlayışını benimsemişlerdir. Buna karşılık yarı göçebe veya göçebe yaşayan halk ise kitabi dinden farklı kendilerine öncelikle İranlı sonra da Türk sufiler tarafından getirilen “popüler İslam” şeklinde ifade edilebilecek tasavvuf ağırlıklı bir mistik Müslümanlık anlayışını benimsemişlerdir.²² Yerleşik hayat süren halk için yeni dinin bütün gerekliliklerini yerine getirme imkânı söz konusu iken; genellikle kırsal alanlarda ve yaylalarda hayvancılıkla meşgul olan göçebe halk daha basit ve yüzeysel bir İslami anlayışı yaşamaya ve uygulamaya çalışmışlardır.²³ Buradan hareketle İslamiyeti kabul eden Türk boylarının içinde buldukları sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bazı farklılıklar sebebiyle İslam’ı anlama ve uygulamada farklılaşmalar ortaya koydukları görülmektedir.²⁴

Türklerin İslamlaşma sürecinde göz önünde bulundurulması gereken bir diğer nokta da, farklı dini inanış ve kültürlerden gelen kimselerin İslamlaşmasının, önceki inanç, düşünce ve kültürel yapıyı tamamıyla bırakmaya dayalı olarak gerçekleşmeyeceğidir. Böyle durumlarda toplumların eski inançlara ve kültürlere ait bazı unsurları olduğu gibi bazılarını da yeni kültürün kalıplarına uydurarak korumaya çalıştıkları sosyolojik bir gerçekliktir. Aynı durum, değişik zaman ve mekânlarda İslam kültürüne girmeye başlayan Türk toplulukları için de geçerli olmuştur.²⁵ Göz önünde bulundurmanız gereken başka bir husus da bu dönemde İslam coğrafyasında

---

²¹ Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1999, s. 13-14; Abdülkerim Özeydin, “Türklerin İslamiyeti Kabülü”, (ed. Hasan Celal Güzel vd.), *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, IV, s. 258-259.

²² Cenksu Üçer, *age.*, s. 89.

²³ Mehmet Eröz, *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşilik*, TDAV Yayınları, İstanbul, 1992, s. 10.

²⁴ Fazlı Arabacı, *Alevilik ve Sünniliğin Sosyolojik Boyutları*, Etüt Yayınları, Samsun, 2000, s. 78-79.

²⁵ İlyas Üzüm, *age.*, s. 21; Cenksu Üçer, *age.*, s. 92.

ortaya çıkmış olan mezhebi oluşumların Türklerin İslamiyeti kabul edişleri üzerindeki mutlak tesiridir.

Yerleşik hayat yaşayan Türkler itikadi anlamda çoğunlukla “Türk Sünniliği” de denilen Maturidiliği ve fihhi alanda ise Hanefiliği benimsemişlerdir.²⁶ Türkler arasında etkili olan ikinci bir mezhep de birbirleriyle farklı görüş ve metotları taşıyan Zeydilik, İsmaililik ve Gulat gibi alt gurupları bünyesinde bulunduran Şii'dir. Şii düşünce, ilk dönemden itibaren siyasi alanda Hz. Ali taraftarlığı bağlamında yoğun faaliyetlerde bulunan propagandacılar kanalıyla bölgede yayılmıştır. Özellikle kendilerine taraftar bulmak amacıyla karşılaştıkları insanların eski inançlarını onaylayan ve dönemi itibariyle bir süreç içerisinde olduğu bilinen Şii düşünce Taberistan, Azerbeycan ve Türkistan'da hakim güç olan Türk kabileleri üzerinde etkili olmuştur.²⁷ Bu çerçeveden hareketle, günümüzdeki fiili durumun ortaya koyduğu şekliyle “Alevi” kelimesi için tesbit edilen “siyasi, itikadi ve tasavvufi ıstılah anlamlarının bir bileşkesi olma” durumu ile ilgili olarak özellikle siyasi ve itikadi anlamların ilk nüvelerini bu ilk dönem siyasi ve mezhebi hareketler ile atılmış olduğu görülmektedir.

İslam düşünce tarihinde kelim ve fıkıh ekolleri ile paralel bir gelişme seyri gösteren tasavvuf²⁸ geleneğinin özellikle yarı göçebe ve göçebe Türklerin İslamlaşmasında önemli rol oynadığı görülmektedir. Nitekim ilk İslamlaşma sürecinde medreselerde yetişen din adamlarının oymak ve köylere giderek insanlara yeterli bilgi vermemeleri sonucunda ortaya çıkan boşluğun dervişlerce doldurulduğu bilinmektedir.²⁹ Aynı zamanda Türkler, İslamlaşma sürecinde şehirlisi ve göçebesiniyle sufi düşüncesinin gelişme ve kurumsallaşma sürecine önemli katkılar sunmuşlardır. Türkmen göçebeler arasında en fazla taraftar bulan ve tarikat haline gelip teşkilat haline gelen tasavvuf hareketi, Hoca Ahmed Yesevi'ye (ö.562/1167) nispet edilen Yeseviliktir.³⁰ Ahmed Yesevi ortaya çıktığında Türkler tasavvufi fikirlere alışmış mutasavvıfların menkıbe ve kerametleri hem yerleşik hem de göçebe

²⁶ Emel Esin, *age.*, s. 292; Hasan Kurt, *Orta Asyanın İslamlaşma Süreci (Buhara Örneği)*, Fecr Yayınları, Ankara, 1998, s. 277-353.

²⁷ Cenksu Üçer, *age.*, s. 99.

²⁸ Henry Laoust, *İslam'da Ayrılıkçı Görüşler*, (çev.: E. Ruhi Fırlı, Sabri Hizmetli), Pınar Yayınları, İstanbul, 1999, s. 133,136; M. Saffet Sarıkaya, *age.*, s. 165.

²⁹ Faruk Sümer, *Çepniler*, TDAB Yayınları, İstanbul, 1992, s. 23-35.

³⁰ M. Saffet Sarıkaya, *age.*, s. 167.

olan halk arasında az çok yayılmıştı. Nitekim ilahiler ve şiirler okuyan, Allah rızası için halka pek çok iyiliklerde bulunan dervişler, Türkler tarafından eskiden dini bir kutsiyet verdikleri ozanlara benzetilmiş ve neticede ozanların yerini ata veya baba ünvanlı bir takım dervişler almıştı.³¹ Büyük çoğunluğu göçebe bir hayat süren, kitabi İslam'ı kaynaklarından öğrenme ve anlama imkanı olmayan, mistik karakterli dini kültürden gelen Türk toplulukları arasında İslam'ın yayılıp tutunabilmesi eskiden alışık oldukları mistik yollarla ve eski mitolojik inançlarıyla karışık bir biçimde basit bir anlayışla mümkün olmuştur. Bu da Ahmed Yesevi ve halifelerinin faaliyetleri ile gerçekleşmiştir.³² Yerleşik ve göçebe halk yaygınlık kazanan Yesevilik hakkında iki farklı nitelemenin olduğu görülmektedir. Bir taraftan şer'i hükümlere bağlı sünni bir anlayışla şekillenen bir Yesevilik oluşurken diğer taraftan sosyal şartlar gereği daha farklı yapıdaki gayri sünni guruplar tarafından benimsenen bir Yesevilik anlayışı ortaya çıkmıştır. Geniş bir halk kitlesi tarafından benimsenen Yesevilik bazı sufi oluşumlara kaynaklık etmiş olmasına bağlı olarak öncelikle Orta Asya'da Kalanderilik, Haydarilik, Nakşibendilik, sonraları da Anadolu'da bunların uzantıları ile bu coğrafyaların Alevi-Sünni din ve tasavvuf hayatında önemli rol oynamıştır.³³

Sonuç olarak birkaç asır süren Türklerin İslamlaşma sürecinde yaşamış oldukları coğrafya ve sosyal yapı farklılıkları, süreç içerisinde değişik mezhep ve tasavvuf ekollerinin etkilerine muhatap kalmaları sonucu bütün bu etkenlerin şekillendirdiği bir din anlayışı farklılığı ortaya çıkmıştır. İşte Anadolu'ya göçten önce Orta Asya'da yerleşik halk arasında Sünni-Hanefi bir yapılanma oluşmuşken yarı göçebe ve göçebeler arasında daha ziyade mistik ağırlıklı ve değişik mezhebi unsurların yer alabildiği aynı zamanda eski inançlarını da nispeten sürdüren bir yapı var olmuştur.

---

³¹ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB Yayınları, Ankara, 1966, s. 13-14.

³² Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, TVY Yayınları, İstanbul, 1998, s. 79-80; İrene Melikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, (çev. Turan Alptekin), Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1999, s. 33-37.

³³ Cenksu Üçer, *age.*, s. 114-115.

1.1.2. Anadolu'ya Göçler ve Anadolu Aleviliğinin Oluşumu

Türklerin Anadolu'ya göç etmesi 1071 Malazgirt savaşıyla başlamış, 14. yüzyıla kadar da aralıksız olarak devam etmiştir.³⁴ Bölgenin Türkleşmesinde Anadolu'da oluşan ilk Türk devletleri (Saltuklar, Mengüçler, Danişmendler) önemli rol oynamıştır. Ancak bu konuda en büyük hizmeti Anadolu Selçuklu devleti yapmıştır.³⁵ Selçuklu devleti göçlerle gelenleri bir iskân politikasıyla Anadolu'ya yerleştiriyordu. Bu bağlamda Selçukluların boş olan bazı arazileri göçmenlere dağıtması sonucu Oğuzlar ve öteki Türk boyları Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Kayseri, Bozok, Kırşehir, Çankırı ve Eskişehir'i içine alan Anadolu bozkırlarına yerleşiyorlardı. Ayrıca göçlerle Anadolu'ya gelen grupların buraya göç etmeden önce yaşadıkları şartlara benzer özellikler taşıyan bölgelerde yaşamayı tercih ettikleri de bilinmektedir.³⁶

Orta Asya'dan gelen bazı gurupların Anadolu'ya yerleşmesi ile ortaya çıkan durumu daha doğru bir şekilde değerlendirebilmek için bu dönemde Anadolu'da var olan mevcut inanç durumuna ve göçlerle Anadolu'ya taşınan inançlara değinmek yerinde olacaktır. Roma hâkimiyeti öncesi Anadolu, putperest kültür yaşayan bir ülkeyken, Roma imparatorluğu yönetimi ile birlikte Hristiyanlığın etkisine girmiş bulunuyordu. Hristiyanlık Anadolu'ya geldiğinde yalnızca putperest kültürle değil aynı zamanda İran menşeli kültür ve inançlarla da (Mazdeist ve Maniheist) mücadele etmek zorunda kalmış ve bütün bunlar Türkler öncesi Anadolu kültür, inanç ve geleneklerinin oluşmasında belirli bir paya sahip olmuşlardır.³⁷

Göçlerle birlikte Anadolu'ya taşınan inançlara gelince; Anadolu'ya göç eden Türkler arasında büyük kültür merkezlerinden tam Müslümanlaşmış olanlar kadar yeni ve sathi bir şekilde İslamlaşmış, hatta hiç Müslüman olmamış kişi ve gruplar da yer almaktaydı.³⁸ Yine Orta Asya'daki yapıya benzer bir şekilde Hanefi-Sünni ağırlıklı kitabi İslam yerleşik halk tarafından temsil ediliyordu. Gerek köylere yerleşmiş gerekse de göçebe hayatı yaşayan bazı Türkmen grupların Müslüman

³⁴ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 271-284; Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s. 156.

³⁵ Fuad Köprülü, *age.*, s. 159; Faruk Sümer, *age.*, s. 135-136.

³⁶ Cenksu Üçer, *age.*, s. 118-119.

³⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*, TTK Yayınları, Ankara, 1992, s. 62-64.

³⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *age.*, s. 19.

olmakla birlikte onları hem Sünnilik hem de Şii'likten ayıran hulûl³⁹, tenasüh⁴⁰ gibi inançları benimsemeleri nedeniyle heteredoks⁴¹ diye nitelenen ve bunların tasavvuf rengine boyanmış bir inanç biçimini yaşattıkları görülmekteydi.⁴² Bu inançlar Anadolu'nun her yerinde aynı nisbet ve yoğunlukta görülmemekteydi. Ancak bu inanç biçiminin 11. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya girdiği ve birtakım popüler sufi çevreleri temsil eden Türkmen babaları etrafında odaklaştığı bilinmektedir.⁴³

Anadolu'da Batini inançların etkisine gelince, göçebe Türk boylarının, onların propagandalarından belirli bir ölçüde etkilendiği bilinmektedir.⁴⁴ Süreç içerisinde halk tarafından fena görülerek tahribata uğradığında isim değiştirerek yeniden ortaya çıkan ve inançlarını yeni isimleri ile yaymayı kendilerine yöntem olarak seçen Batınilerin, propagandalarını layıkıyla yerine getirmek amacıyla tasavvuf perdesi altında gizlendikleri bilinmektedir.⁴⁵ İşte yalnızca yabancılardan değil, işin başında olan mensuplarından bile siyasi ve itikadi mahiyetini gizleyen Batnilik, göçebe Türkmenlerin İslamiyetten önceki pek çok adet ve ananelerini caiz ve mübah gördüğü için onların arasında da kolaylıkla kabul edilmiş ve yaygınlaşmıştır.⁴⁶

Son olarak önemine binaen ilk dönemlerden itibaren bölgenin dini hayatında önemli rol oynayan tasavvuf hareketlerine de kısaca değineceğiz. Anadolu'nun o asırdaki hayatı göz önünde bulundurulunca sufilik hareketlerinin bütün halk tabakaları arasında yaygın olarak kabul gördüğü bilinmektedir. 13. Asırda Yesevi dervişler ile birlikte Kalenderi, Vefai ve Haydari dervişlerin sayısının Anadolu'da arttığı görülmektedir. Bu dervişler şehirlerden ziyade köylerde ve göçebeler arasında daha uygun bir ortam bulabilmişlerdir.⁴⁷

---

³⁹ Allah'ın insan ve evrenle bütünleşmesi, onların cisimlerine girmesi.

⁴⁰ Ölen bir kimsenin ruhunun başka bir bedende yeniden tecessüm etmesi.

⁴¹ Ana akımdan sapmış olan manasına gelen bu kavram dini gruplar arasında kendilerini kutsal metne ve din kurucusunun gösterdiği yola en uygun davranan gruplar tarafından azınlıkta kalan gruplar için kullanılmıştır.

⁴² Fuad Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, TTK Yayınları, Ankara, 1999, s. 97; Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam Türk Heteradoksisinin Teşekkülü*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1996, s. 82.

⁴³ Ahmet Yaşar Ocak, *Menakıbnameler*, s. 19-20.

⁴⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer*, s. 146.

⁴⁵ Cenksu Üçer, *age.*, s. 124.

⁴⁶ Fuad Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 176-177; Ahmet Yaşar Ocak, *age.*, s. 48.

⁴⁷ Fuad Köprülü, *Kuruluş*, s. 99.

Hoca Ahmed Yesevi'ye nisbet edilen Yesevilik Orta Asya'da göçebe Türkmenler arasında en fazla taraftar bulan tasavvufi harekettir.⁴⁸ Özbekistan sınırları içindeki İstıcab'da doğan Ahmed Yesevi'nin yetişmesinde Nakşibendi geleneğinde önemli yeri olan Yusuf-ı Hamedani'nin büyük rolü olduğu bilinmektedir.⁴⁹ Yesevilik, Anadolu'nun dini hayatında Orta Asya'daki gibi doğrudan sistemli bir etkiye sahip değilse de, hem Yesevilik kaynaklı tarikatlar hem de bu geleneğe sahip dervişler aracılığıyla önemli bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir.⁵⁰ 13. Yy'da Anadolu'ya ulaşan Yesevilik başında Hacı Bektaş-ı Veli'nin bulunduğu Haydarilik tarafından eritilmiştir. Zikri kadınlı erkekli meclislerde icra eden ve ilahi aşkı vurgulayan Yesevilik'te, Ahmed Yesevi'nin "Hikmet" adı verilen şiirleri büyük bir coşkuyla okunmuştur. Bugün Alevilerin büyük bir saygıyla andığı Ahmed Yesevi ve onun oluşturduğu Yesevilik, belli ölçüde kitabi İslam'dan farklılık gösteren bir hüviyetle Anadolu'da misyonunu gerçekleştirmiştir.⁵¹

Kadınlı erkekli ayinler yaptığı gerekçesiyle aynen Ahmed Yesevi'nin uğradığı tenkitlere maruz kalan⁵² Ebu'l Vefa El-Bağdadi tarafından kurulan ve göçebe Türkmenler arasında heteradoks bir mahiyet aldığı ifade edilen Vefailik, Anadolu'ya 13. yüzyılın başlarında Baba İlyas'ın şeyhi olan ve ileride Bektaşî geleneğinde önemli bir yer tutacak olan Dede Garkın isimli bir Türkmen şeyhi tarafından getirilmiştir.⁵³ Babai isyanın yönetici kadrosunun bu tarikata mensup olması, ilk Osmanlı sultanlarının etrafında görülen Rum Abdalı sıfatlı kimselerden Vefailiğe mensup olanların bulunması bu tarikatın en azından 15. yüzyıla kadar tarih sahnesinde çok etkin rol oynadığını göstermektedir. Vefailiğin 15. yüzyılda Bektaşîliğin oluşumuyla onun içinde eridiği bilinmektedir.⁵⁴

13. yüzyılda Yesevilik ile Kalenderiliğin karışımından meydana gelen ve Kutbiddin Haydar isimli bir Türk şeyhi tarafından kurulan Haydarilik, Moğol istilasına kadar Orta Asya ve İran'da faaliyet göstermiştir. Ancak Moğol istilasının

---

⁴⁸ M. Saffet Sarıkaya, *age.*, s. 167.

⁴⁹ İlyas Üzüm, *age.*, s. 24.

⁵⁰ Cenksu Üçer, *age.*, s. 128.

⁵¹ İlyas Üzüm, *age.*, s. 25.

⁵² Ahmet Yaşar Ocak, *age.*, s. 103.

⁵³ Cenksu Üçer, *age.*, s. 130.

⁵⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *age.*, s. 75-76.

başlamasıyla birlikte bir taraftan Hindistan içlerine diğer taraftan da Anadolu'ya sığınarak bölgenin İslamlaşmasında önemli etkiler sağlamıştır. Anadolu'da 13. yüzyılda en aktif heterodoks tarikatlardan biri olan Haydarilik, benzeri diğer tarikatlar gibi 15 yüzyıldan sonra sosyal hayattan silinmiştir. Ancak bazı geleneklerinin Bektaşilik içinde eridiği bilinmektedir.⁵⁵

1.1.3. Babai İsyanı

Anadolu'daki farklı hayat tarzına sahip olan kimi göçebe, kimi yarı göçebe kimi de yerleşik hayat sürdüren topluluklar arasında birtakım zıtlıkların meydana gelmesi, halk arasında ortaya çıkan zıtlıkların devlet ile göçebe gruplar arasında da var olması ve bu grupların ağır vergilere tabi tutulması nedeniyle göçebelerin yerleşik hayat sürenlere nazaran devlet imkânlarından yeterince faydalanamamaları, Babai isyanının sosyal ve siyasi nedenleri arasındadır.⁵⁶ Ayrıca bu isyanın meydana gelmesinde iktisadi gelişmelerin de payının olduğu görülmektedir.⁵⁷ Şöyle ki, toprak rejiminin göçebe topluluklar aleyhine işlemeye başlaması neticesinde hayvanlarını otlatacak mera ve kışı geçirecek kışlık bulamayan Türkmenler, halifelerin bu uygulamalarından fazlasıyla etkilenmişlerdir. Bunlardan başka, 1237 yılında tahta geçen halifenin sefahata düşkünlüğü de isyanı körükleyen önemli unsurlardan biri olmuştur.⁵⁸

Birinci Alaeddin Keykubat zamanında Amasya yakınlarındaki Çat köyüne yerleşerek burada kurduğu zaviyesinde bir Vefai şeyhi olarak eski Türk inançlarıyla İslamiyet'in yorumlanmış bir şeklini tasavvufi hüviyette talim eden Baba İlyas-ı Horasani, iktisadi ve sosyal durumları giderek kötüleşen Türkmenleri içinde buldukları sıkıntıdan kurtarmak istemiş ve isyan hazırlıklarını başlatmıştır. Bu yolda kendisinin en büyük yardımcısı ise halifelerinin ileri gelenlerinden Baba İshak olmuştur.

İsyanı fiilen başlatan Baba İshak 1240 yılında Kefersud'daki bütün Türkmenleri harekete geçirmiş ve burayı ele geçirmiştir. Ardından Maraş, Kahta ve

---

⁵⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *age.*, s. 73; Tahsin Yazıcı, "Haydariyye", DİA, C: XVII, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, s. 36.

⁵⁶ Mehmet Rami Ayas, *Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*, AÜ, Ankara, 1991, s. 41; Ahmet Yaşar Ocak, *age.*, s. 43.

⁵⁷ Cenksu Üçer, *age.*, s. 137.

⁵⁸ İlyas Üzüm, *age.*, s. 32.

Adıyaman'ı ele geçirmiş, önüne çıkan Selçuklu kuvvetlerine mağlup ederek Malatya'ya kadar ilerlemiştir. Burada valinin hazırlattığı kuvvetleri de devre dışı bırakarak ilerlemeye devam etmiştir. Baba İshak idaresindeki bu guruba zamanla gayrı Müslimler de katılmıştır. Çoğalan kuvvetlerle büyük başarılar kazanılmış, başarılarından korkan sultan ise Konya'yı terk ederek Kubadabad'a kaçmıştır. Baba İshak şeyhi Baba İlyas ile temasa geçmek üzere Amasya'ya doğru gelirken Selçuklu kuvvetleri daha önce davranmış, Baba İlyas'ı yakalayıp idam etmişlerdir. Şeyhinin intikamını almak üzere harekete geçen Baba İshak Kırşehir yakınlarındaki Malya ovasında Selçuklu kuvvetleri ile karşılaşmış ve güçte olsa yenilgiye uğrayarak öldürülmüştür.⁵⁹

Bu isyan İslam anlayışları daha çok sufilik kalıpları içerisinde şekillenen zümreleri toparlamış, birbirleriyle irtibatlandırmıştır. Böylece bu isyana kadar çeşitli gruplar halinde yaşamakta olan kesimler, Anadolu'da 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren aynı amaç uğruna bir araya gelmiştir. Babailer isyanı, yüzyıllar boyunca Anadolu'da kalıcı bir etkiye sahip olmuş ve kendi içinde yeni dini-sosyal birtakım hareketlere kaynaklık etmiştir. Bu bağlamda, Babailer, başlangıçtan itibaren aynı sosyal tabana sahip olan ancak zamanla belirli değişimlerden geçmiş ve günümüze kadar gelmiş, Aleviliğe kaynaklık eden en önemli 'sistemli bir hareket' olarak görülmektedir.⁶⁰ Ancak Aleviliğin bu günkü yapısıyla 13. yüzyılda da var olduğunu ifade etmek doğru değildir. Zira 13. yüzyılda Anadolu'da Şiilik henüz etkili olmamıştır. Bu nedenle Aleviliğe başka etkilerle beraber bugünkü yapısını kazandıran temel Şii kültürler henüz tanınmamıştır.⁶¹

Babailer isyanı daha sonraları da kalıcı etkiye sahip olacak kendi içinde dini-sosyal bir takım hareketlere kaynaklık etmiştir. Mesela 13. yüzyıl Anadolu'su ve Osmanlı'nın kuruluş dönemlerinde önemli bir yeri olan zümre olarak Abdalların, kurum olarak da ahilik ve benzeri oluşumların bu bağlamda ele alındıkları görülmektedir.

⁵⁹ Ahmet Yaşar Ocak, "Babailik", DİA, C: IV, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s. 373-374.

⁶⁰ Fuad Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 177-178; Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer*, s. 28,213.

⁶¹ Cenksu Üçer, *age.*, s. 144.

1.1.4. Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik

Yaşadığı dönem kaynaklarında hiçbir bilgi bulunmayan Hacı Bektaş Veli'nin biri tarihi diğeri menkıbevi olmak üzere iki ayrı şahsiyetinden söz edilmektedir. Tarihi şahsiyeti itibariyle asıl adı Bektaş'tır ve 'Horosan Erenleri' diye bilinen Kalenderiye akımına mensup sufilerden biridir. 13. yüzyılda Moğol istilasını nedeniyle meydana gelen derviş göçleri sırasında Haydari dervişlerinden biri olarak Anadolu'ya geldiği bilinmektedir. Burada kardeşi Menteş'le birlikte Baba İlyas-ı Horasaniye intisap ederek halifelik makamına gelmiştir. Baba-i isyanına katılan kardeşi Menteş Sivas'ta Selçuklu kuvvetleriyle yapılan savaşta öldürülmüştür. Hacı Bektaş Veli bu isyana katılmayıp 1250 yılları dolaylarında o günkü adıyla Sulucakarahöyük'e gelerek buraya yerleşmiştir. Burada bir yandan Türkmen şeyhi olarak halkı irşat etmiş, diğer yandan da Göreme bölgesindeki Hıristiyanlarla iletişime geçip onların Müslüman olmaları için tebliğ faaliyetlerine başlamıştır. Ayrıca Şamanist Moğolların Müslüman olması için de yoğun faaliyetlerde bulunan Hacı Bektaş Veli, bu amaçla Anadolu'nun farklı bölgelerine halifeler de göndermiştir. Hacı Bektaş Veli'nin İslam anlayışı, Horosan Melamiyyetisi'nin etkilerini taşıyan gayri Sünni bir tasavvufi muhteva taşımaktaydı. Makalât, Kitabü'l Fevaid, Şerh-i Besmele gibi eserler kendisine izafe edilmektedir.⁶²

Menkıbevi bilgilere göre ise Hacı Bektaş Veli, her şeyden önce Peygamber soyuna mensup bir seyit olarak kabul edilir. Babası İbrahim-i Sani, yedinci imam olan Musa el-Kazım'ın soyundandır. Bulunduğu yerde kerametleriyle dikkat çeken Hacı Bektaş Veli Rum erenlerinin kendisini tabi tuttuğu sınavlarda büyük üstünlük göstermiş ve onları utandırmıştır. Giderek ünü dört bir tarafa yayılan Hacı Bektaş Veli'nin açtığı dergahta irşat faaliyetlerini sürdürdüğü ve 1271 yılında keramet sergileyerek vefat ettiği bilinmektedir.

Hacı Bektaş Veli'nin duyulup tanınmasını sağlayan kişi, daha sonraları Hacı Bektaş Dergahı'nda yetişmiş olan Abdal Musa'dır. Osmanlı'nın kuruluşunda

---

⁶² İlyas Üzüm, *age.*, s. 35.

gazilerle birlikte hareket eden Abdal Musa şeyhinin tanınıp şöhret sahibi olmasına büyük katkı sağlamıştır.⁶³

Tarihçi Aşıkpaşazade'ye göre de Hacı Bektaşî Veli tarikat kurmamış ve müritleri olmamıştır. Bu iddiaya göre tarikat onun ölümünden sonra kurulmuş ve ona izafe edilmiştir.⁶⁴

Hacı Bektaşî Veli'nin evlenip evlenmediği konusundaki fikir ayrılığı, günümüzde iki kolun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Hacı Bektaşî Veli'nin kesinlikle evlenmediğini iddia eden Babaganlar 'evladı Hacı Bektaş' denilen kişilerin Hacı Bektaş'ın burnundan gelen kanı dökmeyip içen Kadıncık ana evladı olduğuna inanmaktadırlar. Bunların bel evladı değil nefes evladı olduğunu ifade etmektedirler. Çelebilere göre ise Hacı Bektaşî Veli, İdris Hoca'nın kızı Fatma Nuriye ile (Kadıncık ana) evlenmiş, vefatından sonra da oğlu Seyyid Ali Sultan posta oturmuştur.⁶⁵ O dönemki bazı resmi kayıt ve belgelerde de bu evlilikten olan çocuklarla ilgili bilgiler bulunduğu ifade edilmektedir.

Bektaşîliğin kuruluş gelişmesinde Balım Sultan merkezi bir konuma sahiptir. Pir'i Sani kabul edilen Balım Sultan'ın asıl adı Hızır Bali'dir. Nesebi hakkında üzerinde ittifak edilen bilgiler olmamakla birlikte, onu tarikatın başına II. Beyazıt'ın getirdiği bilinmektedir. Safevi propagandasının yoğun olduğu o dönemlerde bu görevlendirmeye II. Beyazıt açık kitleleri bu yöndeki etkilerden uzak tutmayı amaçlamıştır. Balım Sultan'ın bu amaca ne kadar hizmet ettiği ile ilgili ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Ancak iş başına gelir gelmez Bektaşîliği yeni bir teşkilatlanmaya tabi tuttuğu bilinmektedir. Bunların başında 'mücerretlik erkanını tarikatın içine yerleştirmesi gelir. Bu uygulamayla dervişler evlenmeyip, dünyevi işlerden uzaklaşmışlar ve kendilerini tarikatın dini işlerine vakfetmişlerdir. Kendisi de mücerret⁶⁶ olan Balım Sultan ayrıca on iki imam kültürünü, 'Ha Muhammed Ali'

⁶³ Ethem Ruhi Fırlalı, *age.*, s. 136-178; Ahmet Yaşar Ocak, "Hacı Bektaşî Veli", DİA, C: XIV, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, s. 455-458.

⁶⁴ İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar Alevilik Bektaşîlik Araştırmaları*, (çev. Turan Alptekin), Cem Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 21.

⁶⁵ Ethem Ruhi Fırlalı, *age.*, s. 192-194.

⁶⁶ Evlenmemiş, bekâr.

telakkisini ve on iki post erkanını düsturlaştırmıştır.⁶⁷ Balım Sultan'ın yaptığı bu değişikliklerle Bektaşilik hemen hemen bugün ki hüviyetini kazanmıştır.⁶⁸

Balım Sultan'dan sonra büyük itibar kazanan Bektaşilik Anadolu ve Rumeli bölgelerine yayılmış, tarikat devlet nezdinde himaye ve ilgi görmüştür. Ayrıca ne zaman gerçekleştiği ile ilgili ihtilaflar bulunmakla birlikte, Yeniçeri Ocağı'nın da manen Bektaşiliğe bağlandığı rivayet edilmektedir.⁶⁹ Balım Sultan'ın yaptığı kimi düzenlemeler bazı Kızılbaş çevrelerince yadırganmış, gerek yönetimle yakın ilişkiler kurulması gerekse de mücerret dervişlik erkânı nedeniyle Bektaşilik ile Kızılbaş toplulukları arasındaki farklılık daha da belirginleşmiştir.

1.1.5. Hurufiliğin Etkisi

Bektaşilik ile ilgili genel çerçeveyi çizdikten sonra, genelde Anadolu'daki sufi çevrelerde özelden ise Bektaşilik merkezli, alevi gruplarda son derece etkili bir akım olan Hurufilikten bahsetmemiz gerekmektedir. Hurufilik Fazlullah-ı Hurufî tarafından 14. asırda sistematik bir hareket olarak kurulmuştur. Fazlullah-ı Hurufî Batinilerin yolunu benimseyen, Eski ve Yeni Ahidleri onlardan çıkarımlarda bulunacak kadar bilen İbn-i Arabî'yi okumuş ve İran edebiyatına hakimiyetinin yanı sıra Arapça'yı da bilen bir şahsiyettir.⁷⁰ Hurufî, harflerin esrarına dayalı batini bir akım olan Hurufilik sistemini kurarken eski İran dinleri, Yahudilik, Hristiyanlık, Batinilik ve tasavvuftan faydalanmıştır. Ayrıca Hurufî, nübüvvet, imamet ve uluhiyetten oluşan üç temel esasını şekillendirirken özellikle Hristiyanlık, Sünnilik ve Şiiliği birleştirme yoluna gittiği bilinmektedir.⁷¹ Büyük ölçüde eski İran dinlerinin kalıntılarıyla Hristiyanlık, Kabalizm ve Neo-Platonizm'e ait inanç ve telakkilerin mistik bir karakterde birleşmesinden oluşan Hurufiliğin 14. ve 15. yüzyıllarda Horosan, İsfahan, Tebriz, Irak ve Suriye'nin yanı sıra Anadolu'ya da nüfuz ettiği

⁶⁷ Ahmet Yaşar Ocak, "Balım Sultan", DİA, C: V, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, s. 17-18.

⁶⁸ İlyas Üzüm, *age.*, s. 56.

⁶⁹ Ethem Ruhi Fırlı, *age.*, s. 200-201.

⁷⁰ İrene Melikoff, *Efsaneden Gerçeğe*, s. 160-162; Ahmet Yaşar Ocak, "Din ve Düşünce", (ed.: Ekmeleddin İhsanoğlu), *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Feza Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1999, s. 140.

⁷¹ Cenksu Üçer, *age.*, s. 156.

görülmektedir.⁷² Sünni bölgelerde Sünniliği, Şii bölgelerde ise Şiiliği kabul etmiş görünen Hurufilik, aslında her zaman Şii-Batini karakterini korumuştur.⁷³

Fazlullah Hurufi'nin öldürülmesinden sonra İran'ı terk etmek zorunda kalan Hurufiler Anadolu ve Rumeli'ye göçmüşlerdir.⁷⁴ Anadolu ve Rumeli topraklarında Hurufilik Fazlullah'ın halifeleri Aliyyü'l-Ala, Mir Şerif ve Nesimi gibi kişiler tarafından temsil edilmiştir. Anadolu'da Hurufilik korunmak için Bektaşiliğe nüfuz etmiş ve Bektaşî görünerek inançlarını Bektaşilik içerisine korumuştur.⁷⁵ İşte bu nüfuz ile Hurufilik, inançların Bektaşilikte yer alması ve oradan da Bektaşilikle bağlantılı diğer gruplar üzerinde etkili olması sonucu ortaya çıkmıştır. Nitekim Bektaşilikle birlikte bütün Anadolu Alevilerinde kutsal ve ilhama muhatap oldukları kabul edilen yedi büyük şairden üçünün (Nesimi, Virani ve Yemini) Hurufi olmaları, Hurufiliğin Anadolu Aleviliği üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir.⁷⁶

1.1.6. Safevilerin Ortaya Çıkışı ve Etkileri

Tarihsel süreçte Alevilikle ilgili olarak üzerinde durulması gereken diğer bir önemli konu ise Safevilerin etkileri ile ilgilidir. Anadolu Aleviliğinin bugünkü yapısını kazanmasında son derece önemli bir rol oynayan Safevi Devleti, Şeyh Safiyyüddin tarafından kurulan Safeviyye tarikatına dayanmaktadır.⁷⁷ Şeyh Safi Halvetiye tarikatının kurucusu İbrahim Zahid Gilani'nin yanında yetişmiş ve ondan halifelik alarak kendi tarikatını kurmuştur. Tasavvufi faaliyetini tamamen Sünni karakterde yürüten Şeyh Safi gerek derin irfan sahibi olması gerekse samimiyetiyle halkın yanı sıra dönemin siyasi otoritelerinin de saygısını kazanmayı başarmıştır.

Şeyh Safi'den sonra yerine geçen oğlu Sadreddin Musa döneminde de tarikatın Sünnilik karakteri daha da canlanarak devam etmiştir. Şeyh Sadreddin'den sonra yerine oğlu Hoca Ali geçmiş ve onun döneminde de bazı önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Şöyle ki bu dönemde Şiiliğe karşı bir temayül oluşmakla birlikte tarikat İran, Irak, Suriye ve Anadolu'daki Türkmen aşiretler arasında ilgi görmüş ve

---

⁷² İrene Melikoff, *age.*, s. 161; Hüsamettin Aksu, "Hurufilik", DİA, C: XVIII, İstanbul, 1998, s. 410-411; Mustafa Ünver, *Hurufilik ve Kur'an Nesimi Örneği*, Fecr Yayınları, Ankara, 2003, s. 64-70.

⁷³ Cenksu Üçer, *age.*, s. 156.

⁷⁴ İrene Melikoff, *age.*, s. 164-169; Mustafa Ünver, *age.*, s. 68-70.

⁷⁵ İrene Melikoff, *Uyur İdik*, s. 153; Ahmet Yaşar Ocak, "Bektaşilik", DİA, C: V, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, s. 375; Hüsamettin Aksu, *age.*, s. 411.

⁷⁶ İrene Melikoff, *age.*, s. 37-39.

⁷⁷ Cenksu Üçer, *age.*, s. 162.

böylece taraftar toplamaya başlamıştır.⁷⁸ Hoca Ali'den sonra yerine oğlu İbrahim geçmiş yaklaşık on sekiz yıl süren şeyhlik döneminde tarikat faaliyetleri Hoca Ali zamanında şekillenen çerçeveye de devam etmiştir. İbrahim'in vefatından sonra ise yerine oğlu Cüneyd tarikatın başına geçmiştir. Bu döneme kadar Sünni karakterini koruyan tarikat Cüneyd ile birlikte Şiiliğe yönelmiş ve bununla birlikte siyasi amaçlar taşıyan bir hüviyete bürünmüştür.⁷⁹

Şeyh Cüneyd Erdebil'deki post kavgası sebebiyle müridlerini de yanına alarak Anadolu'ya gelmiş, Osmanlı Hükümdarı II. Murad'a bir elçi göndererek kendisine yerleşme izni verilmesini istemiş ancak olumlu cevap alamamıştır.⁸⁰ Osmanlı topraklarında kalamayan şeyh Cüneyd Karamanoğullarına sığınmış, Konya'da birtakım ilmi tartışmalarda bulunmuştur. Ancak Karaman Beyliği'nde de tutunamayıp Suriye'ye geçmiş, burada Akkoyunlu hükümdarı uzun Hasan'a sığınmıştır. Uzun Hasan da Karakoyunlulara karşı kendisine taraftar toplaması amacıyla onu desteklemiş, hatta kız kardeşi Alemşah Hatun ile Şeyh Cüneyd'i evlendirmiştir. Böylelikle Akkoyunlu topraklarında geniş bir propaganda alanı bulan Şeyh Cüneyd, 1460 yılında Şirvan Şahı ile yaptığı muharebe de öldürülmüştür.⁸¹

Şeyh Cüneyd'in ölümünden sonra, Uzun Hasan Erdebil'i alınca (1470) Cüneyd'in oğlu Haydar'ı Erdebil postuna oturtmuştur. Posta oturan Şeyh Haydar babasının yolundan giderek bazı siyasi ve askeri faaliyetlerde bulunmuştur. Kendisi bir silah ustası olan Şeyh Haydar tekkesini bir silah imalathanesi haline getirmiş, müritlerine ders vermenin yanı sıra savaş talimi de yaptırmıştır.

Şeyh Haydar müridlerini silahlandırmanın yanı sıra onlara üniforma tarzında bir kıyafet hazırlatmıştır. Bu kıyafette müridler başlarına Tacı Haydari denilen İmamiyye mezhebinin on iki imamını temsil eden on iki dilimli kıvrık bir kavuk giyeceklerdir. İşte bu kavuğu giyen Erdebil ocağı mensupları için Kızılbaş denilmiş ve bu kavram zaman içerisinde bütün Safevi yandaşlığını kapsayan çok geniş bir sosyal tabanı nitelemek üzere kullanılmıştır.⁸²

---

⁷⁸ Cenksu Üçer, *age.*, s. 162.

⁷⁹ İlyas Üzüm, *age.*, s. 45.

⁸⁰ Cenksu Üçer, *age.*, s. 164.

⁸¹ Mehmet Saray, *Türk İnanışlarında Şiiliğin Rolü*, TKAE Yayınları, Ankara, 1990, s. 15-17; Mustafa Ekinci, *Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002, s. 130.

⁸² İlyas Üzüm, *age.*, s. 49; Mustafa Ekinci, *age.*, s. 100-101.

Böylelikle maddi ve manevi imkânları arkasına alan Şeyh Haydar siyasi ve askeri bir mücadeleye girişmiş, peş peşe birçok sefere çıkmıştır. Ancak babasının intikamını alma hedefine ulaşmadan Şirvanlılara yenilmiş ve savaş meydanında öldürülmüştür.⁸³

Şeyh Haydar'dan sonra Erdebil sufileri kendilerine yaşı küçükte olsa şeyhin oğullarından en büyüğü olan Ali'yi vasiyet gereği şeyh olarak seçmişlerdir. Zamanla Şeyh Ali'nin konumu kuvvetlenip tehlike arz etmeye başlayınca ise dönemin Akkoyunlu yöneticileri tarafından öldürülmüştür (1494). İşte Şeyh Ali öldürülmeden önce başındaki On iki Dilimli Haydari Tacını çıkararak henüz 6-7 yaşlarındaki kardeşi İsmail'in başına koymuş ve müritlerinden iki küçük kardeşini Erdebil'e götürerek saklamalarını istemiştir.⁸⁴

Müritleri tarafından Lahican şehrinde saklanan ve müritlerince sürekli ziyaret edilen Şeyh İsmail, ortam uygun hale gelince müritleriyle beraber Erdebil'e dönmüştür.⁸⁵ Buradan sonra da müritlerinin en yoğun olduğu Anadolu'ya yönelerek Erzincan'a kadar gelmiş, burada yedi bin kişilik silahlı bir grup oluşturmuş ve babası ile dedesini öldüren Şirvanlılara karşı harekete geçmiştir. Yapılan savaşlar neticesinde Şeyh İsmail galip gelmiştir. Akkoyunluları yenerek 1501'de Akkoyunlu başkenti Tebriz'e giren Şah İsmail, burada törenle tahta oturmuş, şahlık tacını giymiş ve artık hem şeyh hem de şah olmuştur. Ayrıca İmamiyye'yi devletin resmi mezhebi olarak ilan etmiştir.

Şah İsmail'in Tebriz'de konumunu sağlamlaştırdıktan sonra, dedesi ve babası gibi kendisine bağlılıklarını sürdüren pek çok müridinin yaşadığı Anadolu topraklarında da yoğun bir propaganda faaliyeti sürdürdüğü bilinmektedir.⁸⁶ Şeyh Cüneyd ile sistemli olarak Anadolu'ya taşınmaya başlayan ruhun beden göçü (tenasüh, reenkarnasyon), Tanrı'nın insanda tecellisi gibi aşırı Şii renkteki ve bu gurupların İslam öncesi mensup oldukları dinlerden dolayı pek de yabancı

---

⁸³ Mustafa Ekinci, *age.*, s. 108.

⁸⁴ Mustafa Ekinci, *age.*, s. 108-113.

⁸⁵ Mehmet Saray, *age.*, s. 15-17; Mustafa Ekinci, *age.*, s. 130.

⁸⁶ Mustafa Ekinci, *age.*, s. 131, 136.

olmadıkları bazı inançlar Şah İsmail ile birlikte daha sistemli bir halde savunulmuş ve sonunda bu inançlar Şii İslami bir şekle büründürülmüştür.⁸⁷

Böylelikle bu guruplar Safeviler sayesinde cemaat dışı (heterodoks) bir Müslümanlık içerisinde yerlerini almışlardır.⁸⁸ Nitekim Şah İsmail'in "Allah'ın beşer suretinde tecellisi olan Ali'nin yeni bir bedenle görünüşü olması" gibi inançların yanı sıra Kur'an'ın sadece batını yorumuna dayanmanın bir esas kabul edilmesi, On iki İmam'a derin saygı, Kerbela şehitlerine bağlılık, teberra (Ali'nin düşmanlarına lanet) ve tevella (Ehli Beyt dostlarına muhabbet) gibi günümüzde hala varlığını sürdüren bu inançların ilgili guruplara Safevilerden geldiği bilinmektedir.⁸⁹ Böylece halk inanışlarını Hurifilik ile girmeye başlayan Şiilik, Safevilerle birlikte artık esaslı bir şekilde bu gurupların inanç dünyalarında yerini almıştır. Şah İsmail'in günümüz Anadolu Aleviliği'ni etkileyen en önemli icraatlarından biri de Dedelik kurumunu sistemleştirmiş olmasıdır.

Gerek inanç dünyalarında sağlamış olduğu etki, gerekse bu guruplar üzerinde sağlamış olduğu dini otorite ile kuvvetli bir güç haline gelen Şah İsmail, Anadolu topraklarında bulunan bağlılarını kendi siyasi amaçları için kullanmak istemiştir. Nitekim bu anlamda Anadolu'da Şah İsmail adına hareket eden bazı kişilerin çıkarmış oldukları isyanlar dönemin Osmanlı yönetimini bir hayli uğraştırmıştır (Şah Kulu İsyanı, Nur Halife İsyanı gibi). Anadolu'da meydana gelen bu ayaklanmalar halkı fazlasıyla rahatsız etmiş, halk arasındaki söz konusu rahatsızlığa Osmanlı yönetiminin siyasi pozisyonu da eklenince Safevilere karşı toplu bir karşı duruş sergilenmiştir. Özellikle Yavuz Selim'in döneminde sistemli bir mücadelenin başlatıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda mücadelenin fikri temellerini oluşturmak üzere Safeviler aleyhine fetvalar yayınlandığı bilinmektedir.⁹⁰ Yavuz ile Şah İsmail arasında siyasi-dini bir mücadeleye dönüşen bu çatışma, 1514'te meydana gelen Çaldıran Savaşı'nda tarafların kozlarını paylaşması ile son bulmuştur.⁹¹

Aleviliğin günümüzdeki yapıya kavuşmasında Çaldıran öncesi ve sonrası meydana gelen olayların önemli etkileri olmuştur. Anadolu'da Safevi taraftarı olan

---

⁸⁷ Cenksu Üçer, *age.*, s. 168.

⁸⁸ İrene Melikoff, *age.*, s. 131-132.

⁸⁹ Cenksu Üçer, *age.*, s. 169.

⁹⁰ Mehmet Saray, *Türk İnanışları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s. 24-26.

⁹¹ Cenksu Üçer, *age.*, s. 172.

gurupların kendilerini devletten olabildiğince uzaklaştırması meydana gelen bu etkilerden birisidir. Bu guruplar sıcak savaşla kazandıkları bir tavırla yalnızca siyasi otoriteye karşı olmakla kalmamışlar aynı zamanda bu otoritenin temsil ettiğine inandıkları kitabî/Sünnî İslam anlayışından da aynı derecede uzaklaşmışlardır. Böylelikle Safeviler ile irtibatları kesilen ve İran’da daha sonra ortaya çıkan ve zamanla gelişen Şii fıkıh kurallarının etkisinden uzak kalan bu guruplar sosyal ve dini hayatlarını birer kapalı toplum şeklinde yaşamaya başlamış ve Osmanlı medrese kültürüne kapılarını kapatmışlardır.⁹² Osmanlı-Safevi mücadelesi sonucunda almış oldukları bu pozisyon, Anadolu Aleviliği için belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Bu etkinin ise söz konusu Kızılbaş gurupların korunmak amaçlı Bektaşiliği sızmaya başlamasıyla ortaya çıktığı bilinmektedir.⁹³

Kimisi Bektaşiliği sığınan, kimisi de kendi içine kapanarak varlığını devam ettiren bu guruplar, 1826 yılında Yeniçeriliğin kaldırılması ve bununla bağlantılı olarak Bektaşiliğin yasaklanması ile içe kapanıklık durumunu sürdürmüşlerdir. Nitekim 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılması sonucu bütün tarikatların yasaklanmasıyla Cumhuriyet döneminde de bu özelliklerini devam ettirmişlerdir.

1.2. Alevilikte İnanç Esasları

Alevilerde inanç esasları, İslamlaşma öncesi mensup oldukları değişik dinlerin inançlarından oluşan senkretik⁹⁴ bir inançlar sistemi ile İslamlaşma sürecinde karşılaşılan birtakım mezhebi etkileri de barındıran bir yapıdadır.⁹⁵ Bunda sözlü kültürün etkisi de yadsınamaz bir gerçekliktir. Zira sözlü kültür, daha önceki inançları yeni karşılaştıklarıyla bir arada yaşatmayı sürdürebilme potansiyeline sahiptir.⁹⁶ Alevilik şemsiyesi altında pek çok gurubun bulunması, bu gurupların İslamlaşma sürecinde farklı etkilere maruz kalması ve bazı temel inanç konularında dahi farklı kabullerin bulunması Alevilerin inançlarla ilgili kabulleri konusunda genel ifade kullanımını zorlaştırmaktadır.

⁹² Ahmet Yaşar Ocak, “Din ve Düşünce”, s. 141-143.

⁹³ Cenksu Üçer, *age.*, s. 177.

⁹⁴ Birbirinden ayrı düşünce, inanış veya öğretileri birleştirmeye ve kaynaştırmaya çalışmak.

⁹⁵ Cenksu Üçer, *age.*, s. 227.

⁹⁶ Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözün Teknolojileşmesi*, (çev.: Sema Postacıoğlu Banon), Metis Yayınları, İstanbul, 1995, s. 57-58

Günümüz geleneksel Aleviliği Hakk-Muhammed-Ali anlayışına dayanmaktadır. Aleviler arasında bu anlayışla ilgili farklı algılamalar bulunmaktadır. Aleviler arasında bu anlayışın mahiyeti ile ilgili üç farklı yaklaşımın var olduğu görülmektedir. Bu farklı yaklaşımların üç unsuru ihtiva eden bu anlayışta her bir unsura yüklenen farklı anlamlar neticesinde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Birinci yaklaşımdaki Hakk-Muhammed-Ali'deki Hakk, her şeyin yaratıcısı ve tek ilah olan Allah'tır. Muhammed Allah'ın kendilerine vahyettiği peygamberlerinin en sonuncusu olan Hz. Muhammed; Ali, Allah'ın arslanı, Peygamberin damadı, amcaoğlu, büyük kahraman vb. bütün üstün meziyetleri dolayısıyla kendisine velayet kapısının piri olma özelliği verilmiş olan Hz. Ali'dir. İkinci yaklaşımda Hakk Allah, Muhammed ve Ali ise ruhu, cismi, bedeni aynı olandır. Üçüncü yaklaşımda ise Hakk da Muhammed de Ali de birdir. Bunlar bir şeyin farklı tezahürleridir.⁹⁷

Aleviler arasında her üç yaklaşımın da varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. Bundan dolayıdır ki Alevi inançlarının sistemli bir yapı arz etmediği, gruptan guruba, kişiden kişiye farklılık gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Aslında Alevi itikadının temeli var ve bir olan, doğmamış ve doğulmamış, zamandan ve mekândan münezze olan, ezeli ve ebedi olan Allah inancına dayanmaktadır. Yine Alevilere göre Muhammed Nebi'dir, elçidir ve peygamberdir.⁹⁸ Ali ise Hz. Muhammed'in yakını, damadı, ilk Müslüman ve ilk halife olan kişidir. Bu şekilde ele alındığında Hz. Peygamber ve Hz. Ali ile ilgili kabullerinin tarihsel kimlik ve kişiliklerine uygun olduğu görülmektedir. Ancak burada bu tarihsel kabullerin yanı sıra efsanevi, mitolojik ve Batini kabullerin daha çok yer etmiş olduğu hususu göze çarpmaktadır.⁹⁹

---

⁹⁷ Cenksu Üçer, *age.*, s. 231.

⁹⁸ Yemini, *Hz. Ali'nin Faziletnamesi*, (çev. Abbas Altınkaş haz. Adil Ali Atalay), Can Yayınları, İstanbul, 1998, s. 23.

⁹⁹ İlyas Üzüm, *age.*, s. 85-123; Cenksu Üçer, *age.*, s. 239.

Bu bölümde ele almamız gereken diğer bir konu da Alevilerin Ehl-i Beyt telakkileridir. Ev halkı, hane halkı anlamlarına gelen bu kavram tarih içerisinde kendisine farklı anlamlar yüklenerek kullanılmıştır. Günümüz Alevilerinin ise Ehl-i Beyt kavramını Ehl-i Kisa¹⁰⁰ hadisi çerçevesinde algıladıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Alevilerde üçler, beşler, yediler... gibi devam eden yapılandırmada beşlerin Hz. Peygamber, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'den oluştuğu kabul edilmektedir. Ehl-i Beyt'in kim olduğu konusunda bu temel kabulde birlikte kavramın içerisinde On iki İmam'la ilgili bazı anlayışların da yer aldığı görülmektedir. Üçer daha çok Safevi etkiyle Aleviler arasında yaygınlaşan bu kabulün çeşitli boyutlarla ele alındığını ifade etmektedir. Buna göre Allah tarafından ilk olarak yaratılan Ehl-i Beyt ruhu, Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın Hz. Hüseyin soyundan gelen ve böylece Evlad-ı Rasul olan nesli tarafından taşınır. Bu kişiler Ehl-i Beyt ruhunu taşıdıkları için hatadan uzaktır ve arınmıştır. Bu kişilerin çocuklarından en layık olanlarına Allah tarafından verilen bu ruhu taşıma durumuna bağlı olarak yol gösterici olan bu imamlar, zahir ve batında gerçek imamlardır. Bunlar gerçek imam oldukları için her halükarda kendilerine uymak gerekir.¹⁰¹

İslam dininde Allah'a Amentü şeklinde formüle edilen inanç esaslarından ikincisi olan meleklerle iman konusuna geldiğimizde bazı farklı telakkilerle beraber, Alevilikte meleklerle iman konusunun İslam kültüründeki kabullerle aynı şekilde olduğu bilinmektedir.¹⁰² Kitaplar iman konusu da Alevilikte aynı şekliyle kabul edilmektedir. Ancak Alevilik'te Kur'an anlayışına gelince bu konu Kur'an'ın mahiyeti, kutsallığı, korunmuşluğu, tahrifi, kaynak değeri ve pratikte kullanımı vb. noktalarda farklı bir takım görüşlerin olduğu görülmektedir.¹⁰³

---

¹⁰⁰ Müslim, Fedailü's-Sahabe, 44; Tirmizi, Tefsiru'l Kur'an, 34. Farklı lafızlarla rivayet edilen bu hadise göre, Hz. Peygamber bir örtü ile çıkmış sonra da bu örtünün altına Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i alarak bunların Ehl-i Beyti olduğunu söylemiş ve kendileriyle ilgili dua etmiştir. Hadisin orijinal metninin karşılığında örtü kelimesinin karşılığında "kisa" kelimesinin kullanılmasından hareketle Ehl-i Kisa hadisi olarak bilinen bu hadiste ifade edilen kişilerle ilgili daha çok Âl-i Abâ kullanımı yaygınlık kazanmıştır.

¹⁰¹ Cenksu Üçer, *age.*, s. 256; Fatih Kaya, *Öğretmen, İdareci ve Öğrencilerine Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi: Tunceli Örneği*, Ondokuz Mayıs Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun, 2014, s. 19-20.

¹⁰² İlyas Üzüm, *age.*, s. 130; Cenksu Üçer, *age.*, s. 266.

¹⁰³ İlyas Üzüm, *Kültürel Kaynaklarına Göre Alevilik*, Horasan Yayınları, İstanbul, 2002, s. 44; Cenksu Üçer, *age.*, s. 269.

Vahiy kültürünün peygamberlere iman noktasındaki genel çerçevesinin Alevilikte de aynı şekliyle kabul edildiği görülmektedir. Aleviler arasındaki kabullere göre kendilerine mucizeler bahşedilen Peygamberler adaletlidirler, hatasızdırlar. İlk yaratılan şeyin Muhammed Ali ruhu olduğu ve peygamberlerin de bu ruhu taşıdıkları peygamberler iman konusundaki diğer bir kabulleridir.¹⁰⁴

Alevilere göre kader vardır, levhi mahfuz'da yazılmıştır, alınyazısı demektir. Allah ülli irade ile doğum, ana-baba, ecel, nikah vb. her şeyi takdir etmiştir. Alevilerde kaza ve kaderin varlığı konusunda ortak bir inanç olmakla birlikte, sistematik ortak bir anlayışın olmadığı görülmektedir. Bu tespit daha çok hayır ve şerrin Allah tarafından yaratılıp yaratılmayacağı ve takdir tedbir ilişkisi ile ilgili ortaya koydukları düşüncelerde kendini göstermektedir.¹⁰⁵

Alevilikte ahiret inancına gelince, Aleviler arasında bu konu hakkında üç farklı yaklaşımın olduğu görülmektedir. Bunlardan ilkinde göre, ahiretin varlığına inanılır ki Alevilerin çoğunluğu bu inancı taşımaktadır. İkincisine göre cennetin ve cehennem de bu dünyadadır dolayısıyla ahireti kabul etmezler. Bu gurup kendileri tarafından kullanılan esfel kalıbı yani tenasüh inancına sahiptir. Üçüncüsü ise hem ahiret hem de esfel kalıbı aynı anda mecz eden bir yaklaşım sonucu ortaya çıkan bir inanç şeklidir.¹⁰⁶

1.3. Alevilikte İbadetler ve Tasavvuf Anlayışları

Aleviler şeriat makamının ibadetleri olarak isimlendirdikleri temel İslami ibadetlerin yerine getirilmesi noktasında genellikle olumsuz bir tutum sergilemektedirler. Alevilerin söz konusu ibadetler ile ilgili olumsuz tutum sergilemelerinde tarihsel süreçte meydana gelen etkilerin yanı sıra tasavvuf telakkilerinin başrol oynadığı ifade edilebilir. Tasavvuf sistemini dört kapı kırk makam üzerine kuran Alevilik temel İslami ibadetleri dört kapının ilki olan şeriat kapısının gereği olarak görmektedir. Dolayısıyla kendilerini tarikat makamının müntesipleri olarak gören Aleviler, kendilerinin şeriat makamının ibadetleriyle sorumlu olmadıklarını düşünmektedirler. Temel İslami ibadetler hakkında farklı

¹⁰⁴ Cenksu Üçer, *age.*, s. 286; İlyas Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, s. 139.

¹⁰⁵ Cenksu Üçer, *age.*, s. 289-290; Fatih Kaya, *agt*, s. 23.

¹⁰⁶ İlyas Üzüm, *age.*, s. 142; İlyas Üzüm, *Kültürel Kaynaklarına Göre Alevilik*, s. 78-80; Cenksu Üçer, *age.*, s. 294.

yorumlar getirip farklı sebeplerle onları terk eden Aleviliğin bunları tasavvuf ya da tarikat hayatı kalıplarında anlamlandırmak suretiyle bir ibadet hayatı ikame ettikleri anlaşılmaktadır.¹⁰⁷

Günümüzde Alevilerin, istisnaları olmakla birlikte, çoğunlukla gusül ve abdest konusunda olumlu tutum sergiledikleri bilinmektedir. Cinsel ilişkiden sonra, görgüye girerken, kurban keserken, bayram namazlarından önce ve musahiplik erkanında gusül abdesti alınır. Ayrıca guslün veya guslü gerektiren unsurlardan olan cenabetliğin bazı tasavvufi yorumlarla da ele alındığı ifade edilmektedir. Abdestle ilgili kabul ve uygulamalarında Sünnilerle aynı olduğu görülmektedir. Cemlere giderken, bayram namazlarında, cenaze namazlarında, kurban keserken vb. abdest alınır ve bu abdestin adı Şeriat abdestidir. Aleviler abdest alırken yerine getirilen fiillere bazı anlamlar yüklerler. Sözelimi eller yıkanırken harama el uzatılmayacağına, ağza su verilirken kötü söz söylenerek kimsenin incitilmeyeceğine, ayaklar yıkanırken harama gidilmeyeceğine dair Allah'a söz verilir.¹⁰⁸ Alevilerin işaret edilen bu temel karakterler doğrultusunda abdestle ilgili telakkilerde batını bir takım yorumlarının olduğu da bilinmektedir.

Alevilikte namaz denince halkacık namazı ya da halka namazı denilen tarikat namazı akla gelmektedir. Genellikle şeriat namazı olarak gördükleri beş vakit namazı kılmamakla birlikte, şeklen ve muhteva olarak farklı bir namazları vardır. Beş vakit namazı kılmamaları ile ilgili çeşitli gerekçeler ileri süren bazı Aleviler, Cuma ve bayram namazlarının kılınması gerektiğini düşünürler.¹⁰⁹

Aleviler arasında oruç hakkında farklı uygulamaların olduğu görülmektedir. Bütün Alevilerin üzerinde ittifak ederek tuttıkları tek oruç Muharrem orucudur. Bunun dışında Alevilerden bazıları Muharremden önce 3 gün, bazıları da 2 gün oruç tutmaktadırlar. Aynı farklı kabullerin Hızır orucu için de geçerli olduğu görülmektedir. Farklı uygulamalar ile birlikte Aleviler Muharrem, Medet-Mürüvvet, Hızır, 48 Perşembe, adak oruçları ve farklı sayılarda Ramazan orucu tutmaktadırlar.¹¹⁰

¹⁰⁷ Cenksu Üçer, *age.*, s. 306-309.

¹⁰⁸ Cenksu Üçer, *age.*, s. 310-312; Fatih Kaya, *agt.*, s. 26.

¹⁰⁹ İlyas Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, s. 165-169; Cenksu Üçer, *age.*, s. 313,316.

¹¹⁰ İlyas Üzüm, *age.*, s. 170-172; Cenksu Üçer, *age.*, s. 319.

Farklı anlayışların bulunduğu bir ibadet de hacdır. Aleviler arasında hacın genel İslami kabulden farklı bir şekilde anlaşıldığı görülmektedir. Alevilikte esas olan gönül hacıdır. Aleviler kalbin Allah'ın evi olduğundan hareketle insanlarla görüşüp onlarla iyi geçinmeyi, onları kırmamanın hac olacağı şeklinde Batini bir düşünceye sahiptirler. Terk ettikleri bu ibadetin yerine Kabe'deki hacın unsurlarını Hacı Bektaş'a taşımak suretiyle benzeriyle kaim bir hac ibadeti ikame ettiklerini düşünürler. Bu anlayışa göre Aleviler hacı olmak için Hacı Bektaş'ı ziyaret ederler.¹¹¹

Aleviler arasında yaygın olarak yerine getirilen ibadetlerden birisi de kurban ibadetidir. Canlı kurbanlar-cansız kurbanlar, içeri kurbanlar-dışarı kurbanlar şeklinde farklı isimler ve içerikle yerine getirilen tercüman ve lokma olarak da isimlendirilen kurbanlar, Alevilerin dini hayatlarının önemli bir unsurudur.¹¹²

Tasavvuf anlayışlarına baktığımızda tasavvuf usullerini dört kapı kırk makam anlayışıyla oluşturan bütün Alevi guruplar, adap ekan bağlamında üç sünnet-yedi farz, niyaz, cem gibi unsurları esas olarak kabul etmişler ve ahlak anlayışlarını eline diline beline sahip olmak ilkesini merkeze alarak oluşturmuşlardır.¹¹³

Dört kapı kırk makam anlayışı, bir talibin hakka ulaşması için geçmesi gereken yolu ifade etmektedir. Bu kapılardan ilki şariat, ikicisi tarikat, üçüncüsü marifet ve dördüncüsü hakikat kapısıdır. Bu dört kapının her birinin de on makamı bulunmaktadır.¹¹⁴ Alevilerce temel prensip olarak kabul edilen üç sünnet yedi farz Aleviliğin adap ve erkânında merkezi bir konuma sahiptir.¹¹⁵ Üç sünnet yedi farz kavramı Aleviliğin temel kaynaklarından olan buyruklarda farklı sıralamalarda ve farklı şekillerde ifade edilmektedir. Cem ise Alevi dini hayatının merkezinde yer alan bir ibadettir. Alevilerin dini zihniyetini oluşturan bütün simge ve semboller cemde ifadesini bulmaktadır. Sözelimi, meleklerin Âdem'e secde etmesi, Hz. Peygamber'in miraca çıkarak, Ali'nin sırrına mazhar olması, Kırklar Cemi gibi Aleviliğe ana karakterini veren bütün mitolojik inançlar cem ayini esnasında

¹¹¹ Cenksu Üçer, *age.*, s. 325-328; İlyas Üzüm, *age.*, s. 175-177.

¹¹² Cenksu Üçer, *age.*, s. 331.

¹¹³ İlyas Üzüm, *age.*, s. 158; Cenksu Üçer, *age.*, s. 342.

¹¹⁴ Esat Korkmaz, *Dört Kapı Kırk Makam*, Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dede Baba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 125; İrene Melikoff, *Uyur İdik*, s. 129.

¹¹⁵ İlyas Üzüm, *Kültürel Kaynaklarına Göre Alevilik*, s. 122-126.

canlandırılmaktadır. Ayrıca cemlerde bazı problemlerin halledilmesi, küskünlerin barıştırılması, alacak verecek olayların halledilmesi gibi sosyal hayatın parçası olan konular da görüşülmektedir.¹¹⁶ Yerine getirilen hizmetlerin sıralaması ve şeklinde ocaktan ocağa farklı uygulamaların olduğu ve cemlerin yapıldıkları zaman göre çeşitleri vardır. Bunlar İkrar Cemi, Birlik ya da Abdal Musa Cemi, Görgü Cemi, Musahiplik Cemi, Muharrem Cemi, Hızır Cemi, Dardan İndirme Cemi, Koldan Koparma Cemi, Düşkünlük Kaldırma Cemi şeklinde sıralanabilir.¹¹⁷

2. ORTAÖĞRETİM DKAB ÖĞRETİM PROGRAMININ YAPISI VE ALEVİLİK ÖĞRETİMİ

2.1. DKAB Dersinin Tarihçesi

Bu bölümde ülkemizde din dersleri ile ilgili gelişim süreci, Cumhuriyetin ilanından itibaren belirli dönemler çerçevesinde ele alınacaktır.

2.1.1. Cumhuriyet Öncesinden 1948'e Kadar Din Dersleri

Cumhuriyetin ilk yıllarında farklı eğitim anlayışına sahip üç grup oluşmuştur. Bunlar:

1. İslam'ın özünden ve dinamizminden uzaklaşmış, dünyaya kapalı, mekteplilere dinsiz gözüyle bakan medreseliler,
2. Batı kültürünün etkisiyle dinin terakkiye yani ilerlemeye mani olduğunu düşünen mektepliler,
3. Yabancı ve azınlık okullarında misyonerlik düşünceleri doğrultusunda yetişen Batı hayranları.¹¹⁸

Eğitimle ilgili bu anlayışlar etrafındaki gruplaşmalar neticesinde farklı tip bireylerin yetişmesi, kargaşa ortamının oluşması ve bu durumun kontrolden çıkması endişesi meclisi öğretimin birliğini sağlama arayışına sevk etmiş ve bu arayış sonucunda eğitimde birliğin sağlanması amacıyla Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir. Böylelikle Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra 430 sayılı Tevhid- i Tedrisat

¹¹⁶ İrene Melikoff, *age.*, s. 65, 82.

¹¹⁷ Ethem Ruhi Fırlalı, *age.*, s. 328.

¹¹⁸ Suat Cebeci, "Cumhuriyet Döneminde Yüksek Din Öğretimi", *AÜİF Dergisi*, Cumhuriyetin 75. Yıldönümü Özel Sayısı, 1998, s. 227-228.

Kanunu (3 Mart 1924) ile bütün eğitim öğretim kurumları Maarif Vekaleti'ne devredilmiştir.¹¹⁹

Bu gelişmelerle birlikte din dersinin modern eğitim projesinin bir parçası olarak ortaya çıkan mekteplerle birlikte bir branş dersi olarak ortaya çıktığı ve adının da “Ulum-u Diniye” ya da “Ulum-i Diniye Maa Kur'an-ı Kerim” olduğu bilinmektedir.¹²⁰ 3 Mart 1924 tarihinde yayınlanan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan sonra okul programlarında yer alan din dersi yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle din dersine, ilkokul programlarında ‘Kur'an-ı Kerim ve Din Dersleri’ adı ile 2., 3., 4. ve 5. sınıflarda ikişer saat; ortaokulun 1. ve 2. sınıflarında ‘Din Bilgisi’ adıyla birer saat yer verilmiştir.¹²¹ Ancak eğitim sistemi üzerinde laiklik ilkesi ağırlık kazanmaya başlayınca, lise 1. devre programında yer alan din dersleri 1927’de, kent ilkokullarındaki din dersleri 1931’de, köy ilkokullarındaki din dersleri ise 1939’da okul programlarından kaldırılmıştır. İlk ve ortaöğretimden din dersinin kaldırılmasıyla aynı döneme denk gelen İmam Hatipler ve İlahiyat Fakülteleri'nin kapanması, insanların resmi düzeyde din eğitiminden mahrum olmasına sebep olmuştur.¹²²

Din ve vicdan hürriyeti anayasanın teminatı altındayken ve Türkiye’de yaşayan azınlıklar Lozan Antlaşması’na bağlı olarak kendi din eğitimlerini özgür bir şekilde sürdürürken, ilk ve ortaöğretim kurumlarında din derslerinin kaldırılması, din gibi insan hayatının vazgeçilmez bir gerçeği olan duygunun yozlaşmasına ve bazı bireylerde çeşitli ruhsal problemlerin ve toplumsal olumsuzlukların yaşanmasına zemin hazırlamıştır.¹²³ Din eğitimi eksikliğinden kaynaklı ahlaki çöküntünün ortaya çıkmasıyla 15–21 Şubat 1943 tarihlerinde toplanan II. Milli Eğitim Şurası'nın gündeminde “Okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi ve ilkokullarda bu ilkelerin

---

¹¹⁹ Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 84-85; Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s. 148.

¹²⁰ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayınları, Ankara, 2007, s. 4.

¹²¹ Hüseyin Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 75; İlhan Yıldız, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Zorunlu mu Kalmalı, Yoksa Seçmeli mi Olmalı?”, *Türk Bilim Araştırma Vakfı Bilim Dergisi*, 2/2, 2009, s. 244.

¹²² Zeki Salih Zengin, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/2, 2011, s. 5.

¹²³ İlhan Yıldız, *agm.*, s. 244.

gerçekleştirilmesini sağlayacak tedbirlerin düşünülerek programa alınması” kararlaştırılmıştır.¹²⁴

2.1.2. 1948-1980 Yılları Arasında Din Dersleri

1945’te çok partili demokratik sisteme geçişle birlikte birden fazla partinin olması, halkın isteklerini daha rahat dile getirmesini sağladığından din eğitimi talebi, Milli Eğitim Bakanlığı’nın gündeminde yeniden yer almıştır. 1946 yılında dönemin hükümeti, ilkokullara Din Bilgisi dersinin konulması teklifini “genç nesli ebeveyne itaatsizlik ve komünizm tehlikesine karşı koruma” tedbiri gerekçesiyle TBMM’ye taşımıştır. Neticede yaklaşık 20 yıllık bir aradan sonra, 19 Şubat 1948 günü ilkokulların 4. ve 5. sınıflarına ‘isteğe bağlı’ olarak okutulmak üzere yeniden Din Bilgisi dersi konulması kabul edilmiş, fakat uygulamaya ders kitaplarını hazırlatma gerekçesiyle bir yıl sonra geçilmiştir. Ders, ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında ‘isteğe bağlı’ olarak ve program dışında yani ya sabahın erken saatinde ya da günlük dersler bittikten sonra okutulabilecekti. Derslerde sınıf geçme söz konusu olmayacaktı. Çocuğunun Din Bilgisi dersini almasını isteyen veli, okul idaresine yazılı başvuruda bulunacaktı. İlk yıl program dışı okutulduktan sonra Din Bilgisi dersi, 4 Kasım 1950’de haftalık ders programı içine alınmıştır.¹²⁵

Ayhan, din derslerinin isteğe bağlı olarak da olsa programa alınmasına gösterilen ilginin o dönemde halkın din eğitimine ne kadar ihtiyaç duyduğunu gösterdiğini ifade etmektedir. 1949-1950 öğretim yılında ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında okuyan toplam öğrenci sayısı 414.477 olup din derslerine devam etmeyen öğrenci sayısı (2797 müslim ve 3002 gayrimüslim olmak üzere) 5799’dur. Bu sayı toplam öğrenci sayısının ancak %1’ini oluşturmaktadır ki, bu veriler de Ayhan’ın tespitini desteklemektedir.¹²⁶

1953 yılına gelindiğinde, öğretmen okullarının 9. ve 10. (lise 1. ve 2.) sınıflarına haftada 1’er saat ‘zorunlu olarak’ okutulmak üzere Din Bilgisi dersi konulmuştur. 1956 yılında da ortaokulların 1. ve 2. sınıflarına, 1967’de ise liselerin 1. ve 2. sınıflarına ‘isteğe bağlı’ olarak okutulmak üzere Din Bilgisi dersi

¹²⁴ Halis Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul, 2004, s. 94; Fatma Kurt, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Sürecinde Alevilik Öğretimi*, Atatürk Ü. Eğitim Bilimleri Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2016, s. 75.

¹²⁵ Mustafa Öcal, *age.*, s. 457-460.

¹²⁶ Halis Ayhan, *age.*, s. 151; Ayrıca bk. Suat Cebeci, *age.*, s. 153.

konulmuştur. Ayrıca 1974–1975 öğretim yılından itibaren, ilkokulların 4. ve 5. sınıfları ile ortaokulların her (1., 2. ve 3.) kademesinde, liselerin ise 1. ve 2. sınıflarında (toplam 7 yıl boyunca) haftada 1 saat ve ‘zorunlu olarak’ Ahlak derslerinin okutulacağı okullara bildirilmiştir. Böylelikle okul programlarına ‘isteğe bağlı’ olarak okutulan Din Bilgisi dersinin yanında bir de ‘zorunlu’ olarak okutulacak Ahlak dersi konulmuştur.¹²⁷

Bilgin’e göre bu dönemde okutulan din dersleri ilmiyal merkezli ve güncel hayatın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik düzenlenmiş ve genellikle İslam’ın Maturidi mezhebinin anlayışına göre iman esasları, ibadet ve ahlakla ilgili konuları içermektedir.¹²⁸

2.1.3. 1980 Sonrası DKAB Dersleri

1980 Eylül’ünden sonra başlayan ve 1981 yılının başlarından itibaren giderek yoğunlaşan din eğitimi ve öğretiminin yeniden yapılanması konusundaki müzakere ve tekliflerde din eğitimi veren kurumların temsilcileri genellikle şu taleplerde bulunmuşlardır: Din ve Ahlak Bilgisi eğitiminin ilk ve orta öğretimde zorunlu hale getirilmesi, İmam Hatip Liseleri’nin hukuki statüsünün korunarak geliştirilmesi, Yüksek İslam Enstitüleri’nin fakülteye dönüştürülmesi. Yapılan tekliflerin gerekçeleri ise din öğretiminin temel hak ve hürriyetlerden olduğu, din eğitiminin olmadığı dönemlerde yaşanan tarihi tecrübelerde de görüldüğü gibi, dinin hem kişisel hem toplumsal bir ihtiyaç olduğu, devletin bu işleri resmi alanın dışına itmesinin birtakım istismarlara, toplumda batıl inanç ve hurafelerin gelişmesine ve parçalanmaya neden olduğudur.¹²⁹ Bu konuda karşı görüş bildirenlerin ortak itiraz noktası, din eğitiminin devlet eliyle verilmesinin, üstelik zorunlu olmasının laiklik ilkesine, din ve vicdan hürriyetine aykırı olacağı, mezhep ayrımını kışkırtacağı gibi hususlar olmuştur.¹³⁰

12 Eylül 1980 askeri harekâtından sonra yeniden hazırlanan ve 1982’de yürürlüğe giren T.C. Anayasasının 24. maddesinin gereği olarak, okullarda isteğe bağlı olarak okutulan Din Bilgisi dersi ile zorunlu olarak okutulan Ahlak dersleri birleştirilmiştir.

¹²⁷ Mustafa Öcal, “Türkiye’de Din Eğitimi Tarihi Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6/12, 2008, s. 407-408; Hüseyin Yılmaz, *age.*, s. 77.

¹²⁸ Fatma Kurt, *agt.*, s. 76.

¹²⁹ Halis Ayhan, *age.*, s. 274.

¹³⁰ Halis Ayhan, *age.*, s. 318.

1982–1983 eğitim-öğretim yılından itibaren ‘Din ve Ahlak Bilgisi’ adıyla ilkokulların 4. sınıfından lise son (3.) sınıfa kadar zorunlu olarak okutulmaya başlanmıştır. Aradan 4 yıl geçtikten sonra 1986 yılında derse ‘Kültür’ kelimesinin eklenmesiyle bu ders ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi’ adını almıştır.¹³¹

Anayasanın 24. Maddesi:

“Din ve ahlak eğitim ve öğretimi, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din Kültürü ve Ahlak öğretimi, ilk ve orta kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi; ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.”

1986 yılına gelindiğinde, DKAB dersinin temel ilkelerinin tekrar düzenlenmesi ihtiyacı hasıl olmuş ve konuyla ilgili yapılan düzenlemeler 30 Ekim 1986 tarih ve 2219 sayılı Tebliğler Dergisi aracılığıyla yayınlanarak uygulamaya konmuştur. Bu düzenleme ile DKAB dersleri ilkokul 4. ve 5. sınıflar ile ortaokullarda (6., 7. ve 8. sınıflarda) haftada ikişer saat ve liselerde her kademedede birer saat olarak okutulmaya başlanmıştır.¹³² Görüldüğü üzere ülkemizde DKAB dersi 1982 anayasasının 24. maddesi gereği ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu olarak okutulan dersler arasında yer almaktadır. Ayrıca liselerde 1 saat olan ders süresi 19.02.2018 tarih ve 56 sayılı TTKB kurul kararı ile 2 saate çıkarılmıştır.¹³³

Anayasal düzenlemeyle zorunlu hale getirilen bu ders, 1992 tarihinde yapılan bazı değişikliklerle 2000 yılına kadar aynı program olarak uygulanmıştır.¹³⁴ 2000 yılı sonrası döneme gelindiğinde ise ülkemizde program geliştirme çalışmalarında bazı yenilikler gündeme gelmiş, temel olarak yapılandırmacı yaklaşım, çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme gibi yaklaşımlar dikkate alınmış, kavram öğretimi, problem çözme, iletişim kurma, akıl yürütme gibi bazı önemli becerilerin geliştirilmesi hedeflenmiş, öğrencilerin öğrenme sürecine aktif olarak katılmalarını sağlayacak ortamın hazırlanması üzerinde durularak programları güncelleme çalışması başlatılmıştır. Bu bağlamda DKAB dersi öğretim programı da yeni eğitim

¹³¹ Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 480-481; Hüseyin Yılmaz, *age.*, s. 78; Suat Cebeci, *age.*, s. 156.

¹³² Murat Gevrek, *Alevi Öğrenci ve Velilerin DKAB Derslerine Bakışları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2005, s. 19.

¹³³ Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesi Kurul Kararı, TTKB, Ankara, 2018.

¹³⁴ Fatma Kurt, *agt.*, s. 77.

ve öğretim yaklaşımlarını da esas alarak 2005-2006 öğretim yılından itibaren yeniden yapılandırılmıştır.

Öte yandan günümüzde eğitim alanında Türkiye'nin bir gerçeği olan Alevilik üzerinden DKAB dersi programı üzerinden yoğun tartışmaların yapılması, Alevi çalıştaylarının sonuç raporunda zorunlu olarak verilecekse bu dersin içeriğinin Alevilerin inanç ve ritüellerini de kapsayacak şekilde yeniden ele alınması talebinin yer alması ve iki Türk vatandaşının iç hukuk sürecini tüketerek 2004 yılında AİHM'e başvurması ile AİHM'in 2007 yılında dersin eleştirel, nesnel ve çoğulcu olmadığına, farklı dinler ve inanışlara ilişkin yeterince bilgi içermediğine bu nedenle de zorunlu tutulamayacağına dair karar vermesi üzerine DKAB dersi öğretim programı ile ilgili yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmuştur. Böylece DKAB dersi öğretim programlarının daha çoğulcu olması amacıyla 2010 yılında farklı inanç guruplarından (Alevi-Bektaşî, Nusayri, Caferî) temsilcilerin de yer aldığı bir çalıştay düzenlenerek çeşitli program geliştirme çalışmaları yapılmış ve DKAB dersi öğretim programı yeniden güncellenmiştir. Ancak yapılan güncellemelerin yetersiz olduğu kanaatinde olan bazı vatandaşlar iç hukuk sürecini tüketerek 2011 yılında konuyu tekrar AİHM'e taşımıştır. Mahkeme zorunlu olan DKAB dersi müfredatının esas itibarıyla Türkiye'de yoğun nüfusun inanış şekline göre düzenlendiği tespitini yaparak bunu makul görmekle birlikte devletin dinî konuların düzenlenmesinde tarafsız olması gerektiğini; DKAB dersine ilişkin ebeveynlerin dini veya felsefi inançlarını açıklamak zorunda bırakılmayacak bir mekanizma oluşturulması ve bu yapısal sorunun gecikmeksizin düzeltilmesi gerektiğini belirtmiş ve zorunlu din dersiyle AİHS Ek 1 No'lu Protokolün ikinci maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.¹³⁵

AİHM'nin söz konusu kararının uygulanması bağlamında 23 Haziran 2015 tarihinde Başbakanlık, Adalet Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı temsilcilerinden oluşan bir heyetin önerisi doğrultusunda MEB koordinasyonunda AİHM Eylem Planı Çalışma Grubu oluşturulmasına karar verilmiştir. Bahse konu çalışma grubu 04.05.2016 tarihli ve 5018055 sayılı Milli Eğitim Bakanı onayı ile çalışmalarına başlamıştır. Söz konusu Eylem Planı kapsamında MEB koordinasyonunda oluşan grupta Başbakanlık, Adalet Bakanlığı,

---

¹³⁵ Mansur Yalçın ve Diğerleri Kararı Eylem Planı Çalışma Gurubu Raporu, MEB, Ankara, 2017, s. 1-4.

Dışişleri Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, üniversitelerden alan uzmanı akademisyenler ve bazı Alevi-Bektaşî katılımcıları yer almış, Mayıs 2016 tarihinde çalışmalarına başlayan çalışma grubu 2 Haziran 2017 tarihinde çalışmalarını sonlandırmış ve süreç içerisinde altı ana toplantı gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar sonucunda oluşturulan sonuç raporunda dinin hayatta önemli bir boşluğu doldurduğu, inanma ihtiyacının karşılanması gerektiği, sosyalleşmeyle birlikte farklı din ve inançları tanımanın önemi, öğrencilerin eleştirel düşünebilmesi, kültür ve medeniyetimizin oluşumunda dinin etkisi hususlarına dikkat çekilmiştir. Ayrıca Türkiye’de DKAB dersi uygulamasının uzun bir tecrübenin eseri olduğu ve hal-i hazırdaki uygulamaya gelinceye kadar okullarda din öğretiminin hiç olmaması, sadece talep edenlere bu eğitimin verilmesi veya isteyen muaf olması gibi farklı modellerin denendiği dikkate alınmış, gelinen aşamada, kültürel anlamda din ve ahlak konusunda genel bilgilendirmenin toplumda din üzerinden çatışmaları önleyici katkı sağlayabileceği değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler ışığında DKAB dersi öğretim programının Alevi-Bektaşî geleneği de dâhil olmak üzere nesnel bir şekilde yeniden geliştirilmesinin uygun olacağı kanaati öne çıkmıştır.

Tüm bunların yanı sıra 2016 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan tüm derslerin öğretim programlarının değişen ve gelişen şartlar doğrultusunda araştırmacılığı, yenilikçiliği ve temel becerileri esas alan bir yaklaşımla yenilenerek geliştirilmesi yönünde bazı çalışmalar başlatmış ve bu çalışmalar sonucunda toplam 51 öğretim programını güncellemiştir.¹³⁶ Bu güncelleme çalışmaları esnasında MEB koordinasyonunda AİHM Eylem Planı çalışma grubunun müzakereleri devam ettiği için DKAB dersi öğretim programının aynı gerekçelerle güncellenmesi çalışmaları, çalışma komisyonunun raporu sonrasına bırakılmıştır. Daha sonraki süreçte Din Öğretimi Genel Müdürlüğü koordinesinde belirli aralıklarla yapılan çalışmalar sonucunda güncellenen DKAB dersi ilköğretim programı 19.01.2018 tarih 2 sayılı karar¹³⁷ ile DKAB dersi ortaöğretim programı

¹³⁶ Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine, TTKB, Ankara, 2017, s. 3.

¹³⁷ İlköğretim 4-8. Sınıflar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Kurul Kararı), TTKB, Ankara, 2018.

19.01.2018 tarih ve 18 sayılı¹³⁸ TTKB kurul kararı ile 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren tüm sınıf düzeylerinde okutulmak üzere kabul edilmiştir.

2.2. Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programlarında Aleviliğin Öğretimi

2.2.1. 2005 ODKAB Dersi Öğretim Programı ve Alevilik Konuları

TTKB'nin 28.02.1992 tarih ve 47 sayılı kararıyla kabul edilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı, 2005-2006 öğretim yılından itibaren uygulamadan kaldırılmış, yerine 31.03.2005 tarih ve 16 sayılı kurul kararı¹³⁹ ile kabul edilen ortaöğretim 9., 10., 11. ve 12. sınıflar DKAB dersi öğretim programı uygulamaya konmuştur. Bu öğretim programının giriş kısmında Niçin Okulda DKAB Dersi?, Programın Vizyonu, Programın Uygulanmasına İlişkin İlke ve Açıklamalar, Programın Temel Yaklaşımı, Programın Yapısı, Öğrenme-Öğretme Süreci, Ölçme ve Değerlendirme bölümleri yer almaktadır. Ayrıca bu öğretim programının son bölümünde öğretmene yardımcı olabilecek nitelikte örnek okuma parçaları, öğretmen bilgi notları, etkinlik örnekleri ve ölçme değerlendirme örnekleri sunulmuştur. Böylelikle program daha ayrıntılı hale getirilerek eğitim öğretim sürecinde kullanılacak yöntem, teknik ve materyallerin sunulması, uygulama esnasında dikkat edilecek hususların belirlenmesi, öğretmene yardımcı olacak etkinlikler ve bilgi notlarının yerleştirilmesiyle daha işlevsel hale getirilmeye çalışıldığı görülmektedir.¹⁴⁰

Programda din öğretiminde öncelikle dikkat edilecek beş temel husus (insana saygı, düşünceye saygı, hürriyet saygı, ahlaki olana saygı, kültürel mirasa saygı) belirtilerek din öğretiminin tamamen ezberletici ve nakilci bir yaklaşımla yapılmasının mümkün olmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca okullarda din öğretiminin tarihsel seyri de göz önünde bulundurularak niçin okulda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi olması gerektiği konusu temellendirilmeye çalışılmıştır.¹⁴¹

¹³⁸ İlköğretim 9-12. Sınıflar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Kurul Kararı), TTKB, Ankara, 2018.

¹³⁹ Ortaöğretim 9,10,11 ve12. Sınıflar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Kurul Kararı), TTKB, Ankara, 2005.

¹⁴⁰ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı, MEB, Ankara, 2005, s. 3.

¹⁴¹ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2005), s. 5-8.

Programın yapısı öğrenme alanları, kazanımlar, etkinlikler ve açıklamalar olmak üzere 4 temel unsur üzerinde oluşturulmuştur. Birbiri ile ilişkili beceri, tema, kavram ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi organize eden yapılar olarak tanımlanan öğrenme alanları 9. sınıfta başlayıp 12. sınıfa kadar devam etmektedir. İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Vahiy ve Akıl, Ahlak ve Değerler, Din ve Laiklik, Din, Kültür ve Medeniyet olarak belirlenen 7 öğrenme alanından her birisi için her sınıf düzeyinde bir ünite bulunmaktadır.¹⁴²

Dersin Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine uygun olarak belirlenen bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alana hitap eden 38 genel amacı bulunmaktadır. Bir ders için fazla olduğunu düşündüğümüz bu genel amaçları incelediğimizde, birbiri ile benzerlik arz eden birden fazla maddenin genel amaçlar arasında yer aldığını görüyoruz ki, bu da dersin gerekliliği ve önemini vurgulama açısından genel amaçların uzun tutulma ihtiyacı görüldüğü şeklinde yorumlanabilir. Konumuz açısından dikkat çeken genel amaçlar şunlardır;

- Öğrenci, dinin Allah-insan ilişkilerini düzenleyen bir olgu olduğu, dinin evrensel barış kültürünün yerleşmesinde ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında katkıda bulunabileceğini benimser.
- İnançını akılla bütünleştirir. Kendi dinini, örf ve âdetlerini olduğu kadar diğer insanların dinlerini, örf ve âdetlerini de saygı ve hoşgörü çerçevesinde değerlendirir.
- Toplumdaki farklı dinî anlayış ve yaşayışların dinin özü ile ilgili olmayıp sosyal bir olgu olduğu bilincine varır.
- Toplumdaki dinî ve ahlâkî davranışları tanır.
- Birlikte yaşama ve hoşgörü kültürünü özümser.
- Küreselleşen dünyada dinin birleştirici bir rolünün olduğunu kavrar.¹⁴³

Programda öğrencilerin öğrenme alanlarındaki gelişimleriyle bağlantılı, yatay olarak bir yılın sonunda, dikey olarak da 12. sınıfın sonunda kazanacakları 25 temel beceri ifade edilmektedir. Ayrıca programda temel becerilerin yanı sıra değerlerin öğretimi de ön plana çıkarılarak içselleştirilmesi öngörülen 35 değer yer almaktadır.

¹⁴² Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2005), s. 17.

¹⁴³ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2005), s. 14-15

Programla ilgili verdiğimiz bu genel bilgilerden sonra, şimdi de Alevilik ile ilgili konuların yer aldığı bölümleri inceleyelim.¹⁴⁴

Ortaöğretim DKAB dersi öğretim programında Alevilik ile ilgili konuların 12. sınıf düzeyinde yer almış olduğu görülmektedir. 12. sınıfın “Vahiy ve Akıl” öğrenme alanını “İslâm Düşüncesinde Tasavvufî Yorumlar” ünitesi oluşturmaktadır. Bu ünite içerisinde “Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufî Yorumlar” konu başlığı altında “Alevilik-Bektaşilik Düşüncesi” alt başlığı ile birlikte 4 alt başlık bulunmaktadır. Bu konu başlığına yönelik oluşturulan kazanım ise şöyledir: “Yesevîlik, Mevlevîlik ve Alevîlik-Bektaşîliğin tasavvufî bir oluşum olduğunu fark eder”. Bu ünitenin etkinlikler ve açıklamalar kısmına baktığımızda da özellikle birlikte yaşama ve hoşgörü kültürüne vurgu yapıldığı, eleştirel düşünme, farklılıklara saygı, değişim becerileri ile hoşgörü, duyarlılık, saygı ve güven değerlerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir.¹⁴⁵

Bunun dışında ODKAB dersi öğretim programında Alevilik ile ilgili doğrudan konu, kazanım ve açıklama bulunmamakla birlikte, her sınıf düzeyinde dolaylı olarak Alevilik ile ilgili bazı konulara yer verilmeye çalışıldığı görülmektedir:

9. Sınıf Ortaöğretim DKAB dersi öğretim programında;

- “Din, Kültür ve Medeniyet” öğrenme alanında “Türklerde İslam Anlayışının Oluşmasında Etkili Olan Şahsiyetler” konu başlığı altında “Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre” gibi isimlere,
- “Vahiy ve Akıl” öğrenme alanında “Kültürümüzde Kur’an’a verilen değerle ilgili Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlânâ, Hacı Bektaş Veli vb.den örnekler verir.” kazanımına,
- “Ahlak ve Değerler” öğrenme alanında “Hz. Fatıma’nın Aile Fertleriyle İlişkileri” adlı okuma parçasına yer verildiği görülmektedir.¹⁴⁶

10. Sınıf Ortaöğretim DKAB dersi öğretim programında;

¹⁴⁴ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2005), s. 16-17.

¹⁴⁵ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2005), s. 69.

¹⁴⁶ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2005), s. 48-49, 51.

- “İnanç” öğrenme alanında “Hacı Bektaş Veli’nin Makâlât Adlı Eserinde Tevhit ve İnanç Esasları” adlı okuma parçasına,
- “İbadet” öğrenme alanında “Hz. Ali’nin Örnek Şahsiyeti ve İbadetin Önemine Dair Sözleri” adlı okuma parçasına yer verildiği görülmektedir.¹⁴⁷

11. Sınıf Ortaöğretim DKAB dersi öğretim programında;

- “Hz. Muhammed” öğrenme alanında “Hz. Muhammed’in Örnekligi” ünitesinde “Kültürümüzde Ehl-i Beyt Sevgisi” konu başlığı ile “Ehl-i Beyt kavramının içeriğini açıklar.”, “Türk kültüründe Ehli-Beyt sevgisinin çeşitli tezahürleri olduğunu fark eder.” kazanımlarına,
- Yine Hz. Muhammed öğrenme alanında “Kültürümüzde Hz. Muhammed Sevgisi” konu başlığı ile ilgili “Kültürümüzde Hz. Muhammed sevgisini Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlânâ, Hacı Bektâş Veli, Nesimî, Hatayî vb. den örneklerle açıklar.” Kazanımı ile “Edebiyatımızda Hz. Muhammed: Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlânâ, Hacı Bektaş Veli’nin, Hatayî’nin rolleri öğrencilere verilir. Diğer öğrencilerden de bu roller içerisinde Hz. Muhammed’in hangi özelliklerine yer verildiğini bulmaları istenir (4. kazanım).” etkinlik örneğine,
- “Ahlak ve Değerler” öğrenme alanında “İslam ve Barış” ünitesi içerisinde “Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlânâ, Hacı Bektaş Veli, Cabbar Kulu vb. nin barışla ilgili mesajlarından ve yaşantılarından örnekler verir.” kazanımı ile “Edebiyatımızdan barış mesajları: Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlânâ, Hacı Bektâş Velî, Cebbar Kulundan barış mesajları verilir.” etkinlik örneğine yer verildiği görülmektedir.¹⁴⁸

2.2.2. 2010 ODKAB Dersi Öğretim Programı ve Alevilik Konuları

DKAB dersi öğretim programlarının daha çoğulcu olması amacıyla 2010 yılında çeşitli program geliştirme çalışmaları yapılmış, bu çalışmalar sonucunda

¹⁴⁷ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2005), s. 52-53.

¹⁴⁸ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2005), s. 61-63.

30.12.2010 tarih ve 329 sayılı¹⁴⁹ TTKB kararı ile Ortaöğretim DKAB dersi öğretim programında bazı değişikliklerin yapılması uygun görülmüştür. 2010 yılı öğretim programını 2005 yılı öğretim programı ile karşılaştırmalı olarak incelediğimizde, program yapısında ve felsefesinde herhangi bir değişiklik yapılmadığı ancak içerikte bazı taktim tehirlerin yapılması ile birlikte Alevilik ile ilgili kazanım ve konuların biraz daha ayrıntılandırıldığı görülmektedir. Ayrıca Programın Uygulanmasına ilişkin İlke ve Açıklamalar bölümüne de şu maddeler eklenmiştir;

- Öğrenciler, ders kitaplarındaki metinlerde geçen ayet ve hadisleri ezberlemeye ve yazmaya zorlanmayacaktır.
- Dini bilgiler yanında milli birlik ve beraberliği kazandırıcı; sevgi, saygı, kardeşlik, arkadaşlık ve dostluk bağlarını güçlendirici, vatan, millet, bayrak, şehit, gazi gibi millî değerleri kazandırmaya yönelik kavramların öğrencilerin zihninde yer etmesine özen gösterilmelidir.
- İslam'ın namaz, abdest, gusül, teyemmüm vb. konularda mezheplerin farklı anlayış ve uygulamaları, ihtiyaç duyulması hâlinde öğretmenlerce açıklanacaktır.¹⁵⁰

Genel amaçları 2005 öğretim programı ile aynı olan 2010 yılı öğretim programında temel beceriler bölümünün biraz daha geliştirilerek diğer maddeleri de kapsayacak üst ifadelenmelerle 10 maddeye düşürülmüş olduğu dikkat çekmektedir (2005 yılı öğretim programında 25 madde halinde).¹⁵¹ Programda yer alan okuma metinlerine Taassubun Zararları (10. sınıf) ve Mimar Sinan (11. sınıf) adlı iki metin eklenmekle birlikte 9. sınıfta bulunan Hz. Fatıma ve Onun Aile Fertleriyle İlişkileri okuma metni 11. sınıf düzeyine, 11. sınıfta yer alan Barış ve Kardeşlik okuma metni de 12. sınıf düzeyine çıkarılmıştır.¹⁵²

Öğrenme alanları ve üniteler kısmında yapılan sınırlı değişiklikler şu şekildedir:

¹⁴⁹ Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda Değişiklik Yapılması (Kurul Kararı), TTKB, Ankara, 2010.

¹⁵⁰ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı, MEB, Ankara, 2010, s. 9.

¹⁵¹ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2010), s. 13.

¹⁵² Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2010), s. 15.

- 9. sınıfta “Türkler ve Müslümanlık” olan son ünite “İslamiyet ve Türkler” şeklinde güncellenmiştir.
- 11. sınıfta “İslam’da İbadetlerin Faydaları” olan ikinci ünite “İslam’da İbadetlerde İlkeler ve İbadetlerin Faydaları” şeklinde güncellenmiş “İslam ve Barış” olan 4. ünite “Aile ve Din” olarak değiştirilmiştir.
- 12. sınıfta “Dinlerde İbadetler” ünitesi çıkarılmış “Tövbe ve Bağışlama” olan dördüncü ünite 2. ünite olacak şekilde öne alınmış, dördüncü ünite de “İslam ve Barış” olarak değiştirilmiştir.

Ünitelerin konu alt başlıklarını incelediğimiz de; bazı konu alt başlıklarının çıkarıldığı, bazı konu alt başlıklarının birleştirilerek tek başlık olarak verildiği, bazı bölümlere de yeni konu alt başlıklarının oluşturulduğu görülmektedir. Bu çalışmada bütün değişikliklerden ziyade konumuzla ilgili olan bölümlerle dair ayrıntı vermemizin daha yerinde olacağı düşünüldüğünden, ilgili bölümler analiz edilmiş olup şu verilere ulaşılmıştır: 2010 yılı ortaöğretim DKAB dersi öğretim programında da Alevilik ile ilgili konular 12. sınıf düzeyinde yer almaktadır. Alevilik konularının yer aldığı öğrenme alanı ve ünite konu başlığı değiştirilmemekle birlikte Alevilik konuları ile ilgili alt başlıklar ve kazanımların programa eklendiği görülmektedir.¹⁵³

---

¹⁵³ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2010), s. 64.

Tablo 2. 1: 2005 ile 2010 Yılı Öğretim Programında Yer Alan Alevilikle İlgili Konular (Karşılaştırmalı)

2005 Yılı DKAB Dersi Öğretim Programı	2010 Yılı DKAB Dersi Öğretim Programı
<p>İSLÂM DÜŞÜNÇESİNDE TASAVVUFÎ YORUMLAR</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tasavvufî Düşüncenin Oluşumu 2. Tasavvufî Düşüncede Allah-Varlık İlişkisi 3. Tasavvufî Düşüncenin Ahlâkî Boyutu 4. Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufî Yorumlar <ol style="list-style-type: none"> 4.1. Yesevîlik Düşüncesi 4.2. Mevlevîlik Düşüncesi 4.3. Alevîlik-Bektaşîlik Düşüncesi 4.4. Ahîlik 5. Birlikte Yaşama ve Hoşgörü Kültürü Okuma Metni: Hacı Bektaş Veli'nin Makâlât'ında "Dört Kapı Kırk Makam" (bk. s.97) 	<p>İSLAM DÜŞÜNÇESİNDE TASAVVUFÎ YORUMLAR</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tasavvufî Düşüncenin Oluşumu 2. Tasavvufî Düşüncede Allah-Varlık İlişkisi 3. Tasavvufî Düşüncenin Ahlaki Boyutu 4. Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufî Yorumlar <ol style="list-style-type: none"> 4.1. Yesevîlik 4.2. Kâdirilik 4.3. Nakşibendilik 4.4. Mevlevîlik 4.5. Alevîlik-Bektaşîlik <ol style="list-style-type: none"> 4.5. 1. Cem ve Cemevi 4.5. 2. Cemin Yapılışı 4.5. 3. Semah 4.5. 4. Musahiplik 4.5. 5. Dua ve Gülbenkler 4.5. 6. Muharrem Ayı ve Aşure 5. Nusayrilik 6. Birlikte Yaşama ve Hoşgörü Kültürü Okuma Metni: Dört Kapı Kırk Makam

Not: 2005 ve 2010 yılı DKAB dersi öğretim programından uyarlanmıştır.

Konu başlıklarının artırılması ile birlikte öğretim programında yer alan kazanımlar da konu başlıklarına uygun olarak güncellenmiştir (Tablo 2.2).

Tablo 2. 2: 2005-2010 Yılı ODKAB Dersi Öğretim Programında Yer Alan Alevilik Konuları İle İlgili Kazanımlar (Karşılaştırmalı)

2005 Yılı DKAB Dersi Öğretim Programı	2010 Yılı DKAB Dersi Öğretim Programı
<p>Yesevîlik, Mevlevîlik ve Alevîlik-Bektaşîliğin tasavvufî bir oluşum olduğunu fark eder.</p>	<p>Yesevîlik, Mevlevîlik, Nakşibendilik, Kadirilik ve Alevilik-Bektaşîliğin tasavvufî bir oluşum olduğunu fark eder. Cem'in yapılışını ve çeşitlerini tanır. Semah, musahiplik ve gülbenk kavramlarını açıklar. Muharrem ayı ve aşurenin toplumumuzdaki önemini fark eder.</p>

Not: 2005 ve 2010 Yılı DKAB dersi öğretim programından uyarlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda ifade edilen konu ve kazanımlar dışında 2010 yılı ortaöğretim DKAB dersi öğretim programında Alevilik ile ilgili doğrudan konu, kazanım ve açıklama bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra bir önceki konuda ifade edilen 2005 yılı öğretim programında her sınıf düzeyinde dolaylı olarak yer alan Alevilik ile ilgili bölümler, 2010 yılı DKAB dersi öğretim programında da bulunmaktadır.

DKAB dersi öğretim programının daha çoğulcu olması amacıyla yapılan bu değişiklikler, Alevi vatandaşlar tarafından memnuniyetle karşılanmış olmakla birlikte yeterli görülmemiş ve 2011 yılında yeniden mahkeme süreci başlatılmıştır. Dava ile ilgili olarak AİHM 16 Eylül 2014 tarihinde eğitim hakkının ihlali yönünde karar vermiş ve bu karar 16 Şubat 2015 tarihinde kesinleşmiştir.

2.2.3. 2018 ODKAB Dersi Öğretim Programı ve Alevilik Konuları

2016 yılına gelindiğinde Milli Eğitim Bakanlığı ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan tüm derslerin öğretim programlarının değişen ve gelişen şartlar doğrultusunda yenileme çalışmaları başlatmış ve 51 öğretim programını güncelleştirilmiştir.¹⁵⁴ Bu güncelleme çalışmaları esnasında MEB koordinasyonunda AİHM Eylem Planı çalışma grubunun müzakereleri devam ettiği için DKAB dersi öğretim programının aynı gerekçelerle güncellenmesi çalışmaları çalışma komisyonunun raporu sonrasına bırakılmıştır. Daha sonraki süreçte Din Öğretimi Genel Müdürlüğü koordinesinde belirli aralıklarla yapılan çalışmalar sonucunda güncellenen DKAB dersi ilköğretim programı 19.01.2018 tarih 2 sayılı karar ile DKAB dersi ortaöğretim programı 19.01.2018 tarih ve 18 sayılı TTKB kurul kararı ile 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren tüm sınıf düzeylerinde okutulmak üzere kabul edilmiştir.

Bu öğretim programında dikkatimizi çeken ilk husus program yapısında meydana gelen değişiklik ile birlikte programın oldukça sadeleştirilmiş olmasıdır. Programın giriş kısmında MEB'in bütün öğretim programlarında yer alan giriş ile birlikte DKAB dersinin felsefesi, genel amaçları, vizyonu ve programın uygulanmasına ilişkin ilke ve açıklamalar bölümü yer almaktadır. Daha önceki programda yer alan Niçin Okulda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi? başlığı

¹⁵⁴ Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine, TTKB, Ankara, 2017, s. 3.

kaldırılmıştır. Dersin varlığını temellendirmeye çalışan böyle bir başlığın artık ders programında yer almaması, dersin durumu ile ilgili normalleşme sürecine gidildiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Ayrıca yine programın sonunda yer alan yapılandırmacı eğitim sistemine geçiş ile birlikte öğretmenlere yardımcı olması düşünülen etkinlik örnekleri bölümleri de kaldırılmış, böylelikle yalnızca ünite ve konu başlıkları, kazanım ve açıklamalar ve anahtar kavramlardan oluşan sade bir program oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca programda kazanım ve açıklamalarının bulunduğu tablo yönteminden vazgeçilerek diğer öğretim programlarında olduğu gibi yalnızca metin yöntemi kullanılmış ve konu alt başlıkları ile ilgili ayrıntılar öğretmene ve kitap yazarına bırakılarak yapılandırmacılığa daha uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Bunların dışında göze çarpan diğer bir hususta 2005 yılında programa konulan ve öğrenmeyi organize eden yapılar olarak tanımlanan, 9. sınıfta başlayıp 12. sınıfa kadar devam eden öğrenme alanlarının kaldırılmış olmasıdır. Görünürde her sınıf düzeyinde yer alan öğrenme alanları bulunmamakla birlikte, daha önceki öğrenme alanlarının her birine yönelik konuların farklı sınıf düzeylerinde yer almış olduğu görülmekte, ancak her öğrenme alanı ile ilgili her sınıf düzeyine bir konu koyma gibi bir zorlamaya gidilmediği dikkat çekmektedir.

2010 yılı öğretim programında yer alan Okuma Parçaları bölümü de 2018 yılı öğretim programında yer almamaktadır. Alevilik ile ilgili konuların ise yine 12. sınıf düzeyinde “Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufi Yorumlar” başlığı altında verildiği görülmektedir. Konu alt başlıklarına gidilmeyen bu programda konu ile ilgili “Alevilik-Bektaşilikteki temel kavram ve erkânları tanır.” kazanımı ile aşağıdaki açıklamalara yer verilmektedir.

Cem ve cemevi, musahiplik, razılık ve kul hakkının sorulması, cemde on iki hizmet, semah, gülbank, Hızır ve Muharrem orucu konularına yer verilir.

Bu kapsamda;

- Hacı Bektaş Veli'nin, Bektaşiliğin oluşumu ve Aleviliğin gelişimindeki rolüne, Alevilik-Bektaşilikteki “ocak kültürü”ne, “el ele, el hakka ikrarı”na ve “dört kapı kırk makam”a yer verilir; Bektaşilikte musahipliğe “ikrar ve nasip alma” da denildiğine ve bu kavramın İslam tarihindeki muhacir ensar kardeşliğine dayandırıldığına değinilir.

- Cemevi; âyin-i cem erkânının yapıldığı, “yol, âdap ve erkân yeri” olarak nitelendirilir; Bektaşilikte ise cemevi yerine “meydan evi” ifadesinin kullanıldığına da değinilir. “Düşkünlükten kaldırma cemi”, “Dardan indirme cemi” ile “Abdal Musa cemi”nden bahsedilir. Âyin-i cem ve cemevi ile ilgili görsellere yer verilir.
- Alevilik-Bektaşilikte duaların başında, “Bismişah”, sonunda ise “Allah Allah” lafzının söylendiğine değinilir. “Gülbank” konusunda ise “Lokma Duasına” da yer verilir.¹⁵⁵

Yukarıda ifade edilen konu ve kazanımlar dışında, 2018 yılı ortaöğretim DKAB dersi öğretim programında Alevilik ile ilgili doğrudan konu, kazanım ve açıklama bulunmamakla birlikte dolaylı olarak yer alan bölümlerden bahsetmek mümkündür. Şöyle ki:

10. sınıf düzeyinde “Hz. Muhammed ve Gençler” konusu ile ilgili yer alan 4. kazanımın açıklamasında “Bilge ve Kahraman Bir Genç: Hz. Ali” ve “Genç Bir Anne: Hz. Fatıma” konuları yer almaktadır. 11. sınıf düzeyinde “Ahirete Uğurlama” konusu ile ilgili yer alan 4. kazanımda “Kültürümüzde cenaze uğurlama ile ilgili gelenekler tanıtılır; ayrıca Alevi-Bektaşilikte yer alan “Hakk’a Uğurlama Erkânı” gibi cenaze uğurlama geleneklerine de değinilir.” açıklamasına yer verildiği görülmektedir. Ayrıca yine 12. sınıf düzeyinde “Milletimizin İslam Anlayışının Oluşmasında Etkili Olan Bazı Şahsiyetler” konusu ile ilgili yer alan kazanımın açıklamasında Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Sarı Saltuk isimlerine yer verildiği görülmektedir.¹⁵⁶

Görüldüğü gibi ortaöğretim DKAB dersinde yer yer Alevilikle doğrudan bazen de dolaylı ilgisi bulunan konu ve açıklamalara yer verildiği, böylece ülkemizdeki toplumsal çeşitliliğin din dersine de yansıtıldığı anlaşılmaktadır. Çok kültürlü toplumlarda bütün kesim ve bireylerin beklentilerini karşılamannın zor olduğu dikkate alındığında, bu programın yine de önemli bir toplumsal talebi karşılamaya yönelik olarak hazırlandığı söylenebilir.

¹⁵⁵ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı, MEB, Ankara, 2018, s. 32.

¹⁵⁶ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2018), s. 21, 25, 31-32.

BÖLÜM II BULGULAR VE YORUMLAR

Ortaöğretim DKAB dersi öğretim programında yer alan Alevilik ile ilgili bilgiler konusunda öğrencilerin düşüncelerinin tespit edilmesine yönelik bu çalışmada araştırmacı tarafından oluşturulan anket, 2017-2018 eğitim öğretim yılında Sivas Merkez’de bulunan çeşitli ortaöğretim kurumlarının son sınıf öğrencilerinden 392 kişilik bir guruba uygulanmıştır. Örneklem olarak seçilen guruptaki öğrencilerin;

- 45’i Bilişim Teknolojileri Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
- 41’i Sivas Fen Lisesi
- 57’si Atatürk Anadolu Lisesi
- 60’ı Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
- 61’i Kongre Anadolu Lisesi
- 60’ı Mustafa Kemal Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
- 68’i Selçuk Anadolu Lisesi öğrencilerinden oluşmaktadır.

1. ÖĞRENCİLERE AİT KİŞİSEL BİLGİLER

Bu bölümde ankete katılan öğrenciler ile ilgili demografik bilgiler verilecektir.

1.1. Ankete Katılan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımları

Tablo 3. 1: Örneklem gurubun cinsiyete göre dağılımı

	f	%	(Geçerli) %
Bay	212	54,1	54,1
Bayan	180	45,9	45,9
Total	392	100,0	100,0

Tablo 1’de görüldüğü üzere ankete katılan öğrencilerin %54,1’i erkek, %45,9’u ise kızlardan oluşmaktadır.

1.2. Öğrencilerin Eğitim Aldıkları Okul Türü

Tablo 3. 2: Örneklem gurubun okul türüne göre dağılımı

	f	%	(Geçerli) %
Anadolu Lisesi	186	47,4	47,4
Fen Lisesi	41	10,5	10,5
Meslek Lisesi	165	42,1	42,1
Total	392	100,0	100,0

Ankete katılan 392 öğrencinin %47,4'ü Anadolu Lisesi, %10,5'i Fen Lisesi, %42,1'de meslek lisesi son sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Katılımcıların okul türlerine göre dağılımında görülen farklılıklar Anadolu Lisesi ve Meslek Lisesi olarak anılan okul türlerinin Fen Lisesi diye anılan okul türünden daha yaygın olması nedeniyle örnekleme Fen Lisesi olarak bir okul, Anadolu ve Meslek Lisesi olarak ise 3'er okulun dâhil edilmesinden kaynaklanmaktadır.

1.3. Öğrencilerin Ebeveynlerinin Öğrenim Durumu

Öğrencilerin zihinsel dünyalarının gelişmesinde, ailelerin eğitim durumlarının oldukça önemli etkisi olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda bireylerin eğitim düzeyi sosyo-kültürel gelişmişliğin bir göstergesi olarak da kabul edilmektedir. Bu amaçla araştırmamızda öğrencilerin ebeveynlerin eğitim durumları ile ilgili bağımsız değişkene de yer verilmiştir.

Tablo 3. 3: Örneklem gurubun annelerinin öğrenim durumu

	f	%	(Geçerli) %
Okuryazar değil	14	3,6	3,6
İlkokul mezunu	149	38,0	38,0
Ortaokul mezunu	97	24,7	24,7
Lise mezunu	71	18,1	18,1
Önlisans mezunu	7	1,8	1,8
Üniversite mezunu	54	13,8	13,8
Total	392	100,0	100,0

Tablo 3’de görüldüğü üzere ankete katılan öğrencilerin annelerinin %3,6’sının okuryazar olmadığı, %38’inin ilkokul, %24,7’sinin ortaokul, %18,1’inin lise, % 1,8’inin önlisans ve %13,8’inin de üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. 4: Örneklem gurubun babalarının öğrenim durumu

	f	%	(Geçerli) %
İlkokul mezunu	73	18,6	18,6
Ortaokul mezunu	87	22,2	22,2
Lise mezunu	132	33,7	33,7
Önlisans mezunu	8	2,0	2,0
Üniversite mezunu	92	23,5	23,5
Total	392	100,0	100,0

Tablo 4’de de örneklem gurubunda yer alan öğrencilerin babalarının öğrenim durumu yer almaktadır. Buradan elde ettiğimiz verilere göre, ankete katılan öğrencilerin babalarının %18,6’sı ilkokul, %22,2’si ortaokul, %33,7’si lise, % 2’si önlisans ve %23,5’i de üniversite mezunudur.

1.4. Öğrencilerin Kendilerini Tanımlama Durumları

Tablo 3. 5: Örneklem gurubun kendilerini tanımlama durumları

	f	%	(Geçerli) %
Sünni	344	87,8	87,8
Alevi	14	3,6	3,6
Diğer	34	8,7	8,7
Total	392	100,0	100,0

“Kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna ise araştırmaya katılan öğrencilerin %87,8’i sünni, %3,6’sı alevi, %8,7’si diğer cevabını verdiği görülmektedir. Katılımcılardan “Diğer” seçeneğini işaretleyen %8,7’lik kesimin kendilerini ne

Sünni ne de Alevi olarak görmemeleri dikkat çekicidir. “Diğer” seçeneğini işaretleyen katılımcıların “Sünni” ve “Alevi” kimlik tanımlarını tercih etmemeleri onların ya anılan kimliklerle ilgili sosyal, kültürel veya dinî aidiyet farkındalıklarının henüz oluşmadığı ya da bu iki kimlik tanımlamasının dışında farklı bir kimliğe aidiyet duymaları şeklinde yorumlanabilir.

1.5. Öğrencilerin DKAB Dersi Başarı Durumu

Tablo 3. 6: Örneklem gurubun DKAB Dersi başarı durumu

	f	%	(Geçerli) %
0	3	,8	,8
1	3	,8	,8
2	3	,8	,8
3	22	5,6	5,6
4	77	19,6	19,6
5	284	72,4	72,4
Total	392	100,0	100,0

Tablo 6 bize araştırmaya katılan öğrencilerin genel olarak DKAB dersi başarı durumlarının iyi olduğunu göstermektedir. Zira öğrencilerin %72,4’ü DKAB dersi başarı notunun 5, %19,6’sında 4 olduğunu ifade etmektedir.

2. ÖĞRENCİLERİN DKAB DERSİ İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ

2.1. Öğrencilerin DKAB Dersinin Dinlerini Tanımada Yeterli Olup Olmadığı İle İlgili Düşünceleri

Ankete katılan öğrencilerin DKAB dersi ile ilgili olarak görüşlerine başvurduğumuz ilk sorumuz, DKAB dersinin dinlerini tanımada yeterli olup olmadığı durumudur. Öğrencilerin bu durum ile ilgili soruya verdikleri cevaplar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. 7: Öğrencilerin “DKAB dersinin dininizi tanımada yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

	DKAB dersinin dininizi tanımada yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
	Evet, yeterli olduğunu düşünüyorum.	Hayır, yeterli olduğunu düşünmüyorum.	Kısmen, yeterli olduğunu düşünüyorum.	
Bay Count	77 36,3%	64 30,2%	71 33,5%	212 100,0%
Bayan Count	66 36,7%	47 26,1%	67 37,2%	180 100,0%
Total Count	143 36,5%	111 28,3%	138 35,2%	392 100,0%

$\chi^2=,960$

sd=2

P=0,619

Yukarıdaki tabloya göre öğrencilerin %36,5'i dinini tanımada DKAB dersinin yeterli olduğunu düşünürken, %28,3'ü yeterli olmadığını düşünmektedir. Geriye kalan %35,2 oranındaki öğrenci de DKAB dersinin dinlerini tanımada kısmen yeterli olduğunu düşünmektedir. Elde ettiğimiz bu verilerin Bahçekaplı'nın 2010 yılında yapmış olduğu doktora çalışmasındaki benzer soruya olumlu şekilde yanıt veren öğrenci sayısı oranı verileriyle yakınlık arz ettiği görülmektedir. Şöyle ki: Bahçekaplı'da 2010 yılında yapmış olduğu doktora çalışmasında bugüne kadar DKAB dersinde görülen konuların, din eğitimi açısından yeterliliği hakkındaki sorusuna katılımcıların vermiş olduğu cevapların oranı şu şekildedir: Yeterli gören öğrenci sayısı oranı (tamamen yeterli+yeterli) %34,2, yetersiz gören öğrenci sayısı oranı (yetersiz+tamamen yetersiz) ise %43,7. Bu çalışmada kararsız kalanlar ise katılımcıların %22,2'sini oluşturmaktadır.¹⁵⁷ İlgili çalışmada yetersiz görenlerin oranının bizim çalışmamıza göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Burada şunu ifade etmemiz gerekir ki, Bahçekaplı yapmış olduğu çalışmada 2005 yılı öğretim programını öğrencilerin gözüyle değerlendirmiş, ilgili program 2010 yılı Aralık ayında bazı değişikliklerle güncellenmiş ve geliştirilmiştir. Bu çalışma da ise 2010

¹⁵⁷ Mehmet Bahçekaplı, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğrencilerin Dini Duygu, Düşünce ve Davranışları Üzerindeki Etkisi*, İstanbul Ü. Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2010, s. 107.

yılı öğretim programına yönelik veriler elde edilmiş, yetersiz görenlerin oranının Bahçekapılı'nın çalışmasına göre daha düşük olduğu görülmüştür. Bu veriden yola çıkarak DKAB dersi öğretim programının 2010 yılı program geliştirme çalışmaları neticesinde beklentiyi karşılamaya yönelik iyileştirildiği yorumu yapılabilir. Ancak bu çalışma ile dersin dinlerini öğrenmede yeterli olduğunu düşünmeyen öğrenci oranını göz önünde bulundurduğumuzda, hangi açıdan yetersizlikler bulunduğu tespit edilerek DKAB dersi öğretim programının daha da geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması gerektiği söylenebilir.

Öğrencilerin cinsiyet ve DKAB dersinin dinlerini tanımada yeterli olup olmadığı hakkındaki düşünceleri arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan ki-kare testinin sonucunda ($p=,619$, $p>,05$), iki değişken arasında istatistiksel anlamda herhangi bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır. Tablo 7'deki verilere bakıldığında da ilgili sorunun cinsiyete göre dağılımının oransal açıdan birbirleriyle yakınlık arz ettiği anlaşılmaktadır.

Bu dağılımın okul türüne göre nasıl olduğuna baktığımızda ise aşağıdaki tabloda yer alan verilere ulaşmaktayız.

Tablo 3. 8: Öğrencilerin “DKAB dersinin dininizi tanımada yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

	DKAB dersinin dininizi tanımada yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
	Evet, yeterli olduğunu düşünüyorum.	Hayır, yeterli olduğunu düşünmüyorum.	Kısmen, yeterli olduğunu düşünüyorum.	
Anadolu Lisesi	Count 60 32,3%	Count 50 26,9%	Count 76 40,9%	Count 186 100,0%
Fen Lisesi	Count 10 24,4%	Count 12 29,3%	Count 19 46,3%	Count 41 100,0%
Meslek Lisesi	Count 73 44,2%	Count 49 29,7%	Count 43 26,1%	Count 165 100,0%

$\chi^2=12,590$

sd=4

P=,013

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “DKAB dersinin dininizi tanımada yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna Anadolu Lisesi'nde okuyan öğrencilerin %32,3'ünün “Evet”, %26,9'unun “Hayır” ve %40,9'unun ise “Kısmen”

cevabını verdiğini görmekteyiz. Fen Lisesi’nde okuyan öğrencilerin %24,4’ü “Evet”, %29,3’ü “Hayır”, %46,3 “Kısmen” cevabını verirken Meslek Lisesi’nde okuyan öğrencilerin %44,2’si “Evet”, %29,7’si “Hayır”, %26,1’i de “Kısmen” cevabını vermiştir.

Öğrencilerin okul türü ve DKAB dersinin dinlerini tanımada yeterli olup olmadığı hakkındaki düşünceleri arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan ki-kare testinin sonucunda anlamlılık değerinin $p=,013$ olduğu görülmektedir. Bu değer $p<,05$ şartını karşıladığından öğrencilerin okudukları okul türüne göre ilgili soruya verdikleri cevaplar arasında anlamlı farklılıklar görüldüğü anlaşılmaktadır. Şöyle ki: Anadolu ve Fen Lisesi’nde (%40,9) öğrenim gören öğrencilerin çoğunluğu “Kısmen” cevabını verirken, Meslek Lisesi’nde okuyan öğrencilerin çoğunluğu (%44,2) “Evet” cevabını vermiştir. Öğretim programının aynı olmasına rağmen okul türüne göre ilgili soruya verilen cevapların farklılık gösteriyor olmasının nedeninin dersin işlenişiyle alakalı olabileceği gibi öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ya da beklentilerini karşılama durumuyla da alakalı olabileceği düşünülmektedir.

Son olarak ilgili sorunun öğrencilerin kendilerini tanımlamalarına göre cevaplanma durumuna baktığımızda ise aşağıdaki tablaya ulaşılmaktadır.

Tablo 3. 9: Öğrencilerin “DKAB dersinin dininizi tanımada yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumuna göre dağılımı

	DKAB dersinin dininizi tanımada yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
	Evet, yeterli olduğunu düşünüyorum.	Hayır, yeterli olduğunu düşünmüyorum.	Kısmen, yeterli olduğunu düşünüyorum.	
Sünni Count	128 37,2%	99 28,8%	117 34,0%	344 100,0%
Alevi Count	6 42,9%	4 28,6%	4 28,6%	14 100,0%
Diğer Count	9 26,5%	8 23,5%	17 50,0%	34 100,0%

Yukarıdaki tabloya göre ilgili soruya, kendilerini "Sünni" olarak tanımlayan öğrencilerin %37,2'si "Evet", %28,8'i "Hayır", %34'ü "Kısmen" cevabını vermiştir. Kendilerini "Alevi" olarak tanımlayan öğrencilerin %42,9'u "Evet", % 28,6'sı "Hayır", %28,6'sı "Kısmen" cevabını vermiştir. Diğer olarak kendilerini tanımlayan öğrencilerin de % 26,5'inin "Evet", % 23,5'inin "Hayır" ve % 50'sinin "Kısmen" cevabını verdiği görülmektedir. Verilen bu cevaplardan anlaşılmaktadır ki Sünni ve Alevi öğrencilerin çoğunluğu DKAB dersinin dinini tanımada yeterli (kısmen de olsa) olduğunu düşünmektedir. Alevi öğrencilerin de bu şekilde düşünüyor olması DKAB dersi program geliştirme çalışmaları ile DKAB dersi öğretim programının Alevi öğrencilerin ihtiyacını karşılamaya yönelik belirli bir seviyeye geldiğini göstermektedir. Ancak hala hem Sünni hem de Alevi öğrencilerin bir kısmı bu dersin dinini tanımada yeterli olmadığını düşünmektedir ki bu da yapılacak program geliştirme çalışmalarında öğrencilere yönelik ihtiyaç analizlerinin oluşturulması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca kendilerini ne "Sünni" ne de "Alevi" olarak niteleyen ve "Diğer" seçeneğini işaretleyen katılımcıların bu soruya %44,1 oranında "Evet" cevabı vermesi oldukça manidardır. Bu durum daha önce söylediğimiz gibi bu grubun kimlik tanımı konusunda aidiyet farkındalığının tam olarak gelişmemiş olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

2.2. Öğrencilerin DKAB Dersinin Dini Tutum ve Davranışların Üzerinde Etkili Olup Olmadığı İle İlgili Düşünceleri

DKAB dersi ile ilgili olarak öğrencilere yöneltilen sorulardan ikincisi "DKAB dersinin dini tutum ve davranışlarınız üzerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusudur. Öğrencilerin bu soruya verdikleri cevaplar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3. 10: Öğrencilerin “DKAB dersinin dini tutum ve davranışlarınız üzerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

	DKAB dersinin dini tutum ve davranışlarınız üzerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?			Total	
	Evet, etkili oluyor.	Hayır, etkili olmuyor.	Kısmen etkili oluyor.		
Bay	Count	90	49	73	212
		42,5%	23,1%	34,4%	100,0%
Bayan	Count	69	44	67	180
		38,3%	24,4%	37,2%	100,0%
Total	Count	159	93	140	392
		40,6%	23,7%	35,7%	100,0%

$\chi^2=,692$

sd=2

P=,708

Tablo 10’u incelediğimizde erkek öğrencilerin %42,5’inin “Evet”, kız öğrencilerin ise %38,3’ünün “Evet” cevabını verdiği toplamda da öğrencilerin %40,6’sının “Evet” cevabı verdiği görülmektedir. Bu verilerden de anlaşıldığı üzere öğrencilerin büyük bir çoğunluğu DKAB dersinin dini tutum ve davranışlarında etkili olduğunu düşünmektedir. Ancak bunun yanı sıra %23,7’lik bir oran, DKAB dersinin dini tutum ve davranışları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını düşünmektedir. Ayrıca öğrencilerin cinsiyet ve DKAB dersinin dini tutum ve davranışları üzerinde etkili olmadığı hakkındaki düşünceleri arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan ki-kare testinin sonucunda ($p=,708$, $p>,05$), iki değişken arasında istatistiksel anlamda herhangi bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır.

2010 yılında Bahçekapılı tarafından yapılan doktora çalışmasında ankete katılan öğrencilere “DKAB dersinin dini duygu, düşünce ve davranışlarınızda etkili olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusu sorulmuş, öğrencilerin %80,3’ünün evet cevabını verdiği, %19,9’unun ise etki etmediğini ifade ettiği verilerine ulaşılmıştır.¹⁵⁸ Bahçekapılı çalışmasında yalnızca “Evet” ve “Hayır” cevaplarını bulundurmıştır. Bu çalışmada ise bu cevaplara ek olarak “Kısmen, etkili oluyor.” cevabı seçenekler arasında bulunmaktadır. “Evet ve kısmen etkili oluyor.” diyenlerin cevabını ortak düşündüğümüzde katılımcıların %76,3’ünü, hayır diyenlerin ise katılımcıların

¹⁵⁸ Mehmet Bahçekapılı, *agt.*, s. 183.

%23,7'sini oluşturduğunu görmekteyiz. Farklı yıllarda ve farklı örneklem ile yapılan bu iki çalışmanın verilerinin paralellik arz etmiş olması, DKAB dersinin öğrencilerin dini duygu, düşünce ve davranışlarına etkisi açısından önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu dağılımın okul türüne göre nasıl olduğuna baktığımızda; Anadolu Lisesi'nde öğrenim gören öğrencilerin %33,3'ünün, Fen Lisesi'nde öğrenim gören öğrencilerin %17,1'inin, Meslek Lisesi'nde öğrenim gören öğrencilerin ise %54,5'inin "Evet" cevabını verdikleri görülmektedir (Tablo 11).

Tablo 3. 11: Öğrencilerin "DKAB dersinin dini tutum ve davranışlarınız üzerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

	DKAB dersinin dini tutum ve davranışlarınız üzerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
	Evet, etkili oluyor.	Hayır, etkili olmuyor.	Kısmen etkili oluyor.	
Anadolu Lisesi	Count 62 33,3%	60 32,3%	64 34,4%	186 100,0%
Fen Lisesi	Count 7 17,1%	16 39,0%	18 43,9%	41 100,0%
Meslek Lisesi	Count 90 54,5%	17 10,3%	58 35,2%	165 100,0%

$x^2=39,083$ $sd=4$ $P=,000$

Öğrencilerin okul türü ve DKAB dersinin dini tutum ve davranışlarında etkili olup olmadığı hakkındaki düşünceleri arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan ki-kare testinin sonucunda ise anlamlılık değerinin $p=,000$ olduğu görülmektedir. Tablo 11'de de görüldüğü üzere Fen Lisesi ve Anadolu Lisesi'ndeki öğrencilerin çoğunluğu ilgili soruya "Kısmen" cevabını verirken Meslek Lisesi öğrencilerinin büyük çoğunluğu ilgili soruya "Evet" cevabını vermiştir. Okul türüne göre ilgili soruya "Evet" diyen öğrenci oranlarının farklılık göstermesinin dersin işlenişiyile alakalı olabileceği düşünülmektedir. Bu da dersin öğretim programının genel amaçlarına hizmet edebilmesinde öğretmen faktörünün önemini göstermektedir. Zira öğrencilerin derslere yönelik ilgi ve tutumlarını büyük ölçüde öğretmen ve onun ders

işleme yöntemi etkilemektedir.¹⁵⁹ Diğer taraftan DKAB öğretim programları ve öğretim materyallerinin okul türlerine ya da öğrencilerin ihtiyaç ve beklentilerine göre geliştirilmesi konusunun önemi üzerinde de durulabilir.

Bu sorunun öğrencilerin kendilerini tanımlamalarına göre cevaplanma durumu ise aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 3. 12: Öğrencilerin “DKAB dersinin dini tutum ve davranışlarınız üzerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

		DKAB dersinin dini tutum ve davranışlarınız üzerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
		Evet, etkili oluyor.	Hayır, etkili olmuyor.	Kısmen etkili oluyor.	
Sünni	Count	138	77	129	344
		40,1%	22,4%	37,5%	100,0%
Alevi	Count	5	3	6	14
		35,7%	21,4%	42,9%	100,0%
Diğer	Count	16	13	5	34
		47,1%	38,2%	14,7%	100,0%

Sünni öğrencilerin %40,1’inin, Alevi öğrencilerin %35,7’sinin ve diğer öğrencilerin ise %47,1’inin “Evet” cevabını verdiği görülmektedir. Yine “Evet” ve “Kısmen” cevabını veren öğrenci oranlarını birleştirdiğimizde dersin hem Sünni hem de Alevi öğrencilerin dini tutum ve davranışları üzerinde etkili olduğu görülmektedir ki bu da dersin genel amaçlarına hizmet edebilecek düzeyde işlendiği taktirde DKAB dersinin millî, manevi ve ahlaki değerleri benimseyen; farklılıklarla bir arada yaşama becerisi kazanmış bireyler yetiştirme amacını gerçekleştirebileceğine yönelik kayda değer bir veri ortaya koymaktadır.

2.3. Öğrencilerin DKAB Dersinde ve Programında Diğer Din ve İnançlara Yeteri Kadar Yer Verilip Verilmediği İle İlgili Düşünceleri

Araştırmamızda öğrencilere yöneltilen sorulardan bir diğeri de, “DKAB dersinde ve programında diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verildiğini

¹⁵⁹ bk. Mehmet Bahçekapılı, *agt.*, s. 123-134.

düşünüyor musunuz?” sorusudur. Bu soruya öğrencilerin verdiği cevaplar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3. 13: Öğrencilerin “DKAB dersinde ve programında diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verildiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

		DKAB dersinde ve programında diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verildiğini düşünüyor musunuz?			Total
		Evet, yeteri kadar yer veriliyor.	Hayır, yeteri kadar yer verilmiyor.	Kısmen yer veriliyor.	
Bay	Count	77 36,3%	68 32,1%	67 31,6%	212 100,0%
Bayan	Count	76 42,2%	45 25,0%	59 32,8%	180 100,0%
Total	Count	153 39,0%	113 28,8%	126 32,1%	392 100,0%

$\chi^2=2,601$

sd=2

P=,272

Bu soru için verilen cevapları incelediğimizde öğrencilerin %39’unun “Evet”, %28,8’inin “Hayır”, %32,2’sinin ise “Kısmen” cevabını verdiği anlaşılmaktadır. Bu sonuçlardan öğrencilerin çoğunluğunun DKAB dersinde ve programında diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verildiği kanaatinde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu oranın %39 olduğu göz önünde bulundurulduğunda kısmen ve hayır diyen öğrencilerin azımsanmayacak çoğunlukta olduğu da görülmektedir. Ayrıca cinsiyet ve DKAB dersinde diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verilip verilmediği ile ilgili düşünceleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan ki kare testinin sonucuna göre ($p=,272$, $p>0,05$) olduğundan istatistiksel olarak iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Tablo 13’te de erkek ve kız öğrencilerin çoğunluğunun ilgili soruya “Evet” cevabını verdiğini görebiliriz.

Yılmaz 2004 yılında yaptığı bir çalışmada öğrencilere “Ders kitaplarındaki diğer dinlere ait konular sizce yeterli mi?” sorusunu sormuş katılımcıların %29,3’ünün “Yeterli”, %37’sinin “Yetersiz”, %31’inin ise “Kısmen yeterli” cevabını

verdiği sonucuna ulaşmıştır.¹⁶⁰ Bu çalışmadaki sonuçlar ile karşılaştırdığımızda yetersiz görenlerin oranında bir düşüş olduğu söylenebilir. Bu da yıllar içerisinde yapılan program geliştirme çalışmaları ile DKAB dersi öğretim programının bu anlamda iyileştirildiği şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca DKAB derslerini Toledo Kılavuz ilkelerine uygunluğu açısından değerlendiren Kızılabdullah da, DKAB Programının benimsediği modelin, daha çok dinden öğrenme modeline yakın olmakla birlikte, diğer dinlerin öğretimi, farklı inançların öğretimi konularında din hakkında öğrenme modeline de yaklaştığını belirtmektedir. Benimsenen modeller eğitsel anlamda düşünüldüğünde, dinden öğrenme modelinin öğrencilerin daha çok ilgisini çektiği söylenebilir. Kızılabdullah burada önemli olan hususun, uygulanan modelin, uygulandığı ülkenin yapısına uygun olması ve dinler ve inançlar hakkında objektif, hoşgörülü ve saygıyı geliştirecek bilgilerin verilmesi olduğunu ifade etmektedir.¹⁶¹ Bu anlamda DKAB dersi öğretim programında da İslam dininin Kur'an ve sünnetin ortaya koyduğu temel ilkeler çerçevesinde esas alındığı, İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorumların bilimsel bir metotla ve mezhepler üstü bir yaklaşımla ele alındığı, yaşayan diğer dinlerin ise bilimsel bir metotla, dinler açılımlı ve olgusal bir yaklaşımla öğretime konu edildiği ifade edilmektedir.¹⁶² Bu metot esas alınarak işlenen bir DKAB dersinin farklı din, inanç ve yorumlara saygı duyan bireyler yetiştirebileceği düşünülmektedir. Ayrıca 2010 yılı öğretim programında yaşayan dünya dinlerine 12. sınıf düzeyinde yalnızca bir ünite yer verilirken 2018 yılı öğretim programında 11. sınıf düzeyinde Yahudilik ve Hristiyanlık dinine bir ünite, 12. sınıf düzeyinde de Hint ve Çin dinlerine 1 ünite ayrılarak yeni öğretim programında diğer inançlara daha fazla yer verilmiş olduğu görülmektedir.

Bu soruyla ilgili okul türüne göre nasıl bir oranlama olduğunu incelediğimizde ise Anadolu Lisesi öğrencilerinin %35,5'inin, Fen Lisesi öğrencilerinin %26,8'inin, Meslek Lisesi öğrencilerinin ise %46,1'inin "Evet" dediği görülmüştür (Tablo 14).

---

¹⁶⁰ Hüseyin Yılmaz, "AB'ye Giriş Sürecinde Diğer Dinlerin Öğretimi ile İlgili Öğrencilerin Düşünceleri", s. 121.

¹⁶¹ Yıldız Kızılabdullah, "Toledo Kılavuz İlkeleri ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı", *Dini Araştırmalar*, 2008, XI/32, s. 180.

¹⁶² Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2018), s. 8.

Tablo 3. 14: Öğrencilerin “DKAB dersinde ve programında diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verildiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

	DKAB dersinde ve programında diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verildiğini düşünüyor musunuz?			Total
	Evet, yeteri kadar yer veriliyor.	Hayır, yeteri kadar yer verilmiyor.	Kısmen yer veriliyor.	
Anadolu Lisesi	Count 66 35,5%	58 31,2%	62 33,3%	186 100,0%
Fen Lisesi	Count 11 26,8%	16 39,0%	14 34,1%	41 100,0%
Meslek Lisesi	Count 76 46,1%	39 23,6%	50 30,3%	165 100,0%

$\chi^2=7,939$ $sd=4$ $P=,094$

Meslek Lisesi öğrencilerinin çoğunluğu DKAB dersinde diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verildiğini düşünürken Fen Lisesi öğrencileri bunun aksini iddia etmekte ve hayır cevabını vermektedir. Anadolu Lisesi öğrencilerinin çoğunluğu da Meslek Lisesi’ndeki öğrenciler gibi “Evet” cevabını vermiş ancak “Kısmen” ve “Hayır” diyen öğrencilerin oranı ile “Evet” diyen öğrencilerin oranının birbirine yakınlık arz ettiği gözlenmiştir. Ayrıca okul türü ve DKAB dersinde diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verilip verilmediği ile ilgili düşünceleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan ki kare testinin sonucu $p= 0,094$ çıkmıştır. Bu değer $0.05 \leq p < 0.10$ arasında yer aldığından sınırda bir anlamlılık düzeyinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin kendi tanımlamalarına göre ilgili soruya cevap verme durumlarını incelediğimizde ise Tablo 15’deki sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. 15: Öğrencilerin “DKAB dersinde ve programında diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verildiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

		DKAB dersinde ve programında diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verildiğini düşünüyor musunuz?			Total
		Evet, yeteri kadar yer veriliyor.	Hayır, yeteri kadar yer verilmiyor.	Kısmen yer veriliyor.	
Sünni	Count	136 39,5%	93 27,0%	115 33,4%	344 100,0%
Alevi	Count	2 14,3%	8 57,1%	4 28,6%	14 100,0%
Diğer	Count	15 44,1%	12 35,3%	7 20,6%	34 100,0%

Sünni öğrencilerin %39,5’i, Alevi öğrencilerin %14,3’ü, diğer öğrencilerin ise %44,1’i DKAB dersinde diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verildiğini ifade etmektedir. Alevi öğrencilerin çoğunluğunun DKAB dersinde diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verildiğini düşünmüyor olmalarının nedeninin ise Alevilik ile ilgili verilen bilgileri yeterli bulmamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira araştırma anketinde yer alan “Alevilik ile ilgili konuların yeteri kadar yer aldığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplarda bu durumu desteklemektedir. Ayrıca kendilerini Sünni olarak niteleyen katılımcıların azımsanamayacak bir oranda (%27,0) “Hayır” cevabı vermiş olmaları öğretim programının bu anlamda geliştirilmeye ihtiyaç duyduğu şeklinde yorumlanabilir. Aynı şekilde kendilerini Alevi olarak niteleyen katılımcıların “Hayır” (%57,1) cevabı üzerine “Kısmen” (%28,6) cevabı da eklenildiği zaman (toplamda: %86,7) DKAB dersinde ve programında diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verilmediği gibi bir sonuca ulaşılabilir. Bu sonucun da program geliştirme çalışmaları açısından üzerinde düşünülmeğe değer bir sorun alanı olarak ortada olduğu düşünülebilir.

2.4. Öğrencilerin Diğer Din ve İnançlar İle İlgili Bilgilerini Yeterli Bulup Bulmadıkları İle İlgili Düşünceleri

Araştırma anketimizde yer alan sorulardan biri de “Diğer din ve inançlar ile ilgili bilgilerinizin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusudur. Bu soruya

öğrencilerin verdiği cevaplarda “Kısmen” yanıtının %41,9’luk bir oranla ağırlıkta olduğu görülmektedir (Tablo 16).

Tablo 3. 16: Öğrencilerin “Diğer din ve inançlar ile ilgili bilgilerinizin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

		Diğer din ve inançlar ile ilgili bilgilerinizin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
		Evet, yeterli.	Hayır, yeterli değil.	Kısmen, yeterli.	
Bay	Count	47 22,2%	71 33,5%	94 44,3%	212 100,0%
Bayan	Count	40 22,3%	69 38,5%	70 39,1%	179 100,0%
Total	Count	87 22,3%	140 35,8%	164 41,9%	391 100,0%

$x^2=1,328$ $sd=2$ $P=,515$

Cinsiyet ve diğer dinlerle ilgili yeterli bilgi düzeylerine yönelik görüşleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan ki kare testinin sonucuna göre de ($p=,515$, $p>0,05$) olduğundan istatistiksel anlamda iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Yılmaz’ın 2004 yılında yapmış olduğu çalışmada “İslam dışındaki dinler hakkındaki bilgilerinizi yeterli buluyor musunuz?” sorusuna öğrencilerin %24,3’ünün yeterli, %28’inin ise kısmen yeterli cevabını verdiğini görmekteyiz.¹⁶³ Bu çalışmada kısmen yeterli diyenlerin oranında artış olduğu ve evet diyenler ile birleştirildiğinde %64,2 oranını ulaştığı görülmektedir. 2004 yılında yapılan çalışmaya göre oranın artmış olması 2005 ve 2010 yılı program geliştirme çalışmalarında DKAB dersi öğretim programının bu anlamda geliştirildiği ve bununla öğrencilerin diğer din ve inançlarla ilgili bilgi düzeylerini arttırdığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak bununla birlikte “Kısmen” cevabının verilme oranının yüksek olması da DKAB dersinde ilgili konuların çeşitli nedenlerle işlenemiyor olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Çünkü DKAB dersi öğretim programında diğer din ve inançlarla ilgili bilgiler son sınıf düzeyinde son ünitelerde yer almaktadır.

¹⁶³ Hüseyin Yılmaz, *agm.*, s. 120.

Üniversite sınav kaygısı yaşayan son sınıf öğrencileri sınavda soru çıkmayan bir ders olması nedeniyle DKAB dersine motive olmakta zorlanırken ilgili konuların ayrıca dönem sonuna gelmesi ve derslerin işlenemiyor olması ihtimali de diğer bir dezavantaj olarak değerlendirilebilir.

Bu soruya verilen cevapların okul türüne göre değişiklik gösterip göstermediğine baktığımızda ise her üç okul türünde de “Kısmen” cevabının ağırlıkta olduğu “Hayır” cevabının ise ikinci sırada geldiği görülmektedir (Tablo 17).

Tablo 3. 17: Öğrencilerin “Diğer din ve inançlar ile ilgili bilgilerinizin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

	Diğer din ve inançlar ile ilgili bilgilerinizin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
	Evet, yeterli.	Hayır, yeterli değil.	Kısmen, yeterli.	
Anadolu Count Lisesi	40 21,6%	72 38,9%	73 39,5%	185 100,0%
Fen Count Lisesi	3 7,3%	16 39,0%	22 53,7%	41 100,0%
Meslek Count Lisesi	44 26,7%	52 31,5%	69 41,8%	165 100,0%

$\chi^2=8,670$

sd=4

P=,70

Öğrencilerin okul türü ve diğer din ve inançlar ile ilgili bilgilerinin yeterli olup olmadığına dair düşünceleri arasındaki ilişkiyi bakmak için yaptığımızda ki kare testinin sonucunda $p=,070$ çıkmıştır. Bu değer $0.05 \leq p < 0.10$ arasında yer aldığından sınırda bir anlamlılık düzeyinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Son olarak öğrencilerin kendilerini tanımlamalarına göre ilgili soruya cevap verme durumları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3. 18: Öğrencilerin “Diğer din ve inançlar ile ilgili bilgilerinizin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

		Diğer din ve inançlar ile ilgili bilgilerinizin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
		Evet, yeterli.	Hayır, yeterli değil.	Kısmen, yeterli.	
Sünni	Count	74 21,6%	119 34,7%	150 43,7%	343 100,0%
Alevi	Count	5 35,7%	7 50,0%	2 14,3%	14 100,0%
Diğer	Count	8 23,5%	14 41,2%	12 35,3%	34 100,0%

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde Alevi (%50) ve diğer (%41,2) olarak kendilerini tanımlayan öğrencilerin çoğunluğunun ilgili soruya “Hayır” cevabını verdiği, Sünni (43,7) olarak kendini tanımlayan öğrencilerin çoğunluğunun ise bu soruya “Kısmen” cevabını verdiğini görmekteyiz.

Genel olarak öğrencilerin diğer din ve inançlarla ilgili bilgilerinin yeterli olmadığını ya da kısmen yeterli olduğunu düşünmesinin nedenleri programdan kaynaklanıyor olabileceği gibi dersin işleniş yöntemi ile konuların çeşitli nedenlerle işlenemiyor olmasından da kaynaklanabiliyor olabileceği düşünülmektedir. 2018 yılında yapılan program geliştirme çalışmaları ile DKAB dersi öğretim programının diğer din ve inançlar açısından zenginleştirilmiş olduğu görülmektedir. Ancak konuların yalnızca programda yer almış olması ile sorunun giderilemeyeceği düşünülmektedir. Çünkü her ne kadar programda diğer din ve inançlarla ilgili konulara yer veriliyor olsa da çeşitli nedenlerle bu konular sınıf ortamında işlenemediğinde öğrencilerin bu konular ile ilgili bilgi düzeylerinde bir artış olmayacağı aşikârdır.

2.5. Öğrencilerin DKAB Dersinin Zorunluluğu İle İlgili Düşünceleri

Ülkemizde tartışılan önemli konulardan biri DKAB dersinin zorunlu olarak okutulması ya da okutulmaması meselesidir.¹⁶⁴ Bu konuyla ilgili pek çok kişi ya da kurum açıklamalar yapmakta, görsel ve yazılı medya aracılığıyla tartışmalar gerçekleştirerek zorunlu olması ya da olmaması ile ilgili düşüncelerini temellendirmeye çalışmaktadır. Ancak burada dikkatimizi çeken nokta tarafların konuyu öğrencilerin ilgi ve istekleri açısından ele almamış olmalarıdır. Oysaki günümüzde eğitim sistemimizde uygulamaya çalıştığımız yapılandırıcılığın temel öğelerinden birisinin de “öğretim sürecinin öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi” olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda öğrencilerin konu ile ilgili düşüncelerinin de araştırılması gerektiği kanaatindeyiz.

Dolayısıyla biz bu çalışmada DKAB dersinin zorunlu olması ya da olmaması gerektiği ile ilgili ortaya konan yaklaşımlardan ayrı olarak öğrencilerin DKAB dersinin zorunluluğu ile ilgili görüşlerinin ne yönde olduğunu belirlemek amacıyla öğrencilere “DKAB dersinin diğer dersler gibi zorunlu olmasının gerekliliğine inanıyor musunuz?” sorusunu yönelttik. Aşağıdaki tabloda da ankete katılan öğrencilerin bu soruya verdikleri cevaplar yer almaktadır.

Tablo 3. 19: Öğrencilerin “DKAB dersinin diğer dersler gibi zorunlu olmasının gerekliliğine inanıyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

		DKAB dersinin diğer dersler gibi zorunlu olmasının gerekliliğine inanıyor musunuz?			Total
		Evet, inanıyorum.	Hayır, inanmıyorum.	Kısmen, inanıyorum.	
Bay	Count	140 66,0%	42 19,8%	30 14,2%	212 100,0%
Bayan	Count	133 73,9%	20 11,1%	27 15,0%	180 100,0%
Total	Count	273 69,6%	62 15,8%	57 14,5%	392 100,0%

$\chi^2=5,569$

sd=2

P=,062

¹⁶⁴ Recep Kaymakcan, “Türkiye’de Din Eğitiminde Çoğulculuk ve Yapılandırıcılık: Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Eğitim Bilimler Dergisi*, 7/1, 2007, s. 179-180.

Tablo 19’u incelediğimizde öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun (%69,6) DKAB dersinin zorunlu olması gerektiği konusunda fikir beyan ettiklerini görmekteyiz. Cinsiyet ile DKAB dersinin zorunluluğu ile ilgili görüşler arasındaki ilişkiye baktığımızda p değerini ,062 olduğunuz görmekteyiz. Bu değer $0,05 \leq p < 0,10$ arasında yer aldığından sınırdaki bir anlamlılık düzeyinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki ilgili soruya kız ve erkek öğrencilerin büyük çoğunluğu “Evet” demiş, ancak erkek öğrencilerin %19,8’i “Hayır” cevabını verirken bayan öğrencilerin %11,1’i “Hayır” cevabını vermiştir.

İlgili soruya okul türüne göre nasıl cevap verildiği aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3. 20: Öğrencilerin “DKAB dersinin diğer dersler gibi zorunlu olmasının gerekliliğine inanıyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

	DKAB dersinin diğer dersler gibi zorunlu olmasının gerekliliğine inanıyor musunuz?			Total
	Evet, inanıyorum.	Hayır, inanmıyorum.	Kısmen, inanıyorum.	
Anadolu Lisesi	Count 130 69,9%	27 14,5%	29 15,6%	186 100,0%
Fen Lisesi	Count 12 29,3%	16 39,0%	13 31,7%	41 100,0%
Meslek Lisesi	Count 131 79,4%	19 11,5%	15 9,1%	165 100,0%

$$x^2=39,763$$

$$sd=4$$

$$P=,000$$

Yukarıdaki tabloya göre ilgili soruya Anadolu Lisesi (%69,9) ve Meslek Lisesi (79,4) öğrencilerinin büyük çoğunluğunun “Evet”, Fen Lisesi öğrencilerinin çoğunluğunun (%39) ise “Hayır” cevabını verdiği görülmektedir. Bu da bize ilgili soru ile okul türü arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir ki bu ilişkiyi belirlemek için yapılan ki kare testinin sonucunda $p=,000$ çıkmıştır. Fen Lisesi öğrencilerinin bu soruya daha çok olumsuz yanıt verme nedenlerinden birinin de sınav odaklı düşünüyor olmalarından kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir.

Ayrıca Fen Lisesi öğrencileri özelinde elde ettiğimiz veriler bize “öğretim sürecinin öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi” ilkesinden hareketle

okul türlerine göre program ve içerik geliştirme konusunun önem kazandığını ortaya koymaktadır. Bu ilkedeki hareketle müfredat çeşitliliği ile dersin daha ilgi çekici, ilgi ve ihtiyaçlara dönük olması sağlanabilir.

Öğrencilerin kendilerini tanımlama durumlarına göre ilgili soruya cevap verme oranları ise Tablo 21’de görüldüğü gibidir.

Tablo 3. 21: Öğrencilerin “DKAB dersinin diğer dersler gibi zorunlu olmasının gerekliliğine inanıyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

		DKAB dersinin diğer dersler gibi zorunlu olmasının gerekliliğine inanıyor musunuz?			Total
		Evet, inanıyorum.	Hayır, inanmıyorum.	Kısmen, inanıyorum.	
Sünni	Count	245 71,2%	47 13,7%	52 15,1%	344 100,0%
Alevi	Count	4 28,6%	7 50,0%	3 21,4%	14 100,0%
Diğer	Count	24 70,6%	8 23,5%	2 5,9%	34 100,0%

Kendilerini Sünni (71,2) ve diğer (70,6) şeklinde tanımlayan öğrencilerin büyük çoğunluğu bu soruya “Evet” cevabını verirken Alevi öğrencilerin %50’si “Hayır” cevabını vermişlerdir. Alevi olduğunu söyleyen öğrencilerin diğer yarısının (%50) “Evet” ve “Kısmen” cevabını vermeleri, bu kesime mensup insanların dersin zorunlu olmasına karşı olduğunu öne süren genellemeci söylemi anlamsız hâle getirmesi bakımından önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili kesime mensup insanların ilgi, ihtiyaç ve beklentileri dikkate alınarak geliştirilecek öğretim programları ve ders içeriklerinin dersin zorunluluğu ile ilgili tartışmayı asgari seviyeye indirebileceği düşünülmektedir.

Alevi öğrencilerin DKAB derslerinin zorunluluğuna yönelik olumsuz tutum sergilemelerinin nedenlerine baktığımızda ise Aleviliğin DKAB derslerinde yeterince yer almadığını düşünüyor olmaları, bu derste yalnızca belirli bir inancın veya mezhebin öğretildiğini düşünmeleri, ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vermediğini düşünüyor olmaları, objektif bulmamaları, öğrencilerde ideolojik bir ders algısının

var olması, hep aynı konuların işleniyor olduğu düşüncesi, basit ve sıkıcı bir ders olduğunun düşünülmesi, önemsiz görülmesi gibi çeşitlilik gösterdiğini düşünmekteyiz.¹⁶⁵ Ayrıca bu dersin alevi camiaya yeteri kadar tanıtılmaması, sürekli siyasete malzeme yapılarak olumsuz bir imaj oluşturup rant elde edilmeye çalışılması, politikacıların ve sivil toplum örgütlerinin yönlendirmelerinin bu olumsuz tutum üzerinde etkili olan diğer faktörler olduğu söylenebilir.

Kaya, 2014 yılında DKAB dersi üzerine Alevi öğrenciler ile yapmış olduğu araştırma sonuçlarında, öğrencilerin DKAB dersine yönelik olumsuz tutum sergiledikleri ve benimsemekte zorlandıklarını, Aleviliğin DKAB derslerinde ve kitaplarında yeterince yer almadığını düşündüklerini ifade etmektedir. Bu durumun öğrencilerin aileden getirmiş olduğu kültürel özellikler ile okuldaki yaşantılarının uyuşmamasından kaynaklandığını belirtmiş, okulda DKAB dersinde karşılaştığı dini bilgilerin, öğrencinin ailesi ve çevresinden getirdiği özelliklerden farklı olduğu durumlarda, öğrencilerin DKAB derslerine karşı olumsuz bir tavır alarak “öğrenme direnci” göstermekte olduklarını vurgulamıştır.¹⁶⁶

DKAB dersine yönelik yapılan tutum araştırmalarında, DKAB dersinin öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını gözetme durumu ile öğrencilerin, DKAB dersine karşı tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Zengin’in araştırmasında yeterli bir din ve ahlak eğitimi alabildiğini düşünen öğrencilerin derse karşı olan tutumları daha yüksek çıkarken, alamadığını belirten öğrencilerin tutumları daha düşük çıkmaktadır. Söz konusu araştırmada öğrencilerin büyük çoğunluğu, DKAB dersinde yeterli bir din ve ahlak eğitimi aldığını belirtmiştir. Bu da DKAB dersinin amacını gerçekleştirmede başarılı olduğu anlamına gelmektedir.¹⁶⁷ Kaya’nın yapmış olduğu tutum araştırmasında da öğrencilerin, DKAB dersinde yeterli din ve ahlak eğitimi almaları ile derse karşı tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Aynı araştırmada, DKAB dersinde istediği düzeyde, din ve ahlak eğitimi alamadığını düşünen öğrencilerin (DKAB dersi

¹⁶⁵ bk. Fatih Kaya, *Öğretmen, İdareci ve Öğrencilerine Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi: Tunceli Örneği*, s. 53-54.

¹⁶⁶ Fatih Kaya, *agt.*, s. 62; Naciye Yıldız, “Kültürler Arası Eğitim”, *Eğitim Bilim Toplum*, 6/22, 2008, s. 75.

¹⁶⁷ Mahmut Zengin, “Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11/25, 2013, s. 293.

öğretim programı faktörü dışında) ders saatinin az olmasını, derslerin yüzeysel işlendiğini, dini bilgilere ağırlık verilmediğini ve seviyenin altında verildiğini belirttikleri aktarılmaktadır.¹⁶⁸

Ayrıca Alevi öğrencilerin derse karşı olumsuz tutum geliştirmelerinin diğer bir nedeninin de DKAB derslerini, ideolojik amaçları olan bir ders olarak düşünmeleri ve asimilasyon endişesi taşımaları olduğu söylenebilir.¹⁶⁹ Şöyle ki ankette “DKAB dersi seçmeli olsaydı dersi almak ister miydiniz?” sorusuna Alevi öğrencilerinde büyük çoğunluğu dersi seçmek isteyeceklerini söylemiştir. Bu da aslında DKAB dersini eleştiren öğrencilerin büyük bir kısmının, günümüzde din öğretiminin öneminin ve gerekliliğinin farkında olduğunu ve buna ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bunun için DKAB dersi içeriğinin tüm dinleri ve inanışları kapsayacak bir biçimde objektif ve çoğulcu olması ile derse yönelik olumsuz tutumların giderilebileceği öngörülmektedir.

Diğer yandan Alevilerin DKAB dersinde sadece Sünnîliğin öğretildiğini iddia ederek derse yönelik olumsuz tutum sergilemeleri söz konusudur. Ancak bu iddianın tartışılması gereken bir düşünce olduğu kanaatindeyiz. Çünkü DKAB dersinin müfredatı önyargısız olarak incelendiğinde; dersin amaçlarının, temel ilkelerinin ve ünite konularının Alevî- Sünnî ayrımına gidilmeksizin her Müslümanın ihtiyaç duyduğu bilgilerin işlenmesine yönelik olduğu anlaşılmaktadır. DKAB dersi öğretim programında da dinî bilgilerde bütün mezheplerce benimsenen Kur’an merkezliliğin esas alındığı ifade edilmektedir. Derste ağırlıklı olarak dinler tarihi, herhangi bir mezhep ayrımına gidilmeden İslâm’ın temel inanç esasları, İslâm medeniyeti, Hz. Peygamber’in özellikleri, güzel ahlâk, temizlik ve doğruluk, çalışmanın önemi, dinî ve milli bayramlar, örf ve âdetler, lâiklik- din ilişkisi, Atatürk’ün din ile ilgili görüşleri gibi konular işlenmektedir.¹⁷⁰ Bazı gerekçelerle okullarda din derslerinin zorunlu olması istenmediğinde, bireysel ve sosyal bir ihtiyaç olan dinî bilgilerin nereden öğrenilebileceği sorusu gündemden düşmeyecek ve bu alanda öğrencilerin

---

¹⁶⁸ Mevlüt Kaya, “İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/13, 2001, s. 54.

¹⁶⁹ bk. Fatih Kaya, *agt.*, s. 101.

¹⁷⁰ Hüseyin Yılmaz, “Alevîlik-Sünnîlik Açısından Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri”, s. 205.

ihtiyaçları karşılanmadığında ülkemizde daha önce tecrübe edildiği gibi farklı olumsuzluklar ve ayrışmalar kolayca körüklenebileceği düşünülmektedir.

Tüm yorum ve değerlendirmelerden hareketle DKAB dersinin niteliği ve Alevîliğin bu ders içerisinde öğretimi ile ilgili tartışmaların daha ziyade önyargı ve karşılıklı kuşkulanma ekseninde devam ettiği, bilgi eksikliği ve samimiyet anlayışı tesis edildiğinde dersle ilgili kuşku ve sorunların önemli ölçüde azalacağı düşünülmektedir.¹⁷¹

Sünni ve diğer öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun dersin zorunluluğu hakkında olumlu tutum sergilemeleri de günümüzde din öğretiminin önemini ve gerekliliğini gösteren ayrı bir durumdur. DKAB dersinin niteliği ile ilgili arayışlar, politik ve ideolojik yaklaşımlardan uzak, ülke gerçekleri, yasal hükümler, dinin özelliği ve toplum bireylerinin ihtiyacı göz önünde bulundurularak bilimsellik ve iyi niyet çerçevesinde soğukkanlılıkla sürdürülmelidir.¹⁷²

DKAB derslerindeki farklı inanç gruplarına yönelik bilgilerin genişletilmesi durumunda, söz konusu kesimlerin okullardaki din öğretimine bakışlarının da olumlu olacağı beklenmektedir. Barton, farklı kültürel ve dini arka plana sahip insanların yaşadığı çok kültürlü toplumlarda öğrencilerin okullarda kendilerine ilişkin bilgilerini öğrenmelerinin derslere olan ilgilerinde olumlu sonuçlar ortaya koyduğunu belirtmiştir.¹⁷³ Buradan hareketle DKAB derslerinde Alevîliğe ilişkin bilgilerin genişletilerek ve mevcut dini bilgiler ile uyumlu bir şekilde verilmesi Alevî öğrencilerin, DKAB derslerine ilişkin tutumlarını olumlu yönde etkileyeceğini söyleyebiliriz.

---

¹⁷¹ Hüseyin Yılmaz, *agm.*, s. 208.

¹⁷² Hüseyin Yılmaz, *agm.*, s. 209.

¹⁷³ Keith C. Barton, "You'd Be Wanting to Know About the Past: Social Contexts of Children's Historical Understanding in Northern Ireland and the USA", *Comparative Education*, 37/1, 2001, s. 89-106.

2.6. Öğrencilerin Her İnanç ve Düşüncede Olan Kimselerin DKAB Dersini Alıp Almaması Gerektiği İle İlgili Düşünceleri

Anketimizde yer alan diğer bir soru “Her inanç ve düşüncede olan kimse DKAB dersini almalı mı?” sorusudur. Ankete katılan öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 3. 22: Öğrencilerin “Her inanç ve düşüncede olan kimse DKAB dersini almalı mı?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

		Her inanç ve düşüncede olan kimse DKAB dersini almalı mı?			Total
		Evet, almalı.	Hayır, almamalı.	Fikrim yok.	
Bay	Count	119	33	60	212
		56,1%	15,6%	28,3%	100,0%
Bayan	Count	99	27	54	180
		55,0%	15,0%	30,0%	100,0%
Total	Count	218	60	114	392
		55,6%	15,3%	29,1%	100,0%

$\chi^2=,139$

sd=2

P=,933

Tablo 22’de görüldüğü üzere anketimize katılan öğrencilerin %55,6’sı ilgili soruya “Evet” cevabını vermiştir. “Hayır” cevabının oldukça düşük sayılabilecek bir oranda çıkmış olması (%15,3) dersin zorunluluğunun lüzumu üzerine ortaya konulan felsefi argümanları destekleyici bir nitelikte olduğu söylenebilir. Özellikle dersin millî birlik ve beraberliğe ve toplumsal uyuma yaptığı katkılar ile farklı inançları nesnel bir yaklaşımla ele alma becerisi kazandırmaya yönelik yanları bu verilerle uyumluluk göstermektedir. Yine tabloda görüldüğü üzere her inanç ve düşüncede olan kimsenin DKAB dersini alıp almaması ile ilgili erkek öğrencilerin oranı bayan öğrencilere nazaran %1,1 oranında daha fazla görünmektedir. “Hayır” ve “Kısmen” diyen öğrencilerin oranı da cinsiyete göre benzer şekilde yakınlık arz etmektedir. Yapılan ki kare testi sonucunda p değerinin ,933 çıkmış olması da cinsiyet değişkeni ile bu soruya verilen cevaplar arasında istatistiksel anlamda bir ilişki olmadığını teyit etmektedir.

İlgili soruya okul türüne göre verilen cevaplarda nasıl bir değişiklik olduğuna baktığımızda ise aşağıdaki tabloda yer alan verilere ulaşmaktayız.

Tablo 3. 23: Öğrencilerin “Her inanç ve düşüncede olan kimse DKAB dersini almalı mı?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

		Her inanç ve düşüncede olan kimse DKAB dersini almalı mı?			Total
		Evet, almalı.	Hayır, almamalı.	Fikrim yok.	
Anadolu Lisesi	Count	98 52,7%	31 16,7%	57 30,6%	186 100,0%
Fen Lisesi	Count	15 36,6%	13 31,7%	13 31,7%	41 100,0%
Meslek Lisesi	Count	105 63,6%	16 9,7%	44 26,7%	165 100,0%

$\chi^2=16,272$ $sd=4$ $P=,003$

Okul türüne göre ilgili soruya verilen cevapları analiz ettiğimizde her üç okul türünde de “Evet” cevabını veren öğrenci sayısı oranının diğer cevaplara göre yüksek olduğu görülmekle birlikte, Meslek Lisesinde bu oran %63,6 gibi yüksek bir değere sahipken Fen Lisesinde %36,6 da kalmakta Anadolu Lisesinde de %52,7 olduğu görülmektedir. Yaptığımız ki kare testinin sonucu da ($p=,003$, $p<0,01$) iki değişken arasında istatistiksel anlamda kuvvetli bir ilişki olduğunu göstermektedir (Tablo 23). Bu da ilgili soruya okul türüne göre verilen cevaplar arasında oransal anlamda ciddi bir fark olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle nesnel bir içerikle muhatapların ihtiyaç ve beklentileri dikkate alınarak geliştirilecek öğretim programlarının, okul türleri arasında oluşan oransal farklılığı giderebileceği ve derse karşı olumlu yaklaşımın daha da artabileceği söylenebilir.

Öğrencilerin kendilerini tanımlama durumlarına göre ilgili soruya cevap verme oranlarına baktığımızda ise Tablo 24’de yer alan verilere ulaşılmaktadır.

Tablo 3. 24: Öğrencilerin “Her inanç ve düşüncede olan kimse DKAB dersini almalı mı?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

		Her inanç ve düşüncede olan kimse DKAB dersini almalı mı?			Total
		Evet, almalı.	Hayır, almamalı.	Fikrim yok.	
Sünni	Count	192 55,8%	50 14,5%	102 29,7%	344 100,0%
Alevi	Count	8 57,1%	2 14,3%	4 28,6%	14 100,0%
Diğer	Count	18 52,9%	8 23,5%	8 23,5%	34 100,0%

Yukarıdaki tabloda “Evet” cevabı veren öğrencilerin oranının diğer cevaplara göre yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca “Evet”, “Hayır” ya da “Kısmen” cevabı veren öğrenci oranları da birbiriyle yakınlık arz etmektedir. Alevi öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu soruya bir önceki sorunun aksine olumlu yanıt vermesi dikkat çeken bir husus olarak değerlendirilebilir. Özellikle “Alevi” ya da “Diğer” olarak kendilerini ifade eden katılımcıların, “Sünni” olarak gören katılımcılara yakın oranlarda “Evet” cevabı vermiş olmaları dersin pedagojik ve sosyolojik işlevi ile meşruiyet zemini bakımından kayda değer bir gösterge olarak okunabilir.

2.7. Öğrencilerin DKAB Dersi Seçmeli Olsaydı Bu Dersi Almak İsteyip İstememeleri İle İlgili Düşünceleri

Daha önce sorulan iki soruya öğrencilerin verdiği cevaplara baktığımızda aslında DKAB dersinin öğrenciler açısından zorunluluğu konusunda herhangi bir sıkıntı olmadığı her inanç ve düşüncede olan kimsenin bu dersi alması gerektiği konusunda çoğunluğun hemfikir olduğunu görmüştük. Ancak çalışmamızda eğer bu ders seçmeli olsaydı öğrencilerin bu dersi seçmeyi tercih edip etmeyeceklerini de öğrencilere sorup dolaylı olarak öğrencilerin DKAB dersine olan ilgi ve ihtiyaçlarını da belirlemeye çalıştık.

Tablo 3. 25: Öğrencilerin “DKAB dersi seçmeli olsaydı dersi almak ister miydiniz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

		DKAB dersi seçmeli olsaydı dersi almak ister miydiniz?			Total
		Evet, isterdim.	Hayır, istemezdim.	Kısmen, isterdim.	
Bay	Count	141 66,5%	33 15,6%	38 17,9%	212 100,0%
Bayan	Count	105 58,3%	35 19,4%	40 22,2%	180 100,0%
Total	Count	246 62,8%	68 17,3%	78 19,9%	392 100,0%

$\chi^2=2,785$

sd=2

P=,248

Tablo 25’de görüldüğü üzere erkek öğrencilerin %66,5’i, kız öğrencilerin ise %58,3’ünün dersi seçmeyi tercih edeceklerini görüyoruz. Toplamda öğrencilerin %62,8’i DKAB dersini seçmeyi tercih edeceklerini ifade etmektedir. Seçmeyeceklerini ifade eden öğrencilerin oranı ise %17,3’dür. Bu sonuçlar öğrenciler açısından DKAB dersinin önemli olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu DKAB dersini seçmeli bir ders olsa dahi seçmek istediklerini belirterek derse olan ilgilerini ortaya koymaktadırlar. Yapılan ki kare testi sonucu da ($p=,248$, $p>0,05$) bu soruya cinsiyete göre verilen cevaplarda anlamlı bir farklılığın olmadığını ortaya koymuştur.

Bahçekapılı’nın ortaöğretim DKAB derslerinin öğrencilerin dini duygu ve düşüncelerine etkisini araştırmaya yönelik yapmış olduğu doktora çalışmasında katılımcılara benzer bir soru yönelttiği ve %73,3’ünün “Evet”, %12,9’unun “Hayır” cevabını verdiği %13,9’unun ise kararsız olduğu görülmektedir.¹⁷⁴ Bu sonuçlar bizim çalışmamızda elde ettiğimiz verileri destekler niteliktedir. Farklı yıllar ve örneklem guruplarda yapılan bu veriler öğrencilerin DKAB dersine ihtiyaç duydukları şeklinde yorumlanabilir. Antropoloji ve din psikolojisi araştırmaları ile ortaya konan din duygusunun her insanda doğuştan var olduğu ve sosyal bir varlık olarak dünyaya gelen insanın içinde yaşadığı toplumu ve kültürü tanınmasının gerekliliği böyle bir ihtiyacı doğurmaktadır. Bu ankette zorunlu olmasının gerekliliği ile ilgili verilen cevap (evet+kısmen=%84,1) oranı da dersin konumu ile ilgili öğrencilerin bir

¹⁷⁴ Mehmet Bahçekapılı, *agt.*, s. 110.

sorununun olmadığını göstermektedir. Dersi seçmek istemeyen öğrencilerin bu şekilde düşünmelerinin sebebinin dersi ve öğretmeni sevip sevmeme,¹⁷⁵ ülke geneli yapılan sınavlarda soru çıkıp çıkmamasına göre değerlendirdiği göz önünde bulundurulursa, diğer zorunlu olan dersler için de benzer sonuçların çıkabileceği unutulmamalıdır.

Öğrencilerin okul türüne göre ilgili soruya cevap verme durumları ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3. 26: Öğrencilerin “DKAB dersi seçmeli olsaydı dersi almak ister miydiniz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

	DKAB dersi seçmeli olsaydı dersi almak ister miydiniz?			Total
	Evet, isterdim.	Hayır, istemezdim.	Kısmen, isterdim.	
Anadolu Lisesi	Count 111 59,7%	Count 33 17,7%	Count 42 22,6%	Count 186 100,0%
Fen Lisesi	Count 9 22,0%	Count 21 51,2%	Count 11 26,8%	Count 41 100,0%
Meslek Lisesi	Count 126 76,4%	Count 14 8,5%	Count 25 15,2%	Count 165 100,0%

$\chi^2=54,163$

sd=4

P=,000

Okul türüne göre ilgili soruya cevap verme durumlarına baktığımızda Anadolu Lisesi öğrencilerinin %59,7’sinin, Fen Lisesi öğrencilerinin%22’sinin, Meslek Lisesi öğrencilerinin ise %76,4’ünün “Evet” cevabını verdiklerini görmekteyiz. Bu sonuçlara göre Meslek Lisesi öğrencilerinin büyük bir çoğunluğu dersi seçmek isteyeceklerini söylerken, Fen Lisesi öğrencilerinin çoğunluğu seçmek istemeyeceklerini ifade etmektedir. Okul türüne göre ilgili soruya verilen cevap arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan ki kare testinin sonucunda da p=,000 çıkmıştır. Bu da bize iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (Tablo 26). Eldeki veriler bize “öğretim sürecinin öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi” ilkesinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Sonuçlar, genel geçer, bireysel farklılıkları dikkate almayan, her öğrenciye aynı bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırmayı amaçlayan öğretim planlamasının, program

¹⁷⁵ bk. Mehmet Bahçekapılı, *agt.*, s. 112-113.

geliştirme felsefesinin sorgulanması gerektiğini söylemektedir. Bu realitenin diğer dersler için de geçerli olabileceği hususu dikkatlerden kaçırılmamalıdır.

Öğrencilerin kendilerini tanımlama durumlarına göre dersi seçme tercihlerini incelediğimizde ise aşağıdaki tablodaki verilere ulaşmaktayız.

Tablo 3. 27: Öğrencilerin “DKAB dersi seçmeli olsaydı dersi almak ister miydiniz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

		DKAB dersi seçmeli olsaydı dersi almak ister miydiniz?			Total
		Evet, isterdim.	Hayır, istemezdim.	Kısmen, isterdim.	
Sünni	Count	222	55	67	344
		64,5%	16,0%	19,5%	100,0%
Alevi	Count	5	6	3	14
		35,7%	42,9%	21,4%	100,0%
Diğer	Count	19	7	8	34
		55,9%	20,6%	23,5%	100,0%

$\chi^2=8,157$

sd=4

P=,086

Yukarıdaki tabloya göre sünni öğrencilerin %64,5'i, Alevi öğrencilerin %35,7'si, diğer öğrencilerin %55,9'u dersi seçeceklerini ifade etmiştir. Burada dikkatimizi çeken nokta, Alevi öğrencilerin %42,9'su dersi seçmek istemeyeceklerini söylemiştir. Bu oran, dersi seçmek isteyen Alevi öğrencilerin oranına yakınlık arz etmektedir. Burada Alevi öğrencilerin dersi seçmek istememe nedenleri de göz önünde bulundurulduğunda derse olan ilgi ve ihtiyacın olmadığından ziyade derse karşı çeşitli etkenler nedeniyle oluşan tutumlarının ön plana çıkarak verilen cevabı etkilemiş olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Alevi öğrencilerin dersi seçme konusunda istekli görünmesi, Alevi olarak nitelenen yapı ve grupların DKAB dersine bir bütün olarak karşı olduğunu iddia eden genellemeci yaklaşımı gözden geçirmeyi gerekli kılmakta, konuya dair söylem ve politika oluşturan çevrelerin bilimsel verilerle hareket etme sorumluluğunu ortaya koymaktadır.

2.8. Öğrencilerin DKAB Dersinin Farklı Düşüncede Olan İnsanlar İle Diyalog Kurabilme Açısından Faydalı Olup Olmadığına Yönelik Düşünceleri

İnsan ve toplumların birbirleriyle ilişki kurabilmeleri iletişim yoluyla gerçekleşmektedir. İletişimin sağlıklı olabilmesi için tarafların birbirlerini anlamaları şartı ön koşuldur. İnsanların ya da toplumların birbirlerini anlayabilmeleri için de birbirlerini tanımaları gerekmektedir. Bu tanıma işlemi ancak diğer taraf hakkında doğru bilgi edinmeyle mümkündür.¹⁷⁶ 2010 yılı ortaöğretim DKAB dersi öğretim programının vizyon bölümünde de “Kendi dininden ve başka dinlerden olanlara karşı anlayışlı davranışlarda bulunan vatandaşlar yetiştirme” ifadesi ile birlikte programın genel amaçlar kısmında bu konuyla ilgili 2 maddenin yer aldığı görülmektedir: 1- Birlikte yaşama ve hoşgörü kültürünü özümser. 2- Küreselleşen dünyada dinin birleştirici bir rolünün olduğunu kavrar.¹⁷⁷ 2018 yılında güncellenen öğretim programında da bu ifadelerle benzer şu cümlelerin yer aldığını görmekteyiz: Programın vizyonu bölümünde “farklılıklarla bir arada yaşama becerisi kazanmış bireyler yetiştirmek” ifadesi ve genel amaçlar bölümünde “farklı din, inanç ve yorumlara saygı duymaları ile insanlar, toplumlar ve milletlerarası ilişkilerde dinin önemli bir unsur olduğunu fark etmeleri.”¹⁷⁸ Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere DKAB dersinin farklı düşüncede olan insanlar ile iletişim kurabilme ve birlikte yaşama kültürüne katkıda bulunma gibi değişmeyen bir vizyonu ve amaçları bulunmaktadır. Bunu da farklı anlayış ve yaşam biçimlerini tanıtarak yapabileceği düşünülmektedir.

Bizde anketimizde “Farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” ve “DKAB dersinde verilen bilgilerin birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığını düşünüyor musunuz?” sorularına yer vererek bu vizyon ve amaçların ne kadar gerçekleştirilebildiğini görmek istedik. “Farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna ankete katılan öğrencilerin verdiği cevaplar Tablo 28’de yer almaktadır.

¹⁷⁶ Hüseyin Yılmaz, *agm.*, s. 109.

¹⁷⁷ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2010), s. 9, 13.

¹⁷⁸ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2018), s. 9.

Tablo 3. 28: Öğrencilerin “Farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

	Farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
	Evet faydalı olduğunu düşünüyorum.	Hayır faydalı olduğunu düşünmüyorum.	Kısmen faydalı olduğunu düşünüyorum.	
Bay Count	119 56,1%	35 16,5%	58 27,4%	212 100,0%
Bayan Count	110 61,1%	28 15,6%	42 23,3%	180 100,0%
Total Count	229 58,4%	63 16,1%	100 25,5%	392 100,0%

$x^2=1,086$

sd=2

P=,581

Kız öğrencilerin %56,1'i, erkek öğrencilerin ise %61,1'inin farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır. Ayrıca cinsiyete göre bu soruya verilen cevaplar arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı ortaya çıkmıştır ($p=,581$; $p>0,10$). Genel toplama baktığımızda faydalı olduğunu düşünmeyen öğrencilerin oranı %16,1, kısmen faydalı olduğunu düşünen öğrencilerin oranı ise %25,5 olduğu görülmektedir. Bu oranların daha düşük seviyelere indirilmesi için DKAB dersi öğretim programı geliştirme çalışmalarında öğrencilerin ilgi ve beklentilerine yönelik çalışmaların merkeze alınmış olmasının önemli olduğu görülmektedir.

Okul türüne göre “Farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen cevapları incelediğimizde aşağıdaki tabloda yer alan verilere ulaştık.

Tablo 3. 29: Öğrencilerin “Farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

	Farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
	Evet faydalı olduğunu düşünüyorum.	Hayır faydalı olduğunu düşünmüyorum.	Kısmen faydalı olduğunu düşünüyorum.	
Anadolu Lisesi	Count 103 55,4%	37 19,9%	46 24,7%	186 100,0%
Fen Lisesi	Count 17 41,5%	9 22,0%	15 36,6%	41 100,0%
Meslek Lisesi	Count 109 66,1%	17 10,3%	39 23,6%	165 100,0%

$\chi^2=12,192$

sd=4

P=,016

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere her üç okul türündeki öğrencilerin çoğunluğunun “Evet faydalı olduğunu düşünüyorum.” cevabını verdiği görülmektedir. Hatta her üç okul türünde de kısmen faydalı olduğunu düşünen öğrencilerin oranı faydalı olduğunu düşünmeyen öğrencilerden daha yüksektir (Tablo 29). Ancak oransal anlamda okul türleri arasında anlamlı farklılık görülmektedir. Yapılan ki kare testinin sonucu da bunu teyit etmektedir ($p=,016$; $0,01 \leq p < 0,05$).

Öğrencilerin kendilerini tanımlama durumlarına göre “Farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen cevapları analiz ettiğimizde Tablo 30’daki verilere ulaştık.

Tablo 3. 30: Öğrencilerin “Farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

		Farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
		Evet faydalı olduğunu düşünüyorum.	Hayır faydalı olduğunu düşünmüyorum.	Kısmen faydalı olduğunu düşünüyorum.	
Sünni	Count	203 59,0%	51 14,8%	90 26,2%	344 100,0%
Alevi	Count	8 57,1%	2 14,3%	4 28,6%	14 100,0%
Diğer	Count	18 52,9%	10 29,4%	6 17,6%	34 100,0%

Bu verilere göre de Sünni (%59), Alevi (%57,1) ve diğer öğrencilerin(%52,9) büyük çoğunluğunun faydalı olduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır. Ayrıca Alevi ve Sünni öğrencilerde kısmen faydalı olduğunu düşünen öğrencilerin oranı faydalı olduğunu düşünmeyen öğrencilerin oranından fazla olduğu görülmektedir. DKAB dersinin, diğer işlevleri bir tarafa bırakılacak olursa bile, farklı düşüncede bulunan kişi ya da gruplarla sağlıklı iletişim kurma becerisini öğrencilere kazandırma konusunda bulgularda ortaya çıkan başarısı göz ardı edilmemelidir. Dersin salt bu işlevi bile zorunluluğunun devam ettirilmesi politikası açısından güçlü bir argüman olarak öne sürülebilir.

2.9. Öğrencilerin DKAB Dersinde Verilen Bilgilerin Birlikte Yaşama Kültürüne Katkı Sağlayıp Sağlamaması İle İlgili Düşünceleri

Bilim ve teknik alanındaki ilerlemenin sanayileşme ve şehirleşme ile meydana gelen sosyal, ekonomik ve kültürel değişimin hız kazandığı çağımızda güven ve huzurun sağlandığı bir barış ortamına sahip olmak toplum içerisinde yaşayan insanların en büyük arzusudur.¹⁷⁹ Sosyal hayatın barış içerisinde devamı açısından insanların sahip olduğu değerlere hoşgörü ile yaklaşmak önemli bir kuraldır. Bir toplumda yaşayan, aynı ya da farklı dine mensup insanlar arasında sağlıklı iletişim olmadan toplumsal barışı sağlamak mümkün değildir. Toplum

¹⁷⁹ Hüseyin Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, s. 11.

içerisinde sosyal ilişkileri düzenleyen unsurlar arasında dinin ve eğitimin önemi yadsınamaz bir gerçekliktir. Din, kulun Allah ile ilişkisini düzenleyen, birey ve toplum hayatına anlam kazandıran, bireyin insanca yaşamasını öngörerek sosyal hayatta güven ve huzurun egemen kılınmasını kolaylaştıran ilahi bir gerçekliktir. Eğitim de, bir anlamıyla doğuştan sahip olunan yeteneklerin olumlu yönde geliştirilmesi ve toplumla uyum halinde yaşayabilme kabiliyetinin kazandırılması sürecidir. Bu süreçte bireyin içinde yaşadığı toplumla sağlıklı bir iletişim kurabilmesinin zeminini oluşturacak birlikte yaşam kültürünün sağlanması bakımından en önemli unsurlardan birinin sağlıklı bir din eğitimi olduğu söylenebilir.¹⁸⁰

Bu bölümle ilgili olarak öğrencilere yönelttiğimiz son soru; “DKAB dersinde verilen bilgilerin birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığını düşünüyor musunuz?” sorusudur.

Tablo 3. 31: Öğrencilerin “DKAB dersinde verilen bilgilerin birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

	DKAB dersinde verilen bilgilerin birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığını düşünüyor musunuz?			Total
	Evet düşünüyorum.	Hayır düşünmüyorum.	Kısmen düşünüyorum.	
Bay Count	125 59,0%	29 13,7%	58 27,4%	212 100,0%
Bayan Count	120 66,7%	29 16,1%	31 17,2%	180 100,0%
Total Count	245 62,5%	58 14,8%	89 22,7%	392 100,0%

$\chi^2=5,719$

sd=2

P=,057

Bir önceki soruyla ilişkili olan bu soruya ankete katılan öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde, erkek öğrencilerin %59’unun, kız öğrencilerin de % 66,7’sinin “Evet” cevabını verdiği görülmektedir. Genel toplamda kısmen katkı sağladığını düşünenlerin oranını da “Evet” cevabını veren öğrencilerin oranına eklediğimizde %85,2’lik büyük bir oranın DKAB dersinin birlikte yaşama kültürüne

¹⁸⁰ Hüseyin Yılmaz, *age.*, s. 13-14.

katkı sağladığını düşündükleri sonucuna ulaşılmaktadır (Tablo 31). Ayrıca cinsiyet değişkenine göre bu soruya verilen cevapların arasındaki ilişkiye bakıldığında istatistiksel olarak sınırda bir anlamlılık düzeyinin olduğu görülmektedir ($p=,057; 0,05 \leq p < 0,10$).

Okul türüne göre öğrencilerin ilgili soruya verdikleri cevapları incelediğimizde, her üç okul türünde de “Evet” cevabını veren öğrencilerin oranların yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Anadolu Lisesi ve Meslek Lisesi öğrencilerinde ilgili oran %60’ın üzerine çıkmışken, Fen Lisesinde aynı oranın %50’inin altında kaldığı görülmektedir (Tablo 32).

Tablo 3. 32: Öğrencilerin “DKAB dersinde verilen bilgilerin birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

	DKAB dersinde verilen bilgilerin birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığını düşünüyor musunuz?			Total
	Evet düşünüyorum.	Hayır düşünmüyorum.	Kısmen düşünüyorum.	
Anadolu Lisesi	Count 116 62,4%	Count 32 17,2%	Count 38 20,4%	Count 186 100,0%
Fen Lisesi	Count 19 46,3%	Count 10 24,4%	Count 12 29,3%	Count 41 100,0%
Meslek Lisesi	Count 110 66,7%	Count 16 9,7%	Count 39 23,6%	Count 165 100,0%

$\chi^2=9,616$ $sd=4$ $P=,047$

Okul türü ile bu soru arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan ki kare testinin sonucuna göre de iki değişken arasında istatistiksel anlamda bir ilişki bulunmaktadır ($p=,047; 0,01 \leq p < 0,05$). Ayrıca her üç okul türünde de kısmen katkı sağladığını düşünenlerin oranının katkı sağladığını düşünmeyenlerin oranından fazla olduğu görülmektedir ki bu da dersin genel amaçlarına ulaşma düzeyinin de yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca okul türleri bakımından ortaya çıkan sonucun öğrencilerin sosyaliteleri ile yakından ilişkili olduğu düşünülebilir. Sonuç, akademik başarıya yoğunlaşmış kimi gruplarda sosyalite eksikliğinin görülebileceği yaklaşımı ile açıklanabilir. Akademik başarıya daha az endekslenmiş gruplarda ise

gözlemlenebilir oranda bir sosyalite becerisinin geliştiği öne sürülebilir. Bu nedenle okul türleri bazında görülen farklılıklar bu bakış açısına göre değerlendirilebilir.

Bu soru ile ilgili son analizimiz, öğrencilerin kendilerini tanımlama durumlarına göre bu soruya verdikleri cevaplarla ilgilidir. Kendilerini tanımlama durumlarına göre ankete katılan öğrencilerin bu soruya vermiş oldukları cevaplar Tablo 33’de yer almaktadır.

Tablo 3. 33: Öğrencilerin “DKAB dersinde verilen bilgilerin birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

	DKAB dersinde verilen bilgilerin birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığını düşünüyor musunuz?			Total
	Evet düşünüyorum.	Hayır düşünmüyorum.	Kısmen düşünüyorum.	
Sünni Count	217 63,1%	48 14,0%	79 23,0%	344 100,0%
Alevi Count	7 50,0%	3 21,4%	4 28,6%	14 100,0%
Diğer Count	21 61,8%	7 20,6%	6 17,6%	34 100,0%

Yukarıdaki tabloya göre Sünni (%63,1), Alevi (%50) ve diğer (%61,8) öğrencilerin çoğunluğunun DKAB dersinde verilen bilgilerin birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığını düşündükleri görülmektedir. Alevi ve Sünni öğrencilerden kısmen cevabını veren öğrencilerin oranı da hayır cevabını veren öğrencilere nazaran yüksektir. Elde edilen bulgulardan hareketle, DKAB dersinin, “birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığı” görüşünün farklı kimlik ve aidiyet gruplarına mensup olduğunu söyleyen katılımcılar tarafından da kabul gördüğü düşünülmektedir. Burada dersin amaçları ve vizyonu ile tutarlılık gösterdiği, dinin bilimsel yaklaşımlarla, sağlıklı bilgilerle öğretime konu edildiği zaman toplumsal barışa ve birlikte yaşama kültürüne büyük katkı yapacağı düşünülmektedir.

3. ÖĞRENCİLERİN DKAB DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN ALEVİLİK KONULARI İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ

3.1. Öğrencilerin DKAB Dersinde Alevilik İle İlgili Konuların Yer Almasının Gerekliliğiyle İlgili Düşünceleri

Bu bölümle ilgili olarak öğrencilere yönelttiğimiz ilk soru “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili konuların yer almasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusudur.

Tablo 3. 34: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili konuların yer almasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

	DKAB dersinde Alevilik ile ilgili konuların yer almasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
	Evet, düşünüyorum.	Hayır, düşünmüyorum.	Kısmen, düşünüyorum.	
Bay Count	91 42,9%	56 26,4%	65 30,7%	212 100,0%
Bayan Count	106 58,9%	21 11,7%	53 29,4%	180 100,0%
Total Count	197 50,3%	77 19,6%	118 30,1%	392 100,0%

$$x^2=15,764$$

$$sd=2$$

$$P=,000$$

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere bu soruya erkek öğrencilerin %42,9’u kız öğrencilerin ise %58,9’u “Evet” cevabını vermiştir. Tablo 34’den de anlaşılacağı üzere toplamda ankete katılan öğrencilerin %50,3’ü “Evet” cevabını vermiştir. İki değişken arasındaki ilişkiyi öğrenmeye yönelik yapılan ki kare testinin sonucunda $p=,000$ çıkmıştır. Evet ile kısmen cevabını veren öğrencilerin sayısının oranına baktığımızda aslında öğrencilerin bu konuda doğru bilgiye ihtiyaçları olduğu ve bunu da DKAB dersinden almak istedikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca “Hayır” cevabının (%19,6) oldukça düşük seviyede çıkması, “Alevilik ile ilgili konular” bağlamında yapılan program geliştirme çalışmalarının olumlu bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Bu soruya okul türüne göre nasıl cevap verildiğini incelediğimizde, elde ettiğimiz sonuçlar Tablo 35’de görülmektedir.

Tablo 3. 35: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili konuların yer almasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

	DKAB dersinde Alevilik ile ilgili konuların yer almasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
	Evet, düşünüyorum.	Hayır, düşünmüyorum.	Kısmen, düşünüyorum.	
Anadolu Lisesi Count	113 60,8%	19 10,2%	54 29,0%	186 100,0%
Fen Lisesi Count	27 65,9%	3 7,3%	11 26,8%	41 100,0%
Meslek Lisesi Count	57 34,5%	55 33,3%	53 32,1%	165 100,0%

$\chi^2=41,938$ $sd=4$ $P=,000$

Her üç okul türünde de “Evet” cevabı yüksek olmakla birlikte Anadolu Lisesi ve Fen Lisesindeki “Evet” cevabı oranı diğer cevaplara göre daha yüksekken, Meslek Lisesin “Evet”, “Hayır” ve “Kısmen” cevaplarını veren öğrencilerin oranı birbirine yakınlık göstermektedir. İki değişken arasındaki ilişkiyi öğrenmeye yönelik yapılan ki kare testinin sonucunda $p=,000$ çıkmıştır.

Öğrencilerin kendilerini tanımlamalarına göre ilgili soruya nasıl cevap verdiklerine baktığımızda; Sünni öğrencilerin %50’sinin, Alevi öğrencilerin %92,9’unun, diğer öğrencilerin de %35,3’ünün “Evet” cevabını verdiği görülmektedir (Tablo 36).

Tablo 3. 36: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili konuların yer almasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

	DKAB dersinde Alevilik ile ilgili konuların yer almasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
	Evet, düşünüyorum.	Hayır, düşünmüyorum.	Kısmen, düşünüyorum.	
Sünni Count	172 50,0%	65 18,9%	107 31,1%	344 100,0%
Alevi Count	13 92,9%	1 7,1%	0 0,0%	14 100,0%
Diğer Count	12 35,3%	11 32,4%	11 32,4%	34 100,0%

Öğrencilerin kimlik aidiyetleri baz alındığında ortaya çıkan verilerde “Hayır” cevabının düşük oranda çıkmış olması da anlamlı bulunmaktadır. Burada nesnel, bilimsel ve çoğulculuğu esas alan program geliştirme çalışmalarının genel anlamda kabul gördüğü ve farklı kesimlere mensup katılımcılar tarafından önemsendiği sonucuna ulaşılabilir.

Yapılan diğer araştırmalarda da, Alevi öğrencilerin, DKAB derslerinde Alevilikle ilgili konuların yer almasına olumlu yaklaştıkları tespit edilmiştir. Örneğin Gevrek’in Sivas’ta yapmış olduğu araştırmada, öğrencilerin % 76’sı DKAB dersleri müfredatına Alevilik ile ilgili konuların eklenmesini isterken, % 10’u bu konuların kendilerine bir şey kazandırmayacağı düşüncesiyle olumsuz yaklaşmış, % 12’si ise, kendileri için farklı bir durum oluşturmayacağını belirtmişlerdir.¹⁸¹ Ünal’ın Ankara’da yapmış olduğu araştırmada da Alevi öğrencilerin büyük çoğunluğu (% 78,2), Alevilik ile ilgili konuların DKAB ders kitaplarında yer almasına olumlu yaklaşmakta, az bir kısmı ise (% 5,5), kendisine bir şey katacağı düşüncesinde olmadığından, Alevilik ile ilgili konuları DKAB ders kitaplarında yer almasının istememektedir. % 12,7’si ise ilgi duymadığından kendisi için fark etmeyeceğini belirtmiştir.¹⁸²

Kaya’nın yapmış olduğu başka bir çalışma da Alevilik ile ilgili konuların DKAB kitaplarında yer almasına, örneklemedeki öğrencilerin % 70,3’ünün olumlu, % 23,75’inin olumsuz, % 6,25’inin ise tarafsız bir yaklaşım sergilediği anlaşılmaktadır. Bu araştırma da Alevilikle ilgili konuların DKAB derslerinde yer almasına karşı olan öğrencilerin, Alevilikle ilgili müstakil bir dersin olması gerektiğini veya okullardaki din derslerinin laikliğe aykırı olduğunu ifade ettikleri belirtilmektedir.¹⁸³

3.2. Öğrencilerin DKAB Dersinde Alevilik İle İlgili Bilgilerin Neden Yer Alması Gerektiği İle İlgili Düşünceleri

DKAB dersi ve Alevilik konuları ile ilgili öğrencilere sorduğumuz ikinci sorumuz “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili bilgilerin neden yer alması gerektiğini

¹⁸¹ Murat Gevrek, *Alevi Öğrenci ve Velilerin DKAB Derslerine Bakışları (Sivas Örneği)*, s. 60.

¹⁸² İlhami Ünal, *Alevilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinden Beklentileri Ankara Örneği*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2010, s. 63-64.

¹⁸³ Fatih Kaya, *agt.*, s. 73.

düşünüyorsunuz?” sorusudur. Öğrencilerin bu soruya cevap verme durumları ise aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 3. 37: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili bilgilerin neden yer alması gerektiğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

	DKAB dersinde Alevilik ile ilgili bilgilerin neden yer alması gerektiğini düşünüyorsunuz?							Total
	Genel kültürümüzü artırır.	Farklı düşünceleri anlamamızı sağlar.	Hoşgörülü olmamızı sağlar.	Önyargılarımızın kırılmasına yardımcı olur.	Ufku genişletir.	Hepsi	Diğer	
Bay Count	35 16,6%	100 47,4%	11 5,2%	23 10,9%	1 ,5%	27 12,8%	14 6,6%	211 100,0%
Bayan Count	20 11,1%	84 46,7%	7 3,9%	16 8,9%	0 0,0%	43 23,9%	10 5,6%	180 100,0%
Total Count	55 14,1%	184 47,1%	18 4,6%	39 10,0%	1 ,3%	70 17,9%	24 6,1%	391 100,0%

$\chi^2=10,560$

sd=6

P=,103

Öğrencilerin %47,1’i “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili bilgilerin neden yer alması gerektiğini düşünüyorsunuz?” sorusuna “Farklı düşünceleri anlamamızı sağlar.” cevabını vermiştir. Cinsiyet değişkeni ile ilgili soru arasındaki ilişkiye baktığımızda ise p değerinin ,103 çıktığı görülmekte ve $p>0,10$ olduğundan dolayı istatistiksel anlamda bir ilişki olmadığı anlaşılmaktadır (Tablo 37).

Aynı sorunun okul türüne göre cevaplanma durumuna baktığımızda ise üç okul türünde de yüksek oranda “Farklı düşünceleri anlamamızı sağlar.” cevabının verildiği görülmektedir. İki değişken arasındaki ilişkiye yönelik yapılan ki kare testinin sonucu $p= ,000$ çıkmıştır (Tablo 38).

Tablo 3. 38: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili bilgilerin neden yer alması gerektiğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

	DKAB dersinde Alevilik ile ilgili bilgilerin neden yer alması gerektiğini düşünüyorsunuz?							Total
	Genel kültürümüzü artırır.	Farklı düşünceleri anlamamızı sağlar.	Hoşgörülü olmamızı sağlar.	Önyargılarımızın kırılmasına yardımcı olur.	Ufku genişletir.	Hepsi	Diğer	
A. Count Lisesi	21 11,3%	98 52,7%	4 2,2%	10 5,4%	0 0,0%	44 23,7%	9 4,8%	186 100,0%
Fen Count Lisesi	2 4,9%	16 39,0%	2 4,9%	5 12,2%	0 0,0%	13 31,7%	3 7,3%	41 100,0%
M. Count Lisesi	32 19,5%	70 42,7%	12 7,3%	24 14,6%	1 ,6%	13 7,9%	12 7,3%	164 100,0%

$\chi^2=41,476$

sd=12

P=,000

Öğrencilerin kendilerinin tanımlama durumlarına göre ilgili sorunun cevaplanma durumu da diğer değişkenlerle benzerlik arz etmekte ve her üç grupta da yüksek oranda “Farklı düşünceleri anlamamızı sağlar.” cevabının verildiği görülmektedir (Tablo 39).

Tablo 3. 39: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili bilgilerin neden yer alması gerektiğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

	DKAB dersinde Alevilik ile ilgili bilgilerin neden yer alması gerektiğini düşünüyorsunuz?							Total
	Genel kültürümüzü artırır.	Farklı düşünceleri anlamamızı sağlar.	Hoşgörülü olmamızı sağlar.	Önyargılarımızın kırılmasına yardımcı olur.	Ufku genişletir.	Hepsi	Diğer	
Sünni Count	50 14,5%	166 48,3%	18 5,2%	30 8,7%	1 ,3%	59 17,2%	20 5,8%	344 100,0%
Alevi Count	0 0,0%	4 28,6%	0 0,0%	4 28,6%	0 0,0%	4 28,6%	2 14,3%	14 100,0%
Diğer Count	5 15,2%	14 42,4%	0 0,0%	5 15,2%	0 0,0%	7 21,2%	2 6,1%	33 100,0%

Kaya'nın Tunceli'de Alevi öğrenciler ile yapmış olduğu araştırma bulgularında da katılımcılar DKAB derslerinde yapılan din öğretiminin Alevilerin inançlarına yönelik bilgisizlikten ve önyargılardan kaynaklanan çatışmaları

azaltmada ve onların haklarına saygı göstermede katkı sunmasını beklediklerini dile getirmişlerdir.¹⁸⁴

“DKAB dersinde Alevilik ile ilgili bilgilerin neden yer alması gerektiğini düşünüyorsunuz?” sorusunda, katılımcıların cinsiyet, okul türü ve kültürel aidiyet gibi değişkenlikleri dikkate alındığında “Farklı düşünceleri anlamamızı sağlar.” cevabının en yüksek oranda yer alması dikkat çekici bulunmuştur. Buradan dersin genel amaçlarından yer alan önemli bir kazanımın katılımcılar tarafından özümsemiği sonucuna varılabilir.

3.3. Öğrencilerin Ders Kitaplarında Alevilik İle İlgili Konuların Yeteri Kadar Yer Alıp Almadığı İle İlgili Düşünceleri

Bu bölümde öğrencilere yönelttiğimiz diğer bir soruda şöyledir: “DKAB ders kitaplarında Alevilik ile ilgili konuların yeteri kadar yer aldığını düşünüyor musunuz?”.

Tablo 3. 40: Öğrencilerin “DKAB ders kitaplarında Alevilik ile ilgili konuların yeteri kadar yer aldığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

		DKAB ders kitaplarında Alevilik ile ilgili konuların yeteri kadar yer aldığını düşünüyor musunuz?				Total
		Yeterli	Yetersiz	Kısmen yeterli	Fikrim yok	
Bay	Count	49	41	52	70	212
		23,1%	19,3%	24,5%	33,0%	100,0%
Bayan	Count	44	37	54	45	180
		24,4%	20,6%	30,0%	25,0%	100,0%
Total	Count	93	78	106	115	392
		23,7%	19,9%	27,0%	29,3%	100,0%

$$x^2=3,357$$

$$sd=3$$

$$P=,340$$

Tablo 40’da bu soruya öğrencilerin çoğunluğunun (%29,3) “Fikrim yok” cevabını verdiği görülmektedir. “Yeterli” gören öğrenci oranı %23,7, “Yetersiz” gören öğrenci oranı %19,9, “Kısmen yeterli” gören öğrenci oranı da %27’dir. İki değişken arasında ise istatistiksel anlamda anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür

¹⁸⁴ Fatih Kaya, *agt.*, s. 98.

($p=,340$; $p>0,10$). Fikrim yok diyen öğrenci oranının fazla çıkmasının sebebi akla ilk olarak bu bölümle ilgili derslerin işlenmediği düşüncesini getirmektedir. DKAB dersinde yer alan ve 12. sınıfın ikinci dönemine denk gelen Alevilik konuları gerek öğrencilerin üniversite sınavına girme kaygıları gerekse konuların dönem sonuna geliyor olması nedeniyle işlenemediği kanaatini oluşturmaktadır.

Okul türüne göre öğrencilerin ilgili soruya cevap verme durumları incelendiğinde aşağıdaki tablo verilerini ulaşılmıştır.

Tablo 3. 41: Öğrencilerin “DKAB ders kitaplarında Alevilik ile ilgili konuların yeteri kadar yer aldığı düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

		DKAB ders kitaplarında Alevilik ile ilgili konuların yeteri kadar yer aldığı düşünüyor musunuz?				Total
		Yeterli	Yetersiz	Kısmen yeterli	Fikrim yok	
Anadolu Lisesi	Count	37	37	55	57	186
		19,9%	19,9%	29,6%	30,6%	100,0%
Fen Lisesi	Count	7	11	14	9	41
		17,1%	26,8%	34,1%	22,0%	100,0%
Meslek Lisesi	Count	49	30	37	49	165
		29,7%	18,2%	22,4%	29,7%	100,0%

$\chi^2=9,015$

sd=6

P=,173

Anadolu Lisesi öğrencilerinin %19,9’unun, Fen Lisesi öğrencilerinin %17,1’inin, Meslek Lisesi öğrencilerinin ise %29,7’sinin “Yeterli” cevabını verdiği görülmektedir (Tablo 41). Ayrıca iki değişken arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan ki kare testinin sonucuna göre de okul türü ile ilgili soru arasında istatistiksel anlamda anlamlı bir ilişki bulunmadığı anlaşılmaktadır ($p=,173$; $p>0,10$).

Öğrencilerin kendilerini tanımlama durumlarına göre verdiği cevapları incelediğimiz ise Sünni öğrencilerin %17,7’sinin, Alevi öğrencilerin %71,4’ünün, diğer öğrencilerin de %19,9’unun “Yetersiz” cevabı vermiş olduğu görülmektedir (Tablo 42).

Tablo 3. 42: Öğrencilerin “DKAB ders kitaplarında Alevilik ile ilgili konuların yeteri kadar yer aldığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

		DKAB ders kitaplarında Alevilik ile ilgili konuların yeteri kadar yer aldığını düşünüyor musunuz?				Total
		Yeterli	Yetersiz	Kısmen yeterli	Fikrim yok	
Sünni	Count	84 24,4%	61 17,7%	95 27,6%	104 30,2%	344 100,0%
Alevi	Count	2 14,3%	10 71,4%	1 7,1%	1 7,1%	14 100,0%
Diğer	Count	7 20,6%	7 20,6%	10 29,4%	10 29,4%	34 100,0%

Alevi öğrencilerin DKAB dersi kitaplarına Alevilik ile ilgili yapılan eklemeleri yeterli görmedikleri anlaşılmaktadır. Yapılan diğer araştırmalarda da benzer sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin Kaya'nın mülakata dayalı olarak Alevi öğrenciler ile yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin görüşlerini genel olarak değerlendirdiğimizde, Alevilik ile ilgili konuların DKAB kitaplarında yer almasından büyük oranda memnun oldukları görülmektedir. Yalnız verilen bilgilerin yeterli olmadığını, her sınıf düzeyinde ayrı bir ünite olarak yer verilmesini istediklerini belirtilmektedir. DKAB dersinde yer almasını istedikleri başlıca konular; Hz. Ali, Oniki İmam ve hayatları gelmektedir. Aynı şekilde yer alması istenen konular arasında Aleviliğin tarihi, inanç, ibadet ve kültürel boyutu, Alevilikte önemli yeri olan Kerbela olayını görmek istedikleri de belirtilmektedir.¹⁸⁵ Bu ifadelerden, Alevi öğrencilerin DKAB derslerinin çoğulcu bir anlayışla verilmesini, Aleviliğin müfredatta görünür kılınmasını, tüm tarihi birikimlerinin müfredatta yer almasını istedikleri görülmektedir. Ayrıca Kaya'nın yapmış olduğu grup mülakatlarında öğrencilerin her ne kadar Hz. Ali ve on iki imama büyük muhabbet gösterip “Evlad-ı Rasul” olarak övünselerde çoğunluğunun on iki imamın isimlerini dahi bilmedikleri sonucu ifade edilmektedir. Bu durum gençlerin, Alevilik konusunda ciddi ve sistemli bir bilgiye ihtiyaç duyduklarının açık bir örneğidir. DKAB dersleri gerek mevcut

¹⁸⁵ bk. Fatih Kaya, *agt.*, s. 80.

haliyle gerekse yeni eklemelerle bu konudaki bilgi boşluğunu talep ve ihtiyaçlar doğrultusunda doldurmaya çalışmalıdır.¹⁸⁶

Nitekim Barton ve McCully, İrlanda'da Katolikler ile Protestanların birlikte eğitim gördükleri okullarda bir araştırma yapmış ve bu okullarda öğretim programları farklı mezhepleri de içeren çoğulcu bir yapıya kavuşturularak bu anlayışla işlenen derslerin öğrencilerin derslere olan ilgisini arttırdığını ve mezheplere daha geniş bir perspektiften önyargısız bakabilmelerine katkı sağladığına dikkat çekmektedirler.¹⁸⁷ Benzer şekilde DKAB derslerinde öğrencilere, Alevilikle ilgili bilgiler objektif olarak verildiği ve bir din içerisindeki farklı inanç gruplarının birbirlerine nasıl yaklaşmaları gerektiğine ilişkin bir duruş ve tavır kazandırıldığında aynı sonuçlara ulaşabilmenin mümkün olacağı düşünülmektedir. Bu noktada, Aleviliğin DKAB ders kitaplarında yeterince yer alması ve derslerin çoğulcu anlayışa uygun olarak işlenmesi durumunda, öğrencilerin farklı inanç gruplarına ve kültürlere daha geniş açıdan bakmalarına imkân sağlayacağını söyleyebiliriz.¹⁸⁸

Ünal'ın, Ankara'da Alevi kökenli ortaokul çağındaki dersane öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ankete katılan Alevi öğrencilerin, DKAB ders kitaplarında Alevilikle ilgili konuların daha fazla olmasını, kendi görüşlerine de değer verilerek tarafsız olunmasını istedikleri belirlenmiştir.¹⁸⁹

Okullarda Aleviliğin daha fazla öğretilmesini isteyenler vardır. Bu görünürde haklı bir taleptir. Ancak bu konuda karşılaşılan bazı güçlükler söz konusudur. Şöyle ki Türkiye'de tek tip bir Alevilik yoktur, bölgeden bölgeye hatta dernekten derneğe farklı Alevilik tanımları yapıldığı için, herkesin üzerinde anlaşabileceği ortak bir Alevilik kitabı hazırlamak oldukça güç bir durumdur. Aynı sorun Sünnilik için de geçerlidir. Bugün çeşitli çevreler çıkıp biz çocuklarımıza devlet okullarında Sünniliğin öğretilmesini istiyoruz dediğin de benzer sorunların yaşanması kaçınılmaz

---

¹⁸⁶ Fatih Kaya, *agt.*, s. 76-77.

¹⁸⁷ C. Keith Barton & W. Mc.Cully Alan, "Tarih Öğretimi Bağlamında Kuzey İrlanda'da Yakın Çevrelerini Öğrenen Öğrencilerin Üzerinde Okulun Etkisini Kavrama", (ed. M. Safran & D. Dilek), *21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi*, Yeni İnsan, İstanbul, 2008, s. 61.

¹⁸⁸ Fatih Kaya, *agt.*, s. 79.

¹⁸⁹ İlhami Ünal, *Alevilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinden Beklentileri Ankara Örneği*, s. 69.

görülmektedir. Dolayısıyla bu konu ile ilgili Yılmaz, temel dinî bilgilerin Kur'an merkezli olarak öğretildiği mezhepler üstü yaklaşımı korumanın isabetli bir uygulama olduğunu ifade etmektedir.¹⁹⁰

3.4. Öğrencilerin Alevilik İle İlgili Konuların Anlatımında Öğretmenlerin Yeterli Bilgiye Sahip Olup Olmadığına Yönelik Düşünceleri

Öğretim etkinlikleri içinde öğretmenin önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla öğretmenlik kendine özgü nitelikleri olan, son derece hassas ve oldukça zor bir meslektir. DKAB dersi öğretmeni; zengin bir alan bilgisine, yeterince genel kültüre, iyi bir pedagojik formasyona ve tutarlı-dengeli bir kişiliğe sahip olmalıdır. Çünkü bu öğretmen, din gibi çok hassas, insan üzerinde etkili ve her insanın ilgilenmek durumunda kaldığı önemli bir olgunun öğretimini yapmaktadır. Günümüzde artık değişen eğitim ve öğretim anlayışında farklı bireysel özellik ve ihtiyaçları bulunan kişilere uygun muhtevaların belirlenip etkili biçimde öğretilmesi, hiç de kolay değildir.¹⁹¹ Zira öğretmen derste her türlü dünya görüşü, din ve mezhep özgürlüğüne hak tanımak durumundadır. Öğretmen derste öğrencilerin, inançlarına, din ile ilgili sorularına ilgisiz kalmamalıdır.¹⁹² Öğretmenin derse olan etkisinden hareketle ankete katılan öğrencilere “Alevilik ile ilgili konuların anlatımında öğretmenlerinizin yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusunu soruduk. Katılımcıların verdikleri cevapları incelediğimizde ise aşağıdaki tabloda yer alan verilere ulaştık.

---

¹⁹⁰ Hüseyin Yılmaz, *agm.*, s. 208.

¹⁹¹ Süleyman Akyürek, “Etkili Öğretmenlik”, *Etkili Din Öğretimi*, Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, İstanbul, 2010, s. 373-375.

¹⁹² Nevzat Aşıkoğlu, “Din Öğretiminde Öğretmenin Rolü ve Din Dersi Öğretmeni Yeterlilikleri (Türkiye Örneği)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV/1, 2011, s. 8.

Tablo 3. 43: Öğrencilerin “Alevilik ile ilgili konuların anlatımında öğretmenlerinizin yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

		Alevilik ile ilgili konuların anlatımında öğretmenlerinizin yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
		Evet düşünüyorum.	Hayır düşünmüyorum.	Kısmen düşünüyorum.	
Bay	Count	101 47,9%	39 18,5%	71 33,6%	211 100,0%
Bayan	Count	82 45,8%	39 21,8%	58 32,4%	179 100,0%
Total	Count	183 46,9%	78 20,0%	129 33,1%	390 100,0%

$x^2=,662$

sd=2

P=,718

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere ilgili soruya erkek öğrencilerin %47,9’unun kız öğrencilerin ise %45,8’inin “Evet” cevabını verdiği görülmektedir. Toplamda ise öğrencilerin %46,9’u “Evet” cevabını vermişlerdir (Tablo 43). Bu sonuç bize cinsiyet değişkenine göre ilgili soruya cevap verme arasında bir fark olmadığını göstermektedir. Yapılan ki kare testi sonucunun $p=,718$ olması da bunu teyit etmektedir.

Öğrencilerin eğitim aldıkları okul türüne göre soruya verilen cevapları incelediğimizde; iki değişken arasında istatistiksel anlamda yüksek düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($p=,002$; $0,001 \leq p < 0,01$). Şöyle ki; bu soruya Anadolu Lisesi’ndeki öğrencilerin %43’ü “Evet” cevabını verirken, Fen Lisesi’ndeki öğrencilerin %29,3’ü “Evet” demişlerdir. Aynı soruya Meslek Lisesi öğrencilerinin ise % 55,8’inin “Evet” cevabını verdiği görülmektedir (Tablo 44).

Tablo 3. 44: Öğrencilerin “Alevilik ile ilgili konuların anlatımında öğretmenlerinizin yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

	Alevilik ile ilgili konuların anlatımında öğretmenlerinizin yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
	Evet düşünüyorum.	Hayır düşünmüyorum.	Kısmen düşünüyorum.	
Anadolu Lisesi	Count 80 43,0%	Count 37 19,9%	Count 69 37,1%	Count 186 100,0%
Fen Lisesi	Count 12 29,3%	Count 16 39,0%	Count 13 31,7%	Count 41 100,0%
Meslek Lisesi	Count 91 55,8%	Count 25 15,3%	Count 47 28,8%	Count 163 100,0%

$\chi^2= 17,096$

sd=4

P=,002

Bu verilerden hareketle okul türlerine göre konuların sunumunda öğrenenin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerinin farklılaşabileceği sonucuna ulaşılabılır. Eğitim politikaları oluşturulurken bu farklılıkların dikkate alınması, öğretim programlarının, ders içeriklerinin ve öğretmen yeterliliklerinin bu bağlamda gözden geçirilmesi önerilmektedir.

Tablo 45’de öğrencilerin kendilerini tanımlama durumlarına göre “Alevilik ile ilgili konuların anlatımında öğretmenlerinizin yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar yer almaktadır.

Tablo 3. 45: Öğrencilerin “Alevilik ile ilgili konuların anlatımında öğretmenlerinizin yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

	Alevilik ile ilgili konuların anlatımında öğretmenlerinizin yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
	Evet düşünüyorum.	Hayır düşünmüyorum.	Kısmen düşünüyorum.	
Sünni	Count 166 48,4%	Count 61 17,8%	Count 116 33,8%	Count 343 100,0%
Alevi	Count 2 14,3%	Count 9 64,3%	Count 3 21,4%	Count 14 100,0%
Diğer	Count 15 45,5%	Count 8 24,2%	Count 10 30,3%	Count 33 100,0%

Tabloyu incelediğimizde Sünni öğrencilerin %17,8'i, Alevi öğrencilerin %64,3'ü diğer öğrencilerin ise %20'sinin "Hayır" cevabı verdiği görülmektedir. Verilerden de anlaşıldığı üzere Alevi öğrencilerin büyük çoğunluğu DKAB dersi öğretmenlerinin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bu şekilde düşünüyor olmalarının çeşitli nedenleri olabilir. Kaya'nın DKAB dersi üzerine Alevi öğrenciler ile yapmış olduğu araştırmada çoğunluğunu lise öğrencilerinin oluşturduğu katılımcıların DKAB öğretmenlerini farklı nedenlerle eleştirdiği ifade edilmektedir. Katılımcıların ilk eleştiride buldukları nokta DKAB dersi öğretmenlerinin Sünni inanca mensup olmasıdır. Çünkü geleneksel Aleviliğin soya dayalı şifahi anlatı olarak nesilden nesile aktarılması, dini konuların "dede" ya da "pir" gibi yakın çevre dışındaki Alevi olmayan kişiler tarafından öğretilmesinin öğrenciler tarafından sakıncalı bir durum olarak kabul edildiği belirtilmektedir. Ayrıca katılımcıların Sünni kökenli öğretmenlerin dini konularla ilgili verecekleri bilgileri şüphe ile karşıladıklarını, bu konuda onlara güvenemeyeceklerini ve Aleviliğin aynı soydan gelen, aynı inanca mensup kişiler tarafından öğretilmesi gerektiğini ifade ettikleri görülmektedir. Ayrıca bu çalışma da DKAB derslerinin ideolojik amaçlarla şekillenmiş bir ders olduğunu düşünen öğrencilerin asimilasyon psikolojisi ile DKAB öğretmenlerine ön yargı ile baktıklarını ve Aleviliği aynı inanca mensup öğretmenlerden öğrenmek istediklerini belirtmektedirler. Kaya öğrencilerin, Sünni kökenli DKAB öğretmenlerine güvenmemelerinin diğer önemli bir nedeni de, bu derslerde her an aşağılanabilme tedirginliği içinde olmaları olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada öğretmenin yanlış anlaşılması için, açık ve şeffaf olması gerekir. Özellikle Alevilik gibi hassas konularda söyledikleri, sordukları, beklentileri, iyi anlaşılabilmesi tepkilere neden olabilir. Sınıf içi iletişimde öğretmen, belli bir etnik veya dini grubu ön plana çıkarıp, diğer grupları ihmal ederse, istenmeyen davranışlara davetiye çıkarmış olabilir.¹⁹³

Alevi ve Sünni kesimin arasındaki önyargılardan kaynaklanan güven sorununun, DKAB derslerinde öğrenci öğretmen ilişkilerine de yansıdığı görülmektedir. Aydın'ın da ifade ettiği gibi sevgi ve güven duygularının gelişimi, karmaşık ve uzun bir süreç içinde oluşur. İnsanın doğasına ilişkin olan sevgi ve güven duyguları, sosyal etkileşimin yansımasıdır. Sosyal etkileşim süreci insanın

---

¹⁹³ Fatih Kaya, *agt.*, s. 109-110.

beklentilerine ve ihtiyaçlarına dönük olduğu ölçüde yararlıdır. Bu nedenle öğretmen, sınıf ortamının psikolojik dokusunu oluşturan sevgi ve güven duygularının mimarı olmalıdır.¹⁹⁴

Öğretmenler, eğitimle ilgili her tür değişim girişiminde anahtar kişi oldukları için, DKAB derslerinin çoğulcu bir anlayışla, programın ruhuna uygun olarak işlenmesi, Alevilikle ilgili konuların öğrenciler tarafından benimsenmesinde ders öğretmenlerine önemli görevler düşmektedir. Bu konuda öğretmenlerin programın ruhuna uygun olarak, kendi düşünce ve inançlarını dayatmak yerine öğrencilere yol göstermek, önerilerde bulunmak, gerekli durumlarda açıklama yapmak, rehber olmak ve onların gelişimlerini gözlemek suretiyle dersleri işlemeleri etkili olmaktadır.¹⁹⁵

Arıcı ve Kaya'nın araştırmalarında, öğrencilerin DKAB öğretmenlerine yönelik tutumlarının olumlu olduğu ve olumlu bir dini tutumun gelişmesinde, bu dersi okutan öğretmenlerin büyük rolünün olduğu ve DKAB öğretmenlerinin istenmeyen bazı davranışları, öğrencilerin olumsuz dini tutum geliştirmelerine neden olduğu tespit edilmiştir.¹⁹⁶ Yeşilbaş'ın araştırmasında ise, DKAB öğretmenlerinin kişisel, mesleki ve toplumu etkileme konusunda gösterdikleri olumlu tutumlar, öğrencilerin öğretmenlerini sevmelerini sağladığı gibi, DKAB dersini sevmeleri yanında dini de sevmelerinde yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁹⁷

DKAB derslerine olumlu ya da olumsuz dini tutumlarının oluşumunda en önemli unsurlardan birinin, DKAB öğretmenlerinin olduğu anlaşılmaktadır. DKAB öğretmenleri öğrencilerde olumlu dini tutum oluşturmak için; her açıdan öğrencilerine çok iyi bir öğretmen profili çizmelidir. Bu sebeple öğretmenlerin kişisel tutum ve davranışları sadece kendisini değil, dersinden dolayı dinin anlaşılmasını da etkiliyorsa, DKAB öğretmeni yaşam tarzına, kişisel tutum ve

---

¹⁹⁴ Ayhan Aydın, *Sınıf Yönetimi*, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 9.

¹⁹⁵ Fatih Kaya, *agt.*, s. 113.

¹⁹⁶ İsmail Arıcı, "Öğrencilerin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenine Yönelik Tutumları", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/ 2, 2007, s. 169-189; Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Etüd Yayınları, Samsun, 1998, s. 168.

¹⁹⁷ Zübeyde Yeşilbaş, *İlköğretim Okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Öğretmen Tutumlarının Öğrenci ve Ders Üzerindeki Etkileri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 143.

davranışlarını herkesten daha çok itina ve özen göstermek zorundadır.¹⁹⁸ Burada ilahiyat fakülteleri başta olmak üzere öğretmen yetiştiren kurumların lisans dönemlerinde seçmeli ders, seminer vb. yöntemlerle bu konuya ağırlık verilmesinin, Millî Eğitim Bakanlığının ilgili birimlerinin de DKAB öğretmenlerine yönelik hizmetiçi eğitim çalışmalarını özellikle bu alana yönelik çalışmalar yapmasının anlamlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca öğretmenlere de bu konulara dair okumalar yapmaları, gezi ve gözlemler yoluyla kültürel farkındalıklarının ve sosyal iletişim becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmaları önerilebilir.

3.5. Öğrencilerin DKAB Dersinde Aleviliğin Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Materyaller İle İlgili Düşünceleri

Her dersin hatta her konunun kendisine özel işleniş yöntemleri vardır. Bu bağlamda öğretmenlerin görevlerinden birisi de dersin konusuna uygun anlatım yöntemi ve tekniklerini doğru bir biçimde seçmesidir. Biz de ankete katılan öğrencilere “DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi yöntem ve materyaller kullanılıyor?” sorusunu sorduk.

Tablo 3. 46: Öğrencilerin “DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi yöntem ve materyaller kullanılıyor?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

	DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi yöntem ve materyaller kullanılıyor?			Total
	Sadece ders kitaplarından konu işleniyor.	Resim, film, slayt vb. gibi materyaller kullanılıyor.	Diğer	
Anadolu Lisesi	Count 149 80,5%	29 15,7%	7 3,8%	185 100,0%
Fen Lisesi	Count 26 63,4%	13 31,7%	2 4,9%	41 100,0%
Meslek Lisesi	Count 128 78,0%	27 16,5%	9 5,5%	164 100,0%
Total	Count 303 77,7%	69 17,7%	18 4,6%	390 100,0%

$$x^2= 6,942$$

$$sd=4$$

$$P=,139$$

¹⁹⁸ Ünal Abalı, “Avrupa Birliği Sürecinde İslam Din Derslerinin Pedagojik Boyutu”, *III. Oturum, II. Tebliğ, III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara: 20-24 Eylül, 2004, s. 455.

Tablo 46’da görüldüğü üzere “Sadece ders kitaplarından konu işleniyor.” cevabını veren öğrencilerin oranı %77,7’yiyle büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu soru ile verilen cevaplar arasında ilişkisi olabileceği düşünüle bağımsız değişkenimiz okul türüdür. Dolayısıyla okul türüne göre öğretmenlerin Aleviliğin öğretiminde farklı yöntem ve materyalleri kullanıp kullanmadığını görmek amacıyla oluşturduğumuz Tablo 46’yı incelediğimizde her üç okul türünde de sadece ders kitaplarından konunun işleniyor olması ağırlıklı verilen cevaplardandır. Ve iki değişken arasında da istatistiksel anlamda anlamlı bir ilişki olmadığı gözlenmiştir ($p=,139$; $p>0,10$). Bu sonuçlar, öğretmenlerin konuların özelliğine göre materyal tasarlama, geliştirme ve kullanma becerilerine sahip olmalarının ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca eldeki veriler, öğretmenlerin meslek öncesi ve meslek içerisinde kazandıkları becerilerin niteliğinin sorgulanması bakımından da üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Bu nedenle öğretmen yetiştiren kurumların lisans dönemlerinde bu konuya eğilmesi, Bakanlığın ilgili birimlerinin de öğretmenleri bu alanda desteklemesi bazı öğretmenlerin ders kitabına bağımlılık sorununu çözmede önemli bir etken olabilir.

3.6. Öğrencilerin DKAB Dersinde Aleviliğin Öğretimi İle İlgili Hangi Konulara Yoğunluk Verilmesi Gerektiği Konusundaki Düşünceleri

Araştırma anketimizde yer alan bir diğer soruda “DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi konulara yoğunluk verilmelidir?” sorusudur. Ankete katılan öğrencilerin bu soruya verdiği cevaplar Tablo 47’de verilmiştir.

Tablo 3. 47: Öğrencilerin “DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi konulara yoğunluk verilmelidir?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

	DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi konulara yoğunluk verilmelidir?				Total	
	Aleviliğin tarihsel gelişimi.	Alevilikte inanç esasları.	Alevilikte ibadetler ve Adap-Erkân	Diğer		
Bay	Count	42	88	55	27	212
		19,8%	41,5%	25,9%	12,7%	100,0%
Bayan	Count	25	101	39	15	180
		13,9%	56,1%	21,7%	8,3%	100,0%
Total	Count	67	189	94	42	392
		17,1%	48,2%	24,0%	10,7%	100,0%

$\chi^2= 8,806$

sd=3

P=,032

Tabloda da görüldüğü üzere kız öğrencilerin %56,1'i, erkek öğrencilerinde %41,5'i "Alevilikte inanç esasları" cevabını vermiştir. Genel toplama baktığımızda ise öğrencilerin %48,2'si "Alevilikte inanç esasları" cevabını verirken %24'ü "Alevilikte ibadetler ve adap erkan", %17,1'i "Aleviliğin tarihsel gelişimi", %10,7'sinin de diğer cevabını verdiği görülmektedir. Verilen cevaplar içerisinde "Alevilikte inanç esasları" konusu öğrenciler arasında en yüksek orana sahip olsa da, öğrencilerin tarihsel gelişim ve adap-erkan alanları konularına da ilgilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Kız ve erkek öğrencilerin bu soruya verdikleri cevaplar arasındaki ilişkiye yönelik yaptığımız ki kare testinin sonucunda $p=,032$ ($0.01 \leq p < 0.05$) çıkmıştır. Bu da iki değişken arasında istatistiksel anlamda bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan "Alevilikte inanç esasları" cevabının en başat veri olarak karşımıza çıkması üzerinde durulması gereken bir konudur. *Katılımcılar bu seçeneği neden öncelikle tercih etmiş olabilirler?, Katılımcılara göre inanç esasları nelerden oluşur?, Bu esaslar Sünnilikte veya Alevilikte aynı mıdır, gayri midir?* gibi sorularla bu seçeneğe yönelik derinlemesine ölçümler yapmak çalışmanın kapsamı içerisinde yer almamaktadır. Bu nedenle "inanç esasları" ya da "Alevilikte inanç esasları" denilince ne anlaşılmaktadır, kendilerini Sünni, Alevi ya da diğer olarak tanımlayan grupların soruya verecekleri cevaplarda benzerlikler ve farklılıklar nelerdir gibi soruların başka bir çalışma kapsamında incelenmesinin ve buna dair analizlerin yapılmasının yerinde olacağı düşünülmektedir.

Okul türüne göre öğrencilerin soruya cevap verme durumlarını incelediğimizde ise oranlar arasında ciddi farklılıklar olmasına rağmen her üç okul türünde de "Alevilikte inanç esasları" konusunun diğerlerine göre daha yüksek oranda işaretlenmiş olduğunu görmekteyiz (Tablo 48).

Tablo 3. 48: Öğrencilerin “DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi konulara yoğunluk verilmelidir?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

		DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi konulara yoğunluk verilmelidir?				Total
		Aleviliğin tarihsel gelişimi.	Alevilikte inanç esasları.	Alevilikte ibadetler ve Adap- Erkân	Diğer	
Anadolu Lisesi	Count	30 16,1%	96 51,6%	36 19,4%	24 12,9%	186 100,0%
Fen Lisesi	Count	8 19,5%	24 58,5%	7 17,1%	2 4,9%	41 100,0%
Meslek Lisesi	Count	29 17,6%	69 41,8%	51 30,9%	16 9,7%	165 100,0%

$\chi^2= 11,089$

sd=6

P=,086

Yukarıdaki tabloda ilgili soruya Anadolu Lisesi öğrencilerinin %51,6’sı, Fen Lisesi öğrencilerinin %58,5’i, Meslek Lisesi öğrencilerinin ise %48,2’si “Alevilikte inanç esasları” cevabını vermiştir. Meslek Lisesi ve Anadolu lisesinde ikinci yüksek oran “Alevilikte ibadetler ve adap-erkan” konusu olurken Fen Lisesinde öğrencilerinin %19,5’i “Aleviliğin tarihsel gelişimi” konusuna yoğunluk verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Okul türüne göre bu soruya verilen cevaplar arasında sınırdaki bir anlamlılık ilişkisinin olduğunu görülmektedir ($p=,086$; $0,05 \leq p < 0,10$).

Öğrencilerin kendilerini tanımlamalarına göre ilgili soruya cevap verme durumları ise Tablo 49’de yer almaktadır.

Tablo 3. 49: Öğrencilerin “DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi konulara yoğunluk verilmelidir?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

		DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi konulara yoğunluk verilmelidir?				Total
		Aleviliğin tarihsel gelişimi.	Alevilikte inanç esasları.	Alevilikte ibadetler ve Adap- Erkân	Diğer	
Sünni	Count	56 16,3%	167 48,5%	81 23,5%	40 11,6%	344 100,0%
Alevi	Count	2 14,3%	7 50,0%	3 21,4%	2 14,3%	14 100,0%
Diğer	Count	9 26,5%	15 44,1%	10 29,4%	0 0,0%	34 100,0%

Tabloyu incelediğimizde; Sünni öğrencilerin %48,5'i, Alevi öğrencilerin %50'si, diğer öğrencilerin ise %44,1'i “Alevilikte inanç esasları” konusuna yoğunluk verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Alevi, Sünni ve diğer öğrencilerin ikinci çoğunlukta cevap verdikleri konu ise “Alevilikte ibadetler ve adap-erkân” konusu olduğu görülmektedir.

Kaya'nın çalışmasında yapmış olduğu içerik analizi sonucu yıllardır DKAB derslerinde yok sayıldıklarını, dışlandıklarını belirten örnekteki Alevi öğrencilerin, DKAB dersi kitaplarına eklenmesini istedikleri konuların başında; Hz Ali, Oniki İmam ve hayatları gelmektedir. Aynı şekilde yer alması istenen konular arasında Aleviliğin tarihi, inanç, ibadet ve kültürel boyutu, Alevilikte önemli yeri olan Kerbela olayını görmek istedikleri ifade edilmektedir. Ayrıca bu çalışma da Alevi Sünni farklılaşmasının sebepleri, karşılıklı ön yargılar, dini hoşgörü de öğrencilerin önemle DKAB ders kitaplarında yer almasını istedikleri diğer konular olarak belirtilmiştir.¹⁹⁹ Aynı şekilde Alevi öğrencilerin yanı sıra diğer öğrencilerin de Aleviliğin yapısal özelliklerini DKAB derslerinde öğrenmeleri durumunda, Aleviliğe kendi pencerelerinden bakma yerine, daha geniş bir zaviyeden bakma yeteneğine ve kapasitesine sahip olabilecekleri düşünülmektedir.

¹⁹⁹ Fatih Kaya, *agt.*, s. 76.

3.7. Öğrencilerin Alevilik İle İlgili Konuların DKAB Dersinde Yer Almasının Faydalı Olup Olmadığına Yönelik Düşünceleri

Ankete katılan öğrencilerin “Alevilik ile ilgili konuların DKAB dersinde yer almasının faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevapları incelediğimizde, erkek öğrencilerin %40,1’inin, kız öğrencilerin de %47,8’inin “Evet” cevabını verdiğini görmekteyiz. Genel toplamda öğrenciler %43,6’lık bir oranla bu soruya “Evet” cevabı vermiştir. Kısmen faydalı olduğunu düşünen öğrencilerin oranının da hayır diyen öğrencilere göre daha yüksek oranda olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda öğrencilerin büyük çoğunluğunun Alevilik ile ilgili konuların DKAB dersinde yer almasının faydalı olduğunu düşünmektedir (Tablo 50). Cinsiyet değişkeni ile bu soruya verilen cevap arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığına yönelik yaptığımız ki kare testinin sonucunda $p=0,14$ ($0,01 \leq p < 0,05$) çıkmıştır. Böylelikle iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu da görülmektedir.

Tablo 3. 50: Öğrencilerin “Alevilik ile ilgili konuların DKAB dersinde yer almasının faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

	Alevilik ile ilgili konuların DKAB dersinde yer almasının faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
	Evet faydalı olduğunu düşünüyorum.	Hayır faydalı olduğunu düşünmüyorum.	Kısmen faydalı olduğunu düşünüyorum.	
Bay Count	85 40,1%	50 23,6%	77 36,3%	212 100,0%
Bayan Count	86 47,8%	22 12,2%	72 40,0%	180 100,0%
Total Count	171 43,6%	72 18,4%	149 38,0%	392 100,0%

$\chi^2=8,507$

sd=2

P=,014

Öğrencilerin okul türüne göre “Alevilik ile ilgili konuların DKAB dersinde yer almasının faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevapları incelediğimizde Anadolu Lisesi öğrencilerinin %48,4’ünün, Fen Lisesi öğrencilerinin %53,7’sinin, Meslek Lisesi öğrencilerinin de %35,8’inin “Evet” cevabını verdiğini

Tablo 3. 52: Öğrencilerin “Alevilik ile ilgili konuların DKAB dersinde yer almasının faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

		Alevilik ile ilgili konuların DKAB dersinde yer almasının faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?			Total
		Evet faydalı olduğunu düşünüyorum.	Hayır faydalı olduğunu düşünmüyorum.	Kısmen faydalı olduğunu düşünüyorum.	
Sünni	Count	149 43,3%	66 19,2%	129 37,5%	344 100,0%
Alevi	Count	10 71,4%	0 0,0%	4 28,6%	14 100,0%
Diğer	Count	12 35,3%	6 17,6%	16 47,1%	34 100,0%

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde evet ve kısmen faydalı olduğunu düşünenleri birleştirdiğimizde Sünni, Alevi ve diğer öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu soruya “Evet” cevabını verdiğini görmekteyiz. Bu verilerden hareketle DKAB dersinde Alevilik ile ilgili konuların yer almasının faydalı olarak görüldüğü, özellikle kendilerini “Alevi” olarak niteleyen katılımcıların bunu teyit ettikleri sonucuna ulaşılabilir.

Bir dinin içerisindeki Alevilik gibi yorum farklılıklarının din öğretiminde dikkate alınması, din öğretiminin daha başarılı olması açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Öğrencilerin Alevilik ile ilgili konuların DKAB dersinde yer almasının faydalı olduğunu düşünmesi de bu fırsatlardan biri olarak değerlendirilebilir. DKAB derslerinin çoğulcu bir anlayışa uygun olarak işlenmesi ve öğrencilerin Alevilik ve Sünniliği doğru olarak öğrenmeleri durumunda, bir din içerisindeki farklı yorumları ve mensuplarını objektif ve önyargısız bir biçimde değerlendirmelerine katkı sağlayacaktır.²⁰⁰

Gevrek ve Ünal’ın yapmış olduğu araştırmalarda da Alevi öğrenciler, kendilerinin Sünniliği öğrenmesine karşın, Sünni öğrencilerin de Aleviliği öğrenmesi durumunda, Alevileri daha iyi tanıyacaklarına, önyargıların azalacağına ve karşılıklı

²⁰⁰ Fatih Kaya, *agt.*, s. 99-100.

hoşgörünün oluşmasına katkı sağlayacağına yardımcı olacağını belirtmişlerdir.²⁰¹ DKAB derslerinin çoğulcu anlayışa uygun bir şekilde işlenmesi ve müfredatının da bu yönde genişletilmesi, öğrencilerin bir din içindeki farklı yorumlara tarafsız ve daha geniş pencereden bakabilmelerine imkân sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaymakcan'a göre, öğrencilerin birbirlerine sataşmalarını engellemek ve empati duygusunu geliştirmek açısından Aleviliğin öğretiminde fenomenolojik bir din eğitimi modeli uygulanabilir. Alevilik konularının anlatısında teolojik açıdan daha çok yaşayan Alevilikten bahsedilmesi İslamiyet'in farklı yorumlarını benimseyen okuldaki öğrencilerin birbirini daha iyi anlamalarına katkı sağlayacağını ifade eden Kaymakcan, bu model ile öğrencilerin, İslamiyet'in ortak temel değerleri ile birlikte farklılıklarını da anlamaları konusunda onlara yardımcı olacağını belirtmektedir.²⁰² Fenomenolojik din eğitiminde farklı dinlerin ve inanç sistemlerinin öğretim konusu yapılması, öğrencilere alternatiflerden haberdar olma ve yaşamlarında dini seçimler yapabilme şansı vermektedir. Farklı din ve inançlar hakkında öğrencilerin bilgilendirilmesi, dini önyargıların ortadan kalkmasını sağlamakta ve çok kültürlü bir toplumda hoşgörünün oluşmasına da zemin hazırlamaktadır.²⁰³

3.8. Öğrencilerin DKAB Dersinde Verilen Alevilik Bilgilerinin Bilgi, Tutum ve Davranışlarında Değişiklik Oluşturup Oluşturmaması İle İlgili Düşünceleri

Ankete katılan öğrencilerin “DKAB dersinde verilen Alevilik bilgileri, konu ile ilgili var olan bilgi, tutum ve davranışlarınızda değişiklik oluşturdu mu?” sorusuna verdikleri cevapları incelediğimizde erkek öğrencilerin %57,1'inin kız öğrencilerin ise %59,4'ünün “Hayır” cevabını vermiş olduğunu görmekteyiz.

Genel toplama baktığımızda öğrencilerin %58,2'sinin bu soruya “Hayır” cevabını verdiği anlaşılmaktadır (Tablo 53). Cinsiyet değişkeni ile bu soruya verilen

²⁰¹ Murat Gevrek, *agt*, s. 65; İlhami Ünal, *agt.*, s. 68-69.

²⁰² Recep Kaymakcan, “Alevilik Üzerinden Din Dersini Tartışmak”, *DEM Dergi*, 2/6, 2009, s. 70.

²⁰³ Fatma Çapcıoğlu, *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

cevaplar arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmadığı ortaya çıkmıştır ($p=,424$; $p>0,10$).

Tablo 3. 53: Öğrencilerin “DKAB dersinde verilen Alevilik bilgileri, konu ile ilgili var olan bilgi, tutum ve davranışlarınızda değişiklik oluşturdu mu?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

		DKAB dersinde verilen Alevilik bilgileri, konu ile ilgili var olan bilgi, tutum ve davranışlarınızda değişiklik oluşturdu mu?			Total
		Evet	Hayır	Kısmen	
Bay	Count	29 13,7%	121 57,1%	62 29,2%	212 100,0%
Bayan	Count	30 16,7%	107 59,4%	43 23,9%	180 100,0%
Total	Count	59 15,1%	228 58,2%	105 26,8%	392 100,0%

$x^2= 1,714$ $sd=2$ $P=,424$

Diğer bir bağımsız değişkenimiz olan okul türüne göre “DKAB dersinde verilen Alevilik bilgileri, konu ile ilgili var olan bilgi, tutum ve davranışlarınızda değişiklik oluşturdu mu?” sorusuna verilen cevapları analiz ettiğimizde, Tablo 54’de görülen sonuçlara ulaşmaktayız.

Tablo 3. 54: Öğrencilerin “DKAB dersinde verilen Alevilik bilgileri, konu ile ilgili var olan bilgi, tutum ve davranışlarınızda değişiklik oluşturdu mu?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

		DKAB dersinde verilen Alevilik bilgileri, konu ile ilgili var olan bilgi, tutum ve davranışlarınızda değişiklik oluşturdu mu?			Total
		Evet	Hayır	Kısmen	
Anadolu Lisesi	Count	31 16,7%	104 55,9%	51 27,4%	186 100,0%
Fen Lisesi	Count	4 9,8%	21 51,2%	16 39,0%	41 100,0%
Meslek Lisesi	Count	24 14,5%	103 62,4%	38 23,0%	165 100,0%

$x^2= 5,320$ $sd=4$ $P=,256$

Her üç okul türünde de “Hayır” cevabının çoğunlukta olduğu görülmekle birlikte en yüksek oranında Meslek Lisesi’nde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca $p=,256$

çıkması ile de okul türüne göre de bu soruya verilen cevaplar arasında istatistiksel anlamda bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır ($p>0,10$).

Öğrencilerin kendilerini tanımlama durumlarına göre ilgili soruya verilen cevapları incelediğimizde Sünni öğrencilerin %14,2'sinin "Evet" cevabını verdiği Alevi öğrencilerin ise %50'sinin "Evet" cevabını verdiği görülmektedir (Tablo 55).

Tablo 3. 55: Öğrencilerin "DKAB dersinde verilen Alevilik bilgileri, konu ile ilgili var olan bilgi, tutum ve davranışlarınızda değişiklik oluşturdu mu?" sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

		DKAB dersinde verilen Alevilik bilgileri, konu ile ilgili var olan bilgi, tutum ve davranışlarınızda değişiklik oluşturdu mu?			Total
		Evet	Hayır	Kısmen	
Sünni	Count	49	196	99	344
		14,2%	57,0%	28,8%	100,0%
Alevi	Count	7	4	3	14
		50,0%	28,6%	21,4%	100,0%
Diğer	Count	3	28	3	34
		8,8%	82,4%	8,8%	100,0%

"Evet" cevabını veren katılımcıların -özellikle de kendilerini "alevi" olarak niteleyenlerin-, davranış değişikliklerinin hangi alanlarda olduğu, bu değişiklikleri olumlu ya da olumsuz bir durum olarak mı gördükleri gibi derinlemesine yapılacak araştırmalarla ölçülebilir. Çalışmanın kapsamı dışında olsa da bu ölçümlerin ileri aşamalarda gerekli olduğu düşünülmektedir.

3.9. Öğrencilerin DKAB Dersinde Alevilik İle İlgili Önerdiği Bilgiler Ailelerinden Öğrendikleri Bilgiler Arasında Fark Olup Olmadığı İle İlgili Düşünceleri

Bu bölümle ilgili öğrencilere yönelttiğimiz son soru "DKAB dersinde Alevilik ile ilgili öğrendiğiniz bilgiler ile ailenizden öğrendiğiniz bilgiler arasında fark var mı?" sorusudur.

Tablo 3. 56: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili öğrendiğiniz bilgiler ile ailenizden öğrendiğiniz bilgiler arasında fark var mı?” sorusuna verdikleri cevabın cinsiyete göre dağılımı

		DKAB dersinde Alevilik ile ilgili öğrendiğiniz bilgiler ile ailenizden öğrendiğiniz bilgiler arasında fark var mı?			Total
		Evet	Hayır	Kısmen	
Bay	Count	41 19,3%	108 50,9%	63 29,7%	212 100,0%
Bayan	Count	37 20,6%	103 57,2%	40 22,2%	180 100,0%
Total	Count	78 19,9%	211 53,8%	103 26,3%	392 100,0%

$\chi^2= 2,866$

sd=2

P=,239

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere bu soruya ankete katılan kız öğrencilerin %50,9’u, erkek öğrencilerin de %57,2’si herhangi bir fark olmadığını DKAB dersinde anlatılan Alevilik bilgileri ile ailelerinden öğrendikleri bilgiler arasında fark olmadığını ifade etmişlerdir. Cinsiyet değişkeni ile bu soruya verilen cevaplar arasında da anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($p=,239$; $p>0,10$). Katılımcıların DKAB dersinde Alevilik ile ilgili öğrendikleri bilgiler ile ailelerinden öğrendikleri bilgiler arasında fark olmadığını çoğunlukla ifade etmiş olmaları oldukça anlamlı bulunmuştur. Bu veri genellemeci bir şekilde dillendirilen “öğrencilerin okulda öğrendikleri bilgiler ile ebeveynlerinden öğrendikleri arasında çelişkiler olduğu” iddiasını gözden geçirmemize yarayan bir gösterge olarak yorumlanabilir.

Okul türüne göre bu soruya verilen cevap arasındaki ilişkiye baktığımızda iki değişken arasında istatistiksel anlamda anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır ($p=,005$; $0,001 \leq p < 0,01$). Her üç okul türünde de “Hayır” cevabının yüksek oranda verilmiş olmakla birlikte oranlar arasında ciddi farklar bulunmaktadır (Tablo 57).

Tablo 3. 57: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili öğrendiğiniz bilgiler ile ailenizden öğrendiğiniz bilgiler arasında fark var mı?” sorusuna verdikleri cevabın okul türüne göre dağılımı

		DKAB dersinde Alevilik ile ilgili öğrendiğiniz bilgiler ile ailenizden öğrendiğiniz bilgiler arasında fark var mı?			Total
		Evet	Hayır	Kısmen	
Anadolu Lisesi	Count	27 14,5%	110 59,1%	49 26,3%	186 100,0%
Fen Lisesi	Count	7 17,1%	28 68,3%	6 14,6%	41 100,0%
Meslek Lisesi	Count	44 26,7%	73 44,2%	48 29,1%	165 100,0%

$\chi^2= 14,669$

sd=4

P=,005

Son olarak öğrencilerin kendilerini tanımlama durumlarına göre “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili öğrendiğiniz bilgiler ile ailenizden öğrendiğiniz bilgiler arasında fark var mı?” sorusuna verdikleri cevapları incelediğimizde Tablo 58’deki sonuçlara ulaştık.

Tablo 3. 58: Öğrencilerin “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili öğrendiğiniz bilgiler ile ailenizden öğrendiğiniz bilgiler arasında fark var mı?” sorusuna verdikleri cevabın kendilerini tanımlama durumlarına göre dağılımı

		DKAB dersinde Alevilik ile ilgili öğrendiğiniz bilgiler ile ailenizden öğrendiğiniz bilgiler arasında fark var mı?			Total
		Evet	Hayır	Kısmen	
Sünni	Count	68 19,8%	184 53,5%	92 26,7%	344 100,0%
Alevi	Count	4 28,6%	5 35,7%	5 35,7%	14 100,0%
Diğer	Count	6 17,6%	22 64,7%	6 17,6%	34 100,0%

Yukarıda ki tabloda görüldüğü üzere Sünni öğrencilerin %53,5’i, Alevi öğrencilerin %35,7’si, diğer öğrencilerin de %64,7’si fark olmadığını ifade etmiştir.

Alevi öğrenciler üzerine yapılan anket çalışmaları ile bizim çalışmamızı karşılaştırdığımızda, bizim elde ettiğimiz sonuçlarda evde ve okulda verilen dini

eğitiminin öğrenciler tarafından tamamen farklı görülme oranının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Gevrek'in Sivas'ta yapmış olduğu araştırmada, Alevi öğrencilerin % 26'sı, ailede verilen din eğitimi ile okulda almış oldukları din eğitiminin, tamamen birbirine zıt eğitimler olduğunu düşünmekte, %50'si, benzer dini eğitimlerin fazlalığını ifade etmekte, öğrencilerin %24'ü ise, tamamen aynı eğitimler olduğunu belirtmektedir.²⁰⁴ Ünal'ın Ankara'da Alevi öğrenciler üzerinde yapmış olduğu araştırmada ise, ankete katılan Alevi öğrencilerin verdikleri cevaplar arasında "ikisi de birbirine zıt eğitimler" görüşünde olanlar % 38,8 oranındadır. "Benzer olan birçok yerleri var." görüşünde olanlar % 45,5 oranındadır. "Tamamen aynı eğitimler" görüşünde olanlar ise % 5,5'dir. % 7,3'ü ise açıklama kısmına "ailede alınan din eğitimi ile okulda alınan din eğitiminin ortak yönlerinin" bulunduğunu ifade etmişlerdir.²⁰⁵

Kaya'nın Tunceli'de yapmış olduğu çalışmada da DKAB derslerinde verilen dini bilgi ile aileden aldıkları dini bilginin tamamen farklı olduğunu ifade eden öğrencilerin bunun sebebi olarak okulda Sünniliği, evde Aleviliği öğrendiklerini, DKAB derslerinin taraflı anlatıldığını, okulda DKAB derslerinin zorunlu, evde verilen din eğitiminin isteklerine bağlı olduğunu dile getirdiklerini ifade etmektedir.²⁰⁶ Aynı çalışmada okulda alınan dini eğitimle evde alınan dini eğitimin "benzer yönleri olduğunu" ifade eden öğrenciler, özellikle ahlaki konuların müşterekliğine, Allah inancı ile ilgili konulardaki benzerliklere dikkat çekmiş oldukları belirtilmektedir. Kaya yapmış olduğu mülakatlar sonucunda, ibadet konuları dışında fazla bir farklılığın olmadığı, ibadetlere ilişkin konuların daha çok teorik olarak yer alması ve Alevilikle ilgili eksik konuların da eklenmesi durumunda farklılığın asgari seviyeye düşebileceği kanaatini ifade etmektedir.²⁰⁷

Yapılan araştırmalar, öğrencilerin aile ve okulun birbiri ile çelişen farklı anlatımları ile karşılaştıklarında, her iki anlatımın da detaylarını iyice öğrenmelerine rağmen, tipik olarak bir anlatımı benimsediklerini ve bir diğerine direnç gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Bu durumda öğrencilerin etnik ve dinsel

---

²⁰⁴ Murat Gevrek, *agt.*, s. 56.

²⁰⁵ İlhami Ünal, *agt.*, s. 59.

²⁰⁶ Fatih Kaya, *agt.*, s. 83.

²⁰⁷ Fatih Kaya, *agt.*, s. 86.

altyapıları okullarda karşılaştıkları kendi mezhebine aykırı bilgiye direnç göstermelerine açık bir şekilde neden olabilmektedir.²⁰⁸ Bazı Alevi öğrencilerin DKAB dersine karşı olumsuz tavır sergilemelerinin nedenlerinden biri olan bu farklılığın asgariye indirilmiş olması bu anlamda önemli görülmektedir.

Bunların yanı sıra kendilerini Sünni olarak niteleyen katılımcıların, ailede edindikleri bilgilerle okulda edindikleri bilgiler arasında önemli oranda fark görmemeleri üzerinde durulması gereken bir veri olarak dikkat çekmektedir. Buradan Sünni ailelerin önemli oranda Alevilik konusunda çocuklarını olumsuz anlamda bilgilendirmedikleri sonucuna ulaşılabilir. Diğer bir deyişle bu ailelerin konuyla ilgili basında ya da çeşitli mecralarda gelişi güzel olarak dillendirilen olumsuz bir bakış açısına sahip oldukları şeklindeki genellemenin doğru olmadığı sonucuna varılabilir

---

²⁰⁸ Fatih Kaya, *agt.*, s. 84.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Eğitim öğretimde tüm dünyada izlenen yöntemler arasında ‘öğrenci merkezli yaklaşım’ ön planda yer almaktadır. Öğretim programlarının hazırlanmasında öğrencilerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmak, programın hedeflerini gerçekleştirmesi açısından oldukça önemlidir. Ortaöğretim düzeyi, gençlerin kimlik ve kişiliklerinin oluştuğu, temel insani yeterliklerin pekiştirildiği, özellikle demokrasi ve çok kültürlülük yönündeki beklentilerin öne çıktığı bir eğitim kademesidir. Bu beklentilerin içinde ötekine saygı, empati, uzlaşma ve anlayış gibi bir arada yaşama kültürünün vazgeçilmez değerleri bulunmaktadır. Ancak tüm bu değerlerin nitelikli şekilde öğrenilebilmesi için farklılıkların doğru şekilde anlamlandırılması gerekmektedir. Bu bakımdan ortaöğretim DKAB dersi öğretim programı ve ders kitaplarında farklılıklardan biri olan Alevilik konularının nasıl sunulduğu, öğrenciler nezdinde ortaya çıkan eleştiri ve beklentiler açısından incelenmeli ve varsa sorunlar ortaya konmalıdır. Buradan hareketle bu araştırma da ortaöğretim DKAB dersi öğretim programında yer alan Alevilik ile ilgili bilgiler konusunda öğrencilerin düşünceleri incelendi.

Bu bağlamda araştırmaya öncelikle öğrencilerin DKAB dersi ile ilgili genel düşünceleri incelenerek başlandı. Yapılan analizlere göre öğrencilerin %36,5’i dinini tanımada DKAB dersinin yeterli olduğunu düşünürken %28,3’ü dinini tanımada DKAB dersinin yeterli olmadığını düşünmektedir (Tablo 3.7). Dersin dinlerini öğrenmede yeterli olduğunu düşünmeyen öğrenci oranını göz önünde bulundurduğumuzda, hangi açıdan yetersizlikler bulunduğu tespit edilerek DKAB dersi öğretim program geliştirme çalışmalarının bu verilere doğrultusunda yapılması önerilmektedir. Diğer yandan öğrencilerin %40,6’sı DKAB dersinin dini tutum ve davranışları üzerinde etkili olduğunu düşünürken %23,7’si DKAB dersinin dini tutum ve davranışları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını düşünmektedir (Tablo 3.10). Okul türüne göre bu ilgili soruya “Evet” diyen öğrenci oranlarının farklılık göstermesinin dersin işlenişi ile alakalı olabileceği düşünülerek öğretmen faktörüne vurgu yapılarak DKAB öğretim programları ve öğretim materyallerinin okul türlerine ya da öğrencilerin ihtiyaç ve beklentilerine göre geliştirilmesi önerilmektedir.

Öğrencilerin DKAB dersinde ve programında diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verilip verilmediği ile ilgili düşüncelerine yönelik yapılan incelemede %39'unun "Evet, %28,8'inin "Hayır" dediği görülmektedir (Tablo 3.13). Yılmaz'ın 2004 yılında yapmış olduğu çalışma ile karşılaştığımızda yetersiz görenlerin oranında bir düşüş olduğu gözlemlenmiş ve bu durum yıllar içerisinde yapılan program geliştirme çalışmaları ile DKAB dersi öğretim programının bu anlamda iyileştirildiği şeklinde yorumlanmıştır. Bu anlamda DKAB dersi öğretim programında da İslam dininin Kur'an ve sünnetin ortaya koyduğu temel ilkeler çerçevesinde esas alındığı, İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorumların bilimsel bir metotla ve mezhepler üstü bir yaklaşımla ele alındığı, yaşayan diğer dinlerin ise bilimsel bir metotla, dinler açılımlı ve olgusal bir yaklaşımla öğretime konu edildiği ifade edilmektedir. Bu metot esas alınarak işlenen bir DKAB dersinin farklı din, inanç ve yorumlara saygı duyan bireyler yetiştirebileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte öğrencilerin diğer din ve inançlar ile ilgili bilgilerinin yeterli olup olmadığı ile ilgili düşüncelerine yönelik yapılan incelemede %22,3'ünün yeterli gördüğü ancak %35,8'inin ise yeterli görmediği tespit edilmiştir (Tablo 3.16). Öğrencilerin diğer din ve inançlar ile ilgili yeterli düzeyde bilgiye sahip olmamalarının nedenlerinden birinin DKAB dersinde ilgili konuların gerek son sınıf gerekse de dönem sonlarına geliyor olması nedeniyle işlenemiyor olmasından kaynaklanabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Dolayısıyla program geliştirme çalışmalarında bu konunun da üzerinde durulması gerektiği düşünülmektedir.

Öğrencilerin DKAB dersinin zorunluluğu ile ilgili düşüncelerine yönelik yapılan incelemede %69,6'sının dersin zorunluluğuna inandığı, %15,8'inin ise dersin zorunlu olması gerektiğine inanmadığı sonucu ortaya çıkmıştır (Tablo 3.19). Ayrıca bu konu ile ilgili Fen Lisesi öğrencileri özelinde elde ettiğimiz veriler bize "öğretim sürecinin öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi" ilkesinden hareketle okul türlerine göre program ve içerik geliştirme konusunun önem kazandığını ortaya koymuştur. Bu ilkedен hareketle müfredat çeşitliliği ile dersin daha çok ilgi ve ihtiyaçlara dönük olması sağlanabileceği düşünülmektedir. Buradan hareketle nesnel bir içerikle muhatapların ihtiyaç ve beklentileri dikkate alınarak geliştirilecek öğretim programlarının, okul türleri arasında oluşan oransal farklılığı giderebileceği ve derse karşı olumlu yaklaşımın daha da artabileceği söylenebilir. Yine bu konuya,

Alevi olduğunu söyleyen öğrencilerin diğer yarısının (%50) “Evet” ve “Kısmen” cevabını vermeleri, bu kesime mensup insanların dersin zorunlu olmasına karşı olduğunu öne süren genellemeci söylemi anlamsız hâle getirmesi bakımından önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili kesime mensup insanların ilgi, ihtiyaç ve beklentileri dikkate alınarak geliştirilecek öğretim programları ve ders içeriklerinin dersin zorunluluğu ile ilgili tartışmayı asgari seviyeye indirebileceği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra Sünni ve diğer öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun dersin zorunluluğu hakkında olumlu tutum sergilemeleri de günümüzde din öğretiminin önemini ve gerekliliğini gösteren ayrı bir durumdur. DKAB dersinin niteliği ile ilgili arayışlar, politik ve ideolojik yaklaşımlardan uzak, ülke gerçekleri, yasal hükümler, dinin özelliği ve toplum bireylerinin ihtiyacı göz önünde bulundurularak bilimsellik ve iyi niyet çerçevesinde soğukkanlılıkla sürdürüldüğü takdirde ülke açısından daha verimli sonuçların elde edileceği düşünülmektedir.²⁰⁹

Öğrencilerin DKAB dersi seçmeli olsaydı bu dersi almak isteyip istememeleri ile ilgili düşünceleri incelendiğinde %62,8’inin dersi almayı tercih edeceği, %17,3’ünün ise dersi almak istemeyeceği verisine ulaşılmıştır (Tablo 3.25). Bahçekapılı’nın yapmış olduğu çalışmada da benzer verilerin elde edilmiş olmasından²¹⁰ yola çıkarak farklı yıllar ve örneklem guruplarda yapılan bu verilerin öğrencilerin DKAB dersine duyduğu ihtiyacı gösterdiği tezini kuvvetlendirmiştir. Zira antropoloji ve din psikolojisi araştırmaları ile ortaya konan din duygusunun her insanda doğuştan var olduğu ve sosyal bir varlık olarak dünyaya gelen insanın içinde yaşadığı toplumu ve kültürü tanınmasının gerekliliği böyle bir ihtiyacı doğurmaktadır. Ayrıca Alevi öğrencilerin dersi seçme konusunda istekli görünmesi (evet+kısmen=%57,1), Alevi olarak nitelenen yapı ve grupların DKAB dersine bir bütün olarak karşı olduğunu iddia eden genellemeci yaklaşımı gözden geçirmeyi gerekli kıldığı, konuya dair söylem ve politika oluşturan çevrelerin bilimsel verilerle hareket etme sorumluluğunu ortaya koymaktadır.

²⁰⁹ Hüseyin Yılmaz, “Alevilik-Sünnilik Açısından Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri”, s. 209.

²¹⁰ Mehmet Bahçekapılı, *agt.*, s. 110.

Öğrencilerin DKAB dersinin farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından faydalı olup olmadığına yönelik düşünceleri incelendiğinde %58,4'ünün faydalı olduğunu düşündüğü, %16,1'inin ise herhangi bir faydasının olmadığını düşündüğü sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 3.28). Bu oranların daha düşük seviyelere indirilmesi için DKAB dersi öğretim programı geliştirme çalışmalarında öğrencilerin ilgi ve beklentilerine yönelik çalışmaların merkeze alınması önerilmektedir. Ayrıca Alevi ve Sünni öğrencilerin çoğunluğunun (bk. Tablo 3.30) faydalı olduğunu düşünmesi de DKAB dersinin, diğer işlevleri bir tarafa bırakılacak olursa bile, farklı düşüncede bulunan kişi ya da gruplarla sağlıklı iletişim kurma becerisini öğrencilere kazandırma konusundaki başarısını göstermektedir. Dersin salt bu işlevi bile zorunluluğunun devam ettirilmesi politikası açısından güçlü bir argüman olarak öne sürülebilir. Öğrencilerin DKAB dersinde verilen bilgilerin birlikte yaşama kültürüne katkı sağlayıp sağlamaması ile ilgili düşünceleri incelendiğinde %62,5'inin katkı sağladığını düşündüğü, %14,8'inin katkı sağlamadığını düşündüğü görülmektedir (Tablo 3.31). Ayrıca elde edilen bulgulardan hareketle, DKAB dersinin, “birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığı” görüşünün farklı kimlik ve aidiyet gruplarına mensup olduğunu söyleyen katılımcılar tarafından da kabul gördüğü anlaşılmıştır. Burada dersin amaçları ve vizyonu ile tutarlılık gösterdiği, dinin bilimsel yaklaşımlarla, sağlıklı bilgilerle öğretime konu edildiği zaman toplumsal barışa ve birlikte yaşama kültürüne büyük katkı yapacağı düşünülmektedir.

Araştırmamızda (konu çalışmamasının temel hareket noktasını oluşturan) öğrencilerin DKAB dersinde yer alan Alevilik konuları ile ilgili düşünceleri de belirlenmeye çalışılmıştır. Bu maksatla, sorulan çeşitli sorulardan ilki “DKAB dersinde Alevilik ile ilgili konuların yer almasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusudur. Bu soruya yönelik öğrencilerin %50'sinin gerekli olduğunu düşündüğü, %19,6'sının ise gerekli olduğunu düşünmediği sonucuna ulaşılmıştır. “Hayır” cevabının (%19,6) oldukça düşük seviyede çıkması, “Alevilik ile ilgili konular” bağlamında yapılan program geliştirme çalışmalarının olumlu bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Öğrencilerin kimlik aidiyetleri baz alındığında ortaya

çıkan verilerde “Hayır” cevabının düşük oranda çıkmış olması da anlamlı bulunmuş, burada nesnel, bilimsel ve çoğulculuğu esas alan program geliştirme çalışmalarının genel anlamda kabul gördüğü ve farklı kesimlere mensup katılımcılar tarafından önemsendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte DKAB dersinde Alevilik ile ilgili bilgilerin neden yer alması gerektiği ile ilgili düşünceleri incelendiğinde öğrencilerin büyük çoğunluğunun farklı düşünceleri anlamamızı sağladığını (bk. Tablo 3.37) ifade ettiği görülmektedir. Buradan dersin genel amaçlarından yer alan önemli bir kazanımın katılımcılar tarafından özümsemiği sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilerin ders kitaplarında Alevilik ile ilgili konuların yeteri kadar yer alıp almadığı ile ilgili düşünceleri incelendiğinde %23,7’sinin yeterli gördüğü, %19,9’unun ise yetersiz gördüğü anlaşılmıştır (Tablo 3.40). Aleviliğin DKAB ders kitaplarında yeterince yer alması ve derslerin çoğulcu anlayışa uygun olarak işlenmesi durumunda, öğrencilerin farklı inanç gruplarına ve kültürlere daha geniş açıdan bakmalarına imkân sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak görünürde haklı bir talep olan bu konu hakkında bazı güçlükler olduğu da ifade edilmesi gereken diğer bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki Türkiye’de tek tip bir Alevîlik olmadığı, bölgeden bölgeye, dernekten derneğe farklı Alevîlik tanımları yapıldığı için, herkesin üzerinde anlaşabileceği ortak bir Alevîlik kitabı hazırlamada zorlanılacağı düşünülmektedir.

Öğrencilerin Alevilik ile ilgili konuların anlatımında öğretmenlerin yeterli bilgiye sahip olup olmadığına yönelik düşünceleri incelendiğinde %46,9’unun yeterli gördüğü, %20’sinin ise yetersiz gördüğü anlaşılmıştır (Tablo 3.43). Öğrencilerin eğitim aldıkları okul türüne göre soruya verilen cevapları incelediğimizde; iki değişken arasında istatistiksel anlamda yüksek düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür ($p=,002$; $0,001 \leq p < 0,01$). Bu verilerden hareketle okul türlerine göre konuların sunumunda öğrenenin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerinin farklılaşabileceği sonucuna ulaşılabilir. Eğitim politikaları oluşturulurken bu farklılıkların dikkate alınması, öğretim programlarının, ders içeriklerinin ve öğretmen yeterliliklerinin bu bağlamda gözden geçirilmesi önerilmektedir. Bununla birlikte öğrencilerin DKAB dersinde Aleviliğin öğretiminde kullanılan yöntem ve materyaller ile ilgili düşünceleri sorulduğunda %77,7’sinin (Tablo 3.46) sadece ders kitaplarından konu

işleniyor cevabını verdiği görülmüştür. Bu sonuçlar, öğretmenlerin konuların özelliğine göre materyal tasarlama, geliştirme ve kullanma becerilerine sahip olmalarının ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca eldeki veriler, öğretmenlerin meslek öncesi ve meslek içerisinde kazandıkları becerilerin niteliğinin sorgulanması bakımından da üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Bu nedenle öğretmen yetiştiren kurumların lisans dönemlerinde bu konuya eğilmesi, Bakanlığın ilgili birimlerinin de öğretmenleri bu alanda desteklemesi bazı öğretmenlerin ders kitabına bağımlılık sorununu çözmeye önemli bir etken olacağı düşünülmektedir.

Öğrencilerin Alevilik ile ilgili konuların DKAB dersinde yer almasının faydalı olup olmadığına yönelik düşünceleri incelendiğinde %43,6'sının faydalı olduğunu, %18,4'ünün ise faydalı olduğunu düşünmediğini ifade ettiği görülmüştür (Tablo 3.50). Bir dinin içerisindeki Alevilik gibi yorum farklılıklarının din öğretiminde dikkate alınması, din öğretiminin daha başarılı olması açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Öğrencilerin Alevilik ile ilgili konuların DKAB dersinde yer almasının faydalı olduğunu düşünmesi de bu fırsatlardan biri olarak değerlendirilebilir. DKAB derslerinin çoğulcu bir anlayışa uygun olarak işlenmesi ve öğrencilerin Alevilik ve Sünniliği doğru olarak öğrenmeleri durumunda, bir din içerisindeki farklı yorumları ve mensuplarını objektif ve önyargısız bir biçimde değerlendirmelerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Öğrencilerin DKAB dersinde Alevilik ile ilgili öğrendiği bilgiler ailelerinden öğrendikleri bilgiler arasında fark olup olmadığı ile ilgili düşünceleri incelendiğinde %19,9'unun fark var, %53,8'inin ise herhangi bir fark olmadığını ifade ettiği görülmektedir (Tablo 3.56). Katılımcıların DKAB dersinde Alevilik ile ilgili öğrendikleri bilgiler ile ailelerinden öğrendikleri bilgiler arasında fark olmadığını çoğunlukla ifade etmiş olmaları oldukça anlamlı bulunmuştur. Bu veri genellemeci bir şekilde dillendirilen “öğrencilerin okulda öğrendikleri bilgiler ile ebeveynlerinden öğrendikleri arasında çelişkiler olduğu” iddiasını gözden geçirmemize yarayan bir gösterge olarak yorumlanmıştır. Bunun yanı sıra bu soru ile ilgili kendilerini Sünni olarak niteleyen katılımcıların, ailede edindikleri bilgilerle okulda edindikleri bilgiler arasında önemli oranda fark görmemeleri üzerinde durulması gereken bir veri

olmuştur. Buradan hareketle Sünni ailelerin önemli oranda Alevilik konusunda çocuklarını olumsuz anlamda bilgilendirmedikleri sonucuna ulaşılabileceği ifade edilmiştir. Diğer bir deyişle bu ailelerin konuyla ilgili basında ya da çeşitli mecralarda gelişi güzel olarak dillendirilen olumsuz bir bakış açısına sahip oldukları şeklindeki genellenin doğru olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Araştırmamız boyunca ele aldığımız tüm veriler ışığında, DKAB dersinde yer alan Alevilik konuları ile ilgili öğrencilerin olumlu değerlendirmelerde bulunduğu, bu derse yönelik olumlu tutum sergilemelerinde ders programının yanı sıra öğretmenlerin temel faktörlerden biri olduğu, farklı düşünceden insanlarla diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğu ve birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığı, DKAB dersi ile ilgili meydana gelen olumsuz tutumların program dışında çeşitli nedenlerinin olduğu, bu nedenlerin asgariye indirildiği takdirde dersin zorunluluğu ile ilgili bir tartışma yaşanmayacağı, öğrencilerin dini bilgileri ve toplumsal değerleri öğrenme açısından bu derse ilgi ve ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır. Ancak tüm bunların yanı sıra dersin dinlerini öğrenmede yeterli olduğunu düşünmeyen öğrenci oranını göz önünde bulundurularak, hangi açıdan yetersizlikler bulunduğu tespit edilip DKAB dersi öğretim programının daha da geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması gerektiği, DKAB öğretim programları ve öğretim materyallerinin okul türlerine ya da öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre geliştirilmesi konusunun önem arz ettiği, DKAB dersinin niteliği ve Alevîliğin bu ders içerisinde öğretimi ile ilgili tartışmaların daha ziyade önyargı ve karşılıklı kuşkulama ekseninde devam ettiği, bilgi eksikliği ve samimiyet anlayışı tesis edildiğinde dersle ilgili kuşku ve sorunların önemli ölçüde azalacağı, düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- ABALI Ünal; “Avrupa Birliği Sürecinde İslam Din Derslerinin Pedagojik Boyutu”, *III. Oturum, II. Tebliğ, III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara, 20-24 Eylül, 2004, s. 445-459.
- AKSU Hüsamettin, “Hurufilik”, *DİA*, C: XVIII, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, s. 409-412.
- AKYÜREK Süleyman, “Etkili Öğretmenlik”, *Etkili Din Öğretimi*, Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, İstanbul, 2010, s. 373-382.
- ARABACI Fazlı, *Alevilik ve Sünniliğin Sosyolojik Boyutları*, Etüt Yayınları, Samsun, 2000.
- ARICI İsmail, “Öğrencilerin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenine Yönelik Tutumları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/ 2, 2007, s. 169-189.
- AŞIKOĞLU Nevzat, “Din Öğretiminde Öğretmenin Rolü ve Din Dersi Öğretmeni Yeterlilikleri (Türkiye Örneği)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV/1, 2011, s. 5-13.
- AYAS Mehmet Rami, *Türkiye’de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*, AÜ, Ankara, 1991.
- AYDIN Ayhan, *Sınıf Yönetimi*, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2010.
- AYHAN Halis, *Türkiye’de Din Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul, 2004.
- BAHÇEKAPILI Mehmet, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğrencilerin Dini Duygu, Düşünce ve Davranışları Üzerindeki Etkisi*, İstanbul Ü. Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2010.
- BAŞ Türker, *Anket Nasıl Hazırlanır, Uygulanır, Değerlendirilir?*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004.
- BARTON Keith C., ALAN, W. McCully; “Tarih Öğretimi Bağlamında Kuzey İrlanda’da Yakın Çevrelerini Öğrenen Öğrencilerin Üzerinde Okulun Etkisini Kavrama”, (ed. M. Safran & D. Dilek), *21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi*, Yeni İnsan, İstanbul, 2008, s. 63-84.
- BİLGİN Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayınları, Ankara, 2007.

- BÜYÜKÖZTÜRK Şener vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi, Ankara, 2017.
- BÜYÜKÖZTÜRK Şener, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2004.
- CEBECİ Suat, “Cumhuriyet Döneminde Yüksek Din Öğretimi”, *AÜİF Dergisi*, Cumhuriyetin 75. Yıldönümü Özel Sayısı, 1998, s. 228-235.
- , *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- COŞKUN Mehmet Kamil; “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Adaylarının Çok Kültürlü Eğitime Yönelik Tutumları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 2012, s. 33-44.
- ÇAPCIOĞLU Fatma, *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- EKİNCİ Mustafa, *Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002.
- ERÖZ Mehmet, *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşilik*, TDAV Yayınları, İstanbul, 1992.
- ESİN Emel, “Türklerin İslamiyete Girişi”, *Tarihte Türk Devletleri*, C: I-II, AÜ Yayınları, Ankara, 1987, s. 287-320.
- FIĞLALI Ethem Ruhi, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Selçuk Yayınları, İstanbul, 1990.
- GEVREK Murat, *Alevi Öğrenci ve Velilerin DKAB Derslerine Bakışları*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2005.
- GÜNGÖR Erol, *Tarihte Türkler*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000.
- JOHNSON Burke, CHRISTENSEN Larry, *Educational Research* (çev. ed.: Selçuk Beşir Demir), Eğiten Kitap, Ankara, 2014.
- KAYA Fatih, *Öğretmen, İdareci ve Öğrencilerine Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi: Tunceli Örneği*, Ondokuz Mayıs Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun, 2014.

KAYA Mevlüt, “İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/13, 2001, s. 43-78.

, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Etüd Yayınları, Samsun, 1998.

KAYMAKCAN Recep, “Alevilik Üzerinden Din Dersini Tartışmak”, *DEM Dergi*, 2/6, 2009, s. 66-71.

, “Türkiye’de Din Eğitiminde Çoğulculuk ve Yapılandırıcılık: Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Eğitim Bilimler Dergisi*, 7/1, 2007, s. 179-180.

KIZILABDULLAH Yıldız; “Toledo Kılavuz İlkeleri ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı”, *Dinî Araştırmalar*, 2008, XI/32, s. 175-189.

KORKMAZ Esat, *Dört Kapı Kırk Makam*, Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dede Baba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

KÖPRÜLÜ Fuad, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, TTK Yayınları, Ankara, 1999.

, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB Yayınları, Ankara, 1966.

KURT Fatma, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Sürecinde Alevilik Öğretimi*, Atatürk Ü. Eğitim Bilimleri Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2016.

KURT Hasan, *Orta Asyanın İslamlaşma Süreci (Buhara Örneği)*, Fecr Yayınları, Ankara, 1998.

KUTLU Sönmez, *Alevilik Bektaşilik Yazıları*, Ankara Okulu, Ankara, 2008.

LAOUST Henry, *İslam’da Ayrılkçı Görüşler*, (çev.: E. Ruhi Fığlalı, Sabri Hizmetli), Pınar Yayınları, İstanbul, 1999.

MEB, Mansur Yalçın ve Diğerleri Kararı Eylem Planı Çalışma Gurubu Raporu, Ankara, 2017.

, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı, Ankara, 2005.

, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı, Ankara, 2010.

- , Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı, 2018.
<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=319>,Erişim:
03.05.2018
- MELİKOFF İrene, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, (çev. Turan Alptekin),
Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1999.
- , *Uyur İdik Uyardılar Alevilik Bektaşilik Araştırmaları*, (çev. Turan
Alptekin), Cem Yayınevi, İstanbul, 1994.
- MERÇİL Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara, 1993.
- OCAK Ahmet Yaşar, “Alevi”, DİA, C: II, TDV Yayınlar, İstanbul, 1989, 368-369.
- , “Babailik”, DİA, C: IV, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s.
373-374.
- , “Balım Sultan”, DİA, C: V, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, s.
17-18.
- , “Bektaşilik”, DİA, C: V, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, s.
373-379.
- , “Din ve Düşünce”, (ed.: Ekmeleddin İhsanoğlu), *Osmanlı
Medeniyeti Tarihi*, Feza Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1999, s. 109-193.
- , “Hacı Bektaş Veli”, DİA, C: XIV, TDV Yayınları, İstanbul,
1996, s. 455-458.
- , *Babailer İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut
Anadolu'da İslam Türk Heteradoksisinin Teşekkülü*, Dergâh
Yayınları, İstanbul, 1996.
- , *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*, TTK
Yayınları, Ankara, 1992.
- , *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, TVY Yayınları,
İstanbul, 1998.
- ONG Walter J., *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözümlenmesi*, (çev.: Sema
Postacıoğlu Banon), Metis Yayınları, İstanbul, 1995.
- ÖCAL Mustafa, “Türkiye’de Din Eğitimi Tarihi Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları
Literatür Dergisi*, 6/12, 2008, s. 399-430.
http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D02512%5C2008_12/2008_12_OCALM.pdf,
Erişim: 10.05.2018

ÖCAL Mustafa, *Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dinî Hayat*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008.

, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.

ÖZAYDIN Abdülkerim, "Türklerin İslamiyeti Kabulü", (ed. Hasan Celal Güzel vd.), *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınlar, Ankara, 2002, IV, s. 239-262.

PELTEK Emine, *Din Çoğulculuğun İmkânı: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitapları Örneği*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Dersi, Şanlıurfa, 2015.

SARAY Mehmet, *Türk İnan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

, *Türk İnan Münasebetlerinde Şiiliğin Rolü*, TKAE Yayınları, Ankara, 1990.

SARIKAYA M. Saffet, *Anadolu Alevilğinin Tarihi Arka Planı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003.

SÜMER Faruk, *Çepniler*, TDAB Yayınları, İstanbul, 1992.

, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri –Boy Teşkilatı- Destanları*, Ana Yayınları, İstanbul, 1980.

TTKB, İlköğretim 4-8. Sınıflar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Kurul Kararı), 2018.

<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=318>, Erişim: 28.06.2018

, İlköğretim 9-12. Sınıflar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Kurul Kararı), 2018.

<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=319>, Erişim: 28.06.2018.

, Ortaöğretim 9,10,11 ve12. Sınıflar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı, 2005.

https://ttkb.meb.gov.tr/kurulkararlari/fihristler/fihrist_2005.pdf, Erişim: 27.06.2018.

, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda Değişiklik Yapılması (Kurul Kararı), 2010.

https://ttkb.meb.gov.tr/kurulkararlari/fihristler/fihrist_2010.pdf, Erişim: 27.06.2018.

- , Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesi, 2018.
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_02/21173451_ort_ogrtm_hd_c_2018.pdf; Erişim: 27.06.2018
- , Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine, Ankara, 2017.
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_acikla_masi-program.pdf, Erişim: 01.05.2018
- TURAN Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.
- , *Selçuklular ve İslamiyet*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1999.
- ÜÇER Cenksu, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010.
- ÜNAL İlhami, *Alevilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinden Beklentileri Ankara Örneği*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2010.
- ÜNVER Mustafa, *Hurufilik ve Kur'an Nesimi Örneği*, Fecr Yayınları, Ankara, 2003.
- ÜZÜM İlyas, *Kültürel Kaynaklarına Göre Alevilik*, Horasan Yayınları, İstanbul, 2002.
- , *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2013.
- YAZICI Tahsin, "Haydariyye", *DİA*, C: XVII, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, s. 35-36.
- YEMİNİ, *Hz. Ali'nin Faziletnamesi*, (çev.: Abbas Altınkaş, haz.: Adil Ali Atalay), Can Yayınları, İstanbul, 1998.
- YEŞİLBAŞ Zübeyde; *İlköğretim Okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Öğretmen Tutumlarının Öğrenci ve Ders Üzerindeki Etkileri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- YILDIZ Hakkı Dursun, *İslamiyet ve Türkler*, Kamer Yayınları, İstanbul, 2000.
- YILDIZ İlhan, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Zorunlu mu Kalmalı, Yoksa Seçmeli mi Olmalı?", *Türk Bilim Araştırma Vakfı Bilim Dergisi*, 2/2: (2009), s. 243-256.

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tubav/article/view/1013000041/1013000045>, Erişim:
01.05.2018

YILDIZ Naciye; “Kültürler Arası Eğitim”, *Eğitim Bilim Toplum*, 6/22, 2008, s. 52-89.

YILMAZ Hüseyin, “AB’ye Giriş Sürecinde Ortaöğretimde Diğer Dinlerin Öğretimi İle İlgili Öğrencilerin Düşünceleri”, *CÜİF Dergisi*, 8/2, 2004, s. 101-127.

, Alevilik-Sünnilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri, *CÜİF Dergisi*, 13/2, 2009, s. 189-209.

, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

ZENGİN Zeki Salih, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/2, 2011, s. 1-24.

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/cuilah/article/view/5000154968/5000140126>,

Erişim: 01.05.2018

ZENGİN Mahmut, “Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11/25, 2013, s. 271-301.

EKLER

EK 1: Katılımcılara Uygulanan Araştırma Anketi

Değerli Öğrenciler;

Bu anket Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak yürütülen "Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programında Yer Alan Alevilik ile İlgili Bilgiler Konusunda Öğrencilerin Düşünceleri" isimli yüksek lisans tez çalışması kapsamında hazırlanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilecek bulguların öğrencilerin beklentileri çerçevesinde DKAB program geliştirme çalışmalarına katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Ankette vereceğiniz cevaplar yalnızca bilimsel amaçlar için değerlendirilecektir. Dolayısıyla ankete lütfen ismini yazmayınız.

Araştırmamızın başarıya ulaşması için soruların hepsini samimi bir şekilde cevapladığınız için teşekkür eder, eğitim hayatınızda başarılar dilerim.

Nihal (SOYDAŞ) DURNA
Din Eğitimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Yaşınız (.....)

2. Cinsiyetiniz

Bay

Bayan

3. Eğitim Aldığınız Okul Türü

Anadolu Lisesi

Fen Lisesi

Meslek Lisesi

4. Annenizin Öğrenim Durumu

Okuryazar değil

İlkokul Mezunu

Ortaokul Mezunu

Lise Mezunu

Önlisans Mezunu

Üniversite Mezunu

5. Babanızın Öğrenim Durumu

- Okuryazar değil
- İlkokul Mezunu
- Ortaokul Mezunu
- Lise Mezunu
- Önlisans Mezunu
- Üniversite Mezunu

6. Kendinizi nasıl tanımlarsınız?

- Sünni
- Alevi
- Diğer

7. DKAB dersindeki başarı durumunuz nedir?

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

8. DKAB dersinin dininizi tanımada yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

- Evet, yeterli olduğunu düşünüyorum.
- Hayır, yeterli olduğunu düşünmüyorum.
- Kısmen, yeterli olduğunu düşünüyorum.

9. DKAB dersinin dini tutum ve davranışlarınız üzerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?

- Evet, etkili oluyor.
- Hayır, etkili olmuyor.
- Kısmen, etkili oluyor.

10. DKAB dersinde ve programında diğer din ve inançlara yeteri kadar yer verildiğini düşünüyor musunuz?

- Evet, yeteri kadar yer veriliyor.

- Hayır, yeteri kadar yer verilmiyor.
- Kısmen, yer veriliyor.

11. Diğer din ve inançlar ile ilgili bilgilerinizin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

- Evet, yeterli.
- Hayır, yeterli değil.
- Kısmen, yeterli.

12. DKAB dersinin diğer dersler gibi zorunlu olmasının gerekliliğine inanıyor musunuz?

- Evet, inanıyorum.
- Hayır, inanmıyorum.
- Kısmen, inanıyorum.

13. Her inanç ve düşüncede olan kimse DKAB dersini almalı mı?

- Evet, almalı.
- Hayır, almamalı.
- Fikrim yok.

14. DKAB dersi seçmeli olsaydı dersi almak ister miydiniz?

- Evet, isterdim.
- Hayır, istemezdim.
- Kısmen, isterdim.

15. DKAB dersinde Alevilik ile ilgili konuların yer almasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?

- Evet, düşünüyorum.
- Hayır, düşünmüyorum.
- Kısmen, düşünüyorum.

16. DKAB dersinde Alevilik ile ilgili bilgilerin neden yer alması gerektiğini düşünüyorsunuz?

- Genel kültürümüzü artırır.
- Farklı düşünceleri anlamamızı sağlar.
- Hoşgörülü olmamızı sağlar.
- Önyargılarımızın kırılmasına yardımcı olur.
- Ufku genişletir.
- Hepsi
- Diğer (.....)

17. DKAB ders kitaplarında Alevilik ile ilgili konuların yeteri kadar yer aldığını düşünüyor musunuz?

- Yeterli.
- Yetersiz.
- Kısmen yeterli.
- Fikrim yok.

18. Alevilik ile ilgili konuların anlatımında öğretmenlerinizin yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz?

- Evet, düşünüyorum.
- Hayır, düşünmüyorum.
- Kısmen, düşünüyorum

19. DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi yöntem ve materyaller kullanılıyor?

- Sadece ders kitaplarından konu işleniyor.
- Resim, film, slayt vb. gibi materyaller kullanılıyor.
- Diğer (.....)

20. DKAB dersinde Aleviliğin öğretimi ile ilgili hangi konulara yoğunluk verilmelidir?

- Aleviliğin tarihsel gelişimi.

- Alevilikte inanç esasları.
- Alevilikte ibadetler ve Adap-Erkân
- Diğer (.....)

21. Alevilik ile ilgili konuların DKAB dersinde yer almasının faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?

- Evet, faydalı olduğunu düşünüyorum.
- Hayır, faydalı olduğunu düşünmüyorum.
- Kısmen, faydalı olduğunu düşünüyorum.

22. DKAB dersinde verilen Alevilik bilgileri, konu ile ilgili var olan bilgi, tutum ve davranışlarınızda değişiklik oluşturdu mu?

- Evet.
- Hayır.
- Kısmen.

23. DKAB dersinde Alevilik ile ilgili öğrendiğiniz bilgiler ile ailenizden öğrendiğiniz bilgiler arasında fark var mı?

- Evet.
- Hayır.
- Kısmen.

24. Farklı düşüncede olan insanlar ile diyalog kurabilme açısından DKAB dersinin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?

- Evet, faydalı olduğunu düşünüyorum.
- Hayır, faydalı olduğunu düşünmüyorum.
- Kısmen, faydalı olduğunu düşünüyorum.

25. DKAB dersinde verilen bilgilerin birlikte yaşama kültürüne katkı sağladığını düşünüyor musunuz?

- Evet, düşünüyorum.
- Hayır, düşünmüyorum.
- Kısmen, düşünüyorum.

EK 2: Sivas İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden Alınan Araştırma İzni

T.C.
SİVAS VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 92255297-605.01-E.6194276

26.03.2018

Konu : Araştırma İzni
(Nihal DURNA)

Sayın Nihal DURNA
(MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne F/Blk. Bepavler /ANKARA)
MÜDÜRLÜĞÜNE

- İlgi : a)Yüksek Lisans Öğrencisi Nihal DURNA'nın 21/03/2018 Tarihli Dilekçesi.
b)Valilik Makamının 23/03/2018 Tarihli ve 92255297-605.01-E.6092260 Sayılı Onayı.
c)Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 22/08/2017 Tarihli 35558626-10.06.01-E.12607291 Sayılı 2017/25 No'lu Genelgesi.

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Nihal DURNA'nın, "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Alevilik ile İlgili Bilgiler Konusunda Öğrencilerin Düşünceleri" konulu tez çalışması kapsamında, onaylı bir örneği Müdürlüğümüzde muhafaza edilen veri toplama araçlarının, gönüllülük esas olmak kaydıyla ekte isimleri belirtilen okullarda uygulanması Valilik Makamının ilgi (b) onayı ile uygun görülmüş olup onay örneği yazımız ekinde gönderilmiştir.

Söz konusu araştırma çalışmasının bitiminde, araştırma yapan kişi tarafından sonuç raporunun bir örneğinin CD ortamında Müdürlüğümüze gönderilmesi hususunda;

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Halil KURT
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

EK : İlgi (b) Onay Örneği (1 Sayfa)

Güvenli Elektronik İmza
Aslı ile Aynıdır
26/03/2018
LUTFİ KELDAL
Şef

DAĞITIM :

Gereği :
-Nihal DURNA

Bilgi :

-Mrk. Ekte İsimleri Belirtilen Okul Müd.

Muhsin Yazıcıoğlu Biv. No:23 SİVAS
Elektronik Ağ: <http://sivas.meb.gov.tr>
e-posta: arge58@meb.gov.tr; istatistik58@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: L.KELDAL / Şef
Tel : (0 346) 2805800
Faks : (0 346) 2805948

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden cd09-36e2-3699-979d-1222 koda ile seyit edilebilir.

T.C.
SİVAS VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 92255297-605.01-E.6092260

23.03.2018

Konu: Araştırma İzni
(Nihal DURNA)

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi :a)Yüksek Lisans Öğrencisi Nihal DURNA'nın 21/03/2018 Tarihli Dilekçesi.
b)Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 22/08/2017 Tarihli 35558626-10.06.01-E. 12607291 Sayılı 2017/25 No'lu Genelgesi
c)Valilik Makamının 25/09/2017 Tarih ve 92255297-605.99-E.14865549 Sayılı Onayı.

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Nihal DURNA, "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Alevilik ile İlgili Bilgiler Konusunda Öğrencilerin Düşünceleri" konulu tez çalışması kapsamında, İlimiz merkezinde bulunan aşağıda isimleri belirtilen okullarda anket çalışması yapmak istemektedir.

İlgi (a) dilekçe ekindeki anket soruları, Valilik Makamının İlgi (c) Onayı ile oluşturulan Araştırma Değerlendirme Komisyonu tarafından incelenmiş olup çalışmanın, eğitim öğretimin aksatılmaması ve katılımcıların izni olmadan resim, video ve ses kayıtlarının alınmaması kaydıyla İlimiz merkezinde bulunan aşağıda isimleri belirtilen okullarda uygulanmasında bir sakınca görülmemektedir.

Onaylarınıza arz ederim.

Ayhan BÜLBÜL
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

OLUR
23.03.2018

Mustafa ALTINSOY
Vali a.
Millî Eğitim Müdürü

Güvenli Elektronik İmza
Aşlı ile Ayrılır
23/03/2018
L. KELDAL
Şef

S.NO	OKUL ADI	S.NO	OKUL ADI
1.	Atatürk MTAL	5.	Selçuk Anadolu Lisesi
2.	Mustafa Kemal Atatürk MTAL	6.	Sivas Fen Lisesi
3.	Sivas Bilişim Teknolojileri MTAL	7.	Kongre Anad. Lisesi
4.	Atatürk Anad. Lisesi	8.	Prof.Dr. Necati Erşen SBL

Muhsin Yazıcıoğlu Bulvarı No:23 SİVAS
Elektronik Ağ:http://sivas.meb.gov.tr
Eposta:arge58@meb.gov.tr;istatistik58@meb.gov.tr

Bilgi için: L. KELDAL / Şef
Tel:0 346 2805800
Faks:0 346 2805948

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 6feb-1506-32c7-bb09-3c5e kodu ile teyit edilebilir.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Nihal (SOYDAŞ) DURNA
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri :1986/Gümüşhane
e-posta : nsoydas7@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Cumhuriyet Üni. İlahiyat Fak.	2009
	Anadolu Üni. İktisat Fak. Kamu Yönetimi B.	Devam
Yüksek L.	Cumhuriyet Üni. İlahiyat Fak.	Devam

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2014-.....	MEB DOGM	Milli Eğitim Uzm. Yrd.
2012-2014	İznik AİHL	Öğretmen

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı YÖKDİL (62,5)

YAPTIĞI ÇALIŞMALAR VE YAYINLARI

İHO Temel Dinî Bilgiler 8. Sınıf Ders Kitabı	MEB Yayınları	Yazar
Hz. Muhammed'in Hayatı 12. Sınıf Ders Kitabı	MEB Yayınları	Editör
Peygamberimizin Hayatı 5. Sınıf Ders Kitabı	MEB Yayınları	Editör
AİHL Akaid Dersi Öğretim Materyali	MEB Yayınları	Editör